

T.C

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN KURLARINDAKİ YETİŞKİN KADIN
ÖĞRENCİLERİN DUA DAVRANIŞLARI
(KIRIKKALE ÖRNEĞİ)

ELİF SİLSÜPÜR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep BELEN

KIRIKKALE-2022

T.C

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN KURSLARINDAKİ YETİŞKİN KADIN
ÖĞRENCİLERİN DUA DAVRANIŞLARI
(KIRIKKALE ÖRNEĞİ)

ELİF SİLSÜPÜR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep BELEN

KIRIKKALE-2022

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge ve değerlendirme sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

ELİF SİLSÜPÜR

2022

ÖZET

KUR'AN KURSLARINDAKİ YETİŞKİN KADIN ÖĞRENCİLERİN DUA DAVRANIŞLARI(KIRIKKALE ÖRNEĞİ)

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep BELEN

Aralık 2022

Kur'an kursları yaygın din eğitimi kurumları olarak Kur'an okunması, öğrenilmesi ve dinî konuların pekiştirilmesinde yetişkin bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ayrıca Kur'an kurslarının, kurslara devam eden öğrencilerin manevi hayatlarını şekillendirmesinde olumlu katkıları bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, yetişkin kadınlar bağlamında önemli bir öğrenci potansiyeline sahip, yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an kursunda öğrenim gören yetişkin kadın öğrencilerin dua davranışlarını ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) deseni kullanılmıştır. Verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmanın verileri amaçlı örnekleme yöntemine uygun olarak 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde Kırıkkale ili merkezde Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı 7 Kur'an kursunda öğrenim gören yaşları 25-57 arası değişen 30 yetişkin kadın öğrencinin görüşme sorularına verdikleri cevaplardan oluşmuştur. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin sonucunda, kurslara devam eden kadınlar, dua ederek Allah ile iletişim içinde olduklarına inanmaktadır. Allah'a güvenme, sığınma ve bağlılık ile manevi iyi oluşlarına duanın faydası bulunmaktadır. Katılımcılar dua ederek kendilerini daha güçlü ve güven içinde, rahatlamış hissettiklerini belirtmektedir. Katılımcılar, yetişkinlik dönemlerindeki dua davranışlarına katkı sağladığı düşünülen ilk dua deneyimlerini önemli görmektedir. Kur'an kurslarında öğrenim gören kadın öğrencilerin karşılaştıkları problemlerde, yaşadıkları sıkıntılarda başa çıkma yöntemi olarak duaya başvurdukları görülmüştür. Dua etmenin bireysel ve sosyal yönden olumlu tesirleri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca katılımcılar, duanın hastalıkları iyileştirici yönü olduğuna ve yaşamlarının da dua ile düzene girdiğine inanmaktadır. Katılımcılar günlük hayatlarının dua ile şekillendiğini belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Kur'an Kursları, Yetişkin, Dua, Davranış.

ABSTRACT

PRAYER BEHAVIORS OF WOMEN STUDYING IN QUR'ĀN COURSES

(THE CASE OF KIRIKKALE)

Kırıkkale Universty

Social Sciences Institue

Department Of Philosophy and Religious Sciences, Master's Thesis

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep BELEN

December 2022

As prevalent religious education institutions, Qur'ān courses fulfill the needs of adults in reading and learning the Qur'ān and reinforcing religious subjects. In addition, Qur'ān courses have positive contributions in shaping the spiritual lives of students who attend the courses. The aim of this research is to reveal the prayer behaviors of adult female students studying in Qur'ān courses, which have an important student potential in the context of adult women. Phenomenology, one of the qualitative research designs, was used in the study. A semi-structured interview form was prepared for data collection. In accordance with the purposeful sampling method, the data of the research consisted of the answers given to the interview questions of 30 adult female students aged 25-57, who were studying in seven Qur'ān courses affiliated to Kırıkkale Provincial Muftiate in the 2021-2022 academic year. Content analysis was used in the analysis of the obtained data. As a result of the data obtained in the research, women who attended the courses stated that they were in communication with Allah by praying. Participants state that by praying, they feel stronger, more confident and relieved. Participants consider their first prayer experience important, which is contribute to prayer behaviors in adulthood. It has been observed that female students studying in Qur'ān courses resort to prayer as a way of coping with the problems they encounter and the troubles they experince. In addition, the participants believe that prayer has a healing aspect and that their lives are in order with prayer. Participants stated that their daily lives were shaped by prayer.

Key Words: Psychology of Religion, Qur'ān Courses, Adult, Prayer, Behavior.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim süresince akademik birikiminden her zaman istifade ettiğim, tezin yazım sürecinde her konuda anlayış gösteren çok değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Zeynep Belen'e müteşekkirim.

Dr. Öğr. Üyesi Elif Kara'ya, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Güngör'e, Doç. Dr. Sema Eryücel'e, Doç. Dr. Gülüşan Göcen'e, gerekli imkân ve kolaylıkları sunan Kırıkkale İl Müftülüğüne, görüşmeler için öğrencilerini yönlendiren Kur'an kursu öğretmenlerine, görüşmelere katılıp bize yardımcı olan Kur'an kursu öğrencilerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
TABLolar DİZİNİ	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
KISALTMALAR DİZİNİ	XIII
GİRİŞ	1
Araştırmanın Problemi	2
Araştırmanın Önemi	3
Araştırmanın Amacı	4
Literatür Taraması	4
a- Dua İle İlgili Yapılan Araştırmalar:	4
b- Kur'an Kursları İle İlgili Yapılan Araştırmalar:	7
1.TEMEL KAVRAMLAR	8
1.1 Dua	8
a-Sözlük Anlamı ile Dua	9
b-Dini Literatürde Dua	9
1.2. Duanın Türleri	10
1.2.1 Kavli / Sözlü Dua	10
1.2.2 Fiilî Dua	11
1.3. Dua ile ilgili kavramlar	12
1.3.1. Tevekkül.....	12
1.3.2. Tevessül	13
1.3.4. İstiâne-İstiğâse.....	14
1.3.5. Recâ.....	15
1.4. Din Psikolojisi Açısından Dua	15
1.5. Duanın İyileştirici Yönü.....	17

1.6. Yetişkin	19
1.6.1 İlk Yetişkinlik Dönemi.....	20
1.6.2 Orta Yetişkinlik Dönemi	22
1.6.3. İleri Yetişkinlik Dönemi	22
İKİNCİ BÖLÜM	24
2. DUA'NIN TARİHÇESİ	24
2.1. İlkel Topluluklarda ve Diğer İnanışlarda Dua	24
2.2. Yahudi İnançında Dua.....	25
2.3. Hristiyan İnançında Dua	27
2.4. Câhiliye Döneminde Dua.....	29
2.5. İslâm İnançında Dua	31
2.6. Anadolu Kültüründe Dua	34
2.7. Kuran Kursları.....	35
2.7.1.Kuran Kurslarının Kavramsal Boyutu	35
2.7.2 Kuran Kurslarının Tarihsel ve Kurumsal Gelişimi	35
2.7.3 Kur'an Kurslarının İşlevselliği.....	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	39
3.1. Araştırmanın Modeli	39
3.2. Çalışma Grubu	40
3.3. Veri Toplama Araçları	40
3.4. Verilerin Analizi.....	41
3.5. Geçerlilik ve Güvenirlik.....	41
3.6. Araştırmacının Rolü	42
3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	42
3.8. Bulgular.....	43
3.8. 1. Dua Nedir?	44
3.8.1.a. Duaya Yüklenen Anlam	45
3.8.1.b. İhtiyaç Boyutu	48
3.8.1.c. Eylemle Birlikte/Fiilî Dua Boyutu	49
3.8.2. Dua Ederken Hissedilenler.....	50
3.8.2.a. Manevî İyi Oluş.....	51
3.8.2.b. Aşkın Varlığa Yakınlık	55

3.8.3. İlk Dua Tecrübesi/Deneyimi	57
3.8.3.a. Duanın Kimden Öğrenildiği	57
3.8.4. Dini Başa Çıkma	62
3.8.4.a. Olumlu Dini Başa Çıkma	63
3.8.4.b. Sıkıntılı Durumlarda Duaya Yönelme	65
3.8.5. Dua Etmenin Şifa Boyutu	68
3.8.6. Zaman ve Mekân Boyutu	72
3.8.6.a. Dua Etme Zamanı	73
3.8.6.b. Duaya İhtiyaç Duyulan Zaman	74
3.8.6.c. Mekân Boyutu	75
3.8.7. Gün İçinde Yapılan Dua Örnekleri	76
3.8.8. Kabul Olunan Dua Tecrübesi	77
3.8.9. Kabul Olmayan Dua	81
3.9. Tartışma	87
SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKLAR	95
EK 1.	103
EK 2.	103
EK 3.	105

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1 Katılımcıların demografik özellikleri	43
Tablo 3.2. Dua nedir? Sorusunun kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu	44
Tablo 3.3. Dua ederken hissedilenler kodunun belge temelli frekans tablosu	51
Tablo 3.4. Duanın nerden öğrenildiği kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu	57
Tablo 3.5. Dini başa çıkma kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu	62
Tablo 3.6. Zaman ve mekân boyutu kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu	73
Tablo 3.7. Kod tablosu	84

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. Dua nedir? Sorusunun grafik tablosu.....	45
Şekil 3. 2. Dua ederken hissedilenler kodlarının grafik tablosu	51
Şekil 3.3. Duanın nereden öğrenildiği kodlarına ilişkin grafik tablosu	57
Şekil 3. 4. Dini başa çıkma kodlarına ilişkin grafik tablosu	63
Şekil 3. 5. Zaman ve mekân boyutu kodlarına ilişkin grafik tablosu.....	73
Şekil 3.6. Kodların frekans tablosu.....	85
Şekil 3.7. Kod Örüntüsü	86

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz	Bakınız
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Çev	Çeviren
Hız.	Hazreti
s.a.s	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
S	Sayı
s	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Trc	Tercüme
vd	ve diğerleri

GİRİŞ

İnsan gelişimi süresince farklı ihtiyaçları olan bir varlıktır. Dua, insanın bireysel ve sosyal ihtiyaçlarını sözlü, yazılı metinlerle veya farklı ritüeller ile tabiatüstü güce yöneltmesidir. Dua, Yaratıcı ve insan arasında tarih boyunca inanan ve inanmayan her insanın yaşadığı fitri bir ihtiyaçtır. Bu yönüyle evrensel bir davranıştır. İnsanın Allah ile şekil ve şartlardan uzak iletişimi olan dua, insan var olduğu sürece önemini yitirmeyecek bir davranış biçimidir.

Birey, Allah'a dua ve niyaz ederek, yardım dileyerek sığınma, güvenme ve bağlanma gibi psikolojik gereksinimlerini karşılamaya çalışır. Bireyin davranışları üzerinde etkileri olan dua davranışı, din psikolojisi açısından önem arz eder. Capps'e göre "Dua, din psikolojisinin kalbidir" (2005, s. 157). Bu bağlamda dua, hayatını devam ettirmek için sürekli bir mücadele halinde olan insanın problemleri ile baş etmesinde etkili olabilir. Aynı zamanda, bireyin kendi sınırlılıklarının bilincinde hayatını anlamlandırmasına olanak sağlayabilir.

Sözlü olarak ve yazılı metinlerle dua davranışlarında bulunan insan, hangi durumlarda dua etme ihtiyacı hisseder? Hangi ihtiyaçları için dua eder? Dua etmek için zaman ve mekân kavramı önemli midir? gibi soruların cevapları dua davranışlarının belirlenmesine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte bireyin gelişim dönemleri, öğrendiği ve yaşadığı deneyimler de dua davranışlarının anlaşılmasını kolaylaştırabilir.

Bireyin hayatında çocukluk ve yaşlılık arasında çeşitli gelişim dönemleri yaşanmaktadır. Bunlardan birisi de yetişkinlik dönemidir. Kur'an kursu öğrencilerinin büyük bölümünü oluşturan yetişkin kadın öğrencilerin bireysel ve sosyal hayatlarında etkili olan dua davranışları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

“Kur’an Kurslarındaki Yetişkin Kadınların Dua Davranışları: Kırıkkale Örneği” isimli araştırma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde araştırmanın problemleri, önemi, amacı ve literatür taramasına yer verilmiştir.

Birinci bölümde, dua ve dua ile kavramlara ve yetişkin kavramına değinilmiştir.

İkinci bölümde, duanın tarih boyunca insan hayatında öneminin anlaşılması için “Duanın Tarihi” başlığı altında “İlkel Topluluklarda ve Diğer İnanışlarda, Yahudi İnançında, Hristiyan İnançında, Cahiliye Dönemi ve İslam İnançında Dua, Anadolu Kültüründe Dua” başlıkları ile dua inanışları ve örneklerine yer verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu olan Kur’an kursu öğrencilerinin öğrenim gördüğü kurumun tanınması amacı ile Kur’an kurslarının tarihsel gelişimi, kavramsal boyutu ve işlevselliği hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölüm yöntem bölümüdür. Araştırmanın deseni, verilerin analizi, bulgular ve tartışma, sonuç ve öneriler bulunmaktadır.

Araştırmanın Problemi

Dua etmenin insan hayatına tesirleri farklı başlıklar ile yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmalar, bireylerin yaş dönemleri dikkate alındığında okul öncesi, ergenlik dönemi ve ilk yetişkinlik döneminde ise genellikle üniversite gençliği üzerine yapılmıştır. Diğer yetişkinlik dönemlerinde dua konusunda araştırma yapılmadığı görülmektedir.

Araştırmanın konusu ile ilgili literatür incelendiğinde yapılan araştırmaların geneli nicel desenli araştırmalardır. “*Duanın psikolojik etkileri*” (Doğan, 1997), “*Dua ve Umutsuzluk İlişkisi*” (Ünal, 1998; Yılmaz, 2019), “*Duanın Ruh Sağlığına Etkileri*” (Pinar, 2013), “*Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*” (Temiz, 2014), “*İlk Yetişkinlerde Dua Tutumları-Psikolojik İyi Oluş*” (Turgut, 2017), “*Ergenlerin Dua Tutumları*” (Kutlu, 2020), “*Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur’an Kurslarında Öğretim*” (Ünal, 2008), “*Kur’an Kurslarındaki Kadınların Dini Başa Çıkma Faaliyetleri*” (Acar, 2014), “*Kur’an Kursu Öğrencilerinde Benlik Saygısı*” (Şenocak, 2015; Yılmaz, 2017) isimli araştırmalar nicel desenli araştırmalardır.

Korkmaz'a göre (2010), Kur'an kurslarıyla ilgili araştırmaların büyük çoğunluğu nicel desenlidir. Karşılaşılan problemleri ve olguları derinlemesine ele alacak nitel desenli araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitel desen yöntemli bu araştırma ile alana katkı sağlanması düşünölmektedir. Kur'an kurslarındaki yetişkin kadın öğrencilerinin dua davranışlarının araştırıldığı bu araştırmada, araştırmanın problem cümlesi "*Kırıkkale ilinde Kur'an kurslarına devam eden yetişkin kadınların dua davranışları nelerdir?*" sorusudur.

Araştırmanın alt problem cümleleri şu şekildedir:

- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınlara göre dua nedir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınlar dua ederken ne hissetmektedir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınların ilk dua deneyimleri nedir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınlar duayı hangi kaynaklardan öğrenmişlerdir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınların sıkıntılı zamanlarda duaları nasıldır?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınların duanın hastalıklar konusunda şifa olacağına dair düşünce ve deneyimleri nelerdir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınlar hangi zaman ve mekânlarda dua etme ihtiyacı içindedir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınların gün içinde yaptıkları dua örnekleri nelerdir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınların kabul olunan dua tecrübeleri nelerdir?
- Kur'an kursuna devam eden yetişkin kadınlar duaları kabul olmadığında neler hissetmektedir?

Araştırmanın Önemi

İnsanın küçük yaşlardan itibaren başladığı öğrenme davranışı yaşam boyu sürmektedir. Yaşam boyu öğrenme yaygın eğitim kavramı ile açıklanmaktadır. Yaygın din eğitimi kapsam ve uygulama nitelikleri ile bireyler açısından önemli bir katkı potansiyeline sahiptir. Türkiye'de resmi olarak planlı ve programlı bir şekilde yaygın din eğitimi yapılan kurumlardan biri de Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak eğitim ve öğretimin devam ettiği Kur'an kurslarıdır. Kur'an kurslarının eğitim-öğretim

yönergesinin esaslarından biri de kursiyerlere ibadetler için gerekli sure, ayet ve dua ezberletmek ve öğretmektir. Kur'an kurslarının yüz yüze eğitim programlarında öğrenim gören yetişkin kadın öğrenciler, toplumun önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın önemi, yetişkin kadınlar açısından öğrenci potansiyelinin fazla olduğu Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin kadın öğrencilerinin dua davranışlarının ortaya konulmasıdır. Belirli bir gelişim döneminde olan kadın öğrencilerin dua davranış örnekleri ve yaşadıkları dua deneyimlerinin ortaya çıkarılması ile din psikolojisi alanında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin kadın öğrencilerin dua davranışlarını ortaya koymaktır. Dua davranışları insan gelişiminin her evresinde, ilk çocukluktan yaşlılığa kadar süreklilik arz eden bir eylemdir. Bireyin hayatında çocukluk ve yaşlılık arasında çeşitli gelişim dönemleri yaşanmaktadır. Bunlardan birisi de yetişkinlik dönemidir. Yetişkin kadınlara yönelik Kur'an kursları dini bilgilerin öğrenilmesinin yanı sıra, kadınların psiko-sosyal açıdan gelişimlerine destek vermektedir. Dini ve sosyal hayatlarındaki eksiklikleri gidermek, kendilerini geliştirmek için Kur'an kurslarına giden kadınlar ibadetleri için gerekli dua ve sureleri ezberlemekte, kursa gelmeden önce eksik ve hatalı öğrendikleri bilgileri düzeltmektedirler. Bu amaç doğrultusunda bu araştırmanın Kur'an kurslarının İhtiyaç Odaklı Programının katılımcıları olan yetişkin kadınların dua davranışlarının ortaya konulması ile bilimsel bir veri kaynağı oluşturması beklenmektedir.

Literatür Taraması

Türkiye’de Dua ve Kur'an kursları ile ilgili farklı konularda araştırmalar yapılmıştır.

a-Dua İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Cilacı'nın 1971'de kabul edilen tezi 1982'de “Psiko-sosyal Açıdan İlahi Dinlerde Dualar” ismi ile kitap olarak basılmıştır. Eserde girişte duanın etimolojisi üzerinde

durulmuş, duanın önemi ve tesirleri açıklanmıştır. Birinci bölümde Yahudi dininde dualar ve çeşitleri, ikinci bölümde Hristiyan dininde dualar ve çeşitleri, üçüncü bölümde İslam dinindeki dualar incelenmiş sonuç bölümünde karşılaştırma yapılarak bitirilmiştir. Yaparel (1987) “Yirmi-Kırk Yaş Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma” isimli doktora tezinde Ankara İlahiyat Fakültesi’nin 3. ve 4. sınıflarında okuyan ve aynı okuldan daha önceki yıllarda mezun olanlar arasında tesadüfi yollarla seçilen 120 kişi araştırmaya katılmıştır. Araştırmanın sonucunda dini hayatın duygu ve dua boyutlarında yaşa bağlı olarak değişmelerin meydana geldiğini, buna karşılık dini hayatın dini boyutlarında yaş grupları arasındaki farklılıkların anlamlı olmadıkları ortaya konmuştur. Kayıklık (1994) “Kur’an Işığında İnanan İnsanın Duasına Psikolojik Yaklaşımlar” isimli tezi ile dua ve duanın psikolojik etkisi üzerine araştırma yapmıştır. Dini yaşayışta önemli bir yeri olan duayı, Kur’an çerçevesi içerisinde ve psikolojik bir yaklaşım ile belirlemeye çalışmıştır. Doğan’ın (1997) hazırlamış olduğu “Duanın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri” isimli tez çalışmasında, duanın tanımı ve psikolojik boyutu kuramsal olarak açıklanmıştır. Duanın birey üzerindeki psikolojik ve psikoterapik etkileri incelenmiştir. Duanın tanımlanmasına yer verilmesinin yanı sıra insan tabiatı ile ilişkisi ele alınmıştır. Duanın psikolojik etkileri üzerinde durulmuş, duanın ve fiziksel hastalıkların tedavisinde etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma bulgularının sonucunda katılımcıların büyük çoğunluğu, duanın hayatlarına olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Duanın tedavideki etkisi değerlendirildiğinde, hastalık anında iyileşmek için dua etme oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Katılımcıların % 94,7’si hastalık anında iyileşmek için dua ettiklerini belirtmiştir. Ünal (1998) “Dini İnanç ve İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi-Üniversiteli Gençler Üzerine Bir Araştırma” başlıklı tezinde İzmir’de bulunan Dokuz Eylül Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve bu üniversitelere bağlı fakültelerde okuyan 406 üniversite öğrencisinin dini inanç, ibadet ve dua pratikleri ile umut ve umutsuzlukları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Öğrencilerin dini inanç, ibadet ve dua pratiğini yerine getirme durumlarının, geleceğe dair iyimser bir bakış açısına sahip olmaları yani ümitvar olmaları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin büyük bir bölümünün (% 84’ü) dualarının kabul edileceğini düşünerek umutlu olmaları, dua pratiğinin umut üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Güzel (2009) “Telkin ve Terapide Duanın Önemi” isimli tezinde dua, telkin ve terapi kavramları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Duanın psikolojik ve psikoterapik etkileri bilimsel araştırmalar

ışığında ele alınmıştır. Duanın telkin ve terapi ile ilişkisi ele alınmıştır. Küçük (2010) “Ergenlerin Duasına Psikolojik Yaklaşım (Edirne/Keşan Örneği) ” tezinde Keşan ilçesinde yaşları 12-17 arası gençlerin Allah’a yakınlığının bir ifadesi olan dua kavramına cinsiyet, sınıf düzeyi vb. değişkenler açısından yaklaşarak duaya olan inancını, dua inançlarındaki farklılığı ve bu farklılığın oluşmasında etkili olduğu düşünülen bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal faktörlerin ilişkisi ortaya koymuştur. Bu araştırmaya göre öğrenciler, içinde buldukları gelişim dönemi özelliği itibariyle soyut bir kavram olan duanın manevi gücüne inanmaktadır. Duayı maddi faydasından çok manevi güç olarak görmektedir. Horozcu’nun (2010) “Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları” isimli doktora tezi dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde duanın tanımı ve evrenselliği ele alınmış, ikinci bölümünde istek dualarının psikolojik süreçleri, üçüncü bölümde dünyevi istek dualarının etkilerinin tespitine çalışılmıştır. Son bölümde dünyevi istek dualarının etkilerinin tespiti için İstanbul ilinde farklı ilçelerde ve kurumlarda 507 yetişkin ile anket çalışması yapılmış ve anket çalışmasının sonucunda dünyevi istek dualarının etkili olduğu ve bunun tesadüflere dayalı bir etki olmadığı pek çok zaman duaların gerçekleşmesini sağlayan bir durum olduğu anlaşılmıştır. Hoşrik (2010) “Dua ve Plasebonun Siğiller Üzerindeki Etkisi” isimli araştırması ile Ankara’da yaşayan ellerinde siğil bulunan 18 yaşından büyük 50 kişilik katılım grubu üzerinde duanın siğiller üzerindeki etkisini incelemiştir. Siğillerdeki değişim diğer araştırmacılar tarafından vurgulanan “plasebo” ve “kendi kendine iyileşme” koşulları altında; dua, plasebo ve kontrol grupları incelenmiştir. Araştırma koşulları ve süresince, siğillerin kendi kendine iyileşmesinde bir değişim gözlenmemiştir. Benzer biçimde, işlem öncesinden sonrasına gruplar arasında, stres ve kaygı düzeyleri açısından farklılık saptanmamıştır. Pınar (2013) “Duanın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri (Sivas/Şarkışla İlçesi Örneği)” isimli tezinde, duanın tanımı, psikolojik tahlili konusu üzerinde durulmuştur. İnsanı duaya güdüleyen nedenler ve dua esnasındaki psikolojik süreçler ve duanın ruh sağlığına etkileri üzerine bilgiler verilmiştir. Sivas/Şarkışla ilçesinde 200 katılımcı ile duanın ruh sağlığı üzerine etkileri ile ilgili anket yapılmıştır. Anket çalışması sonucunda dua, ruh sağlığını destekleyici ve koruyucu önemli bir etken olarak görülmüştür. Katılımcılardan duaların kabul edileceğine inananların % 100’ü duanın ruh sağlığına olumlu katkıları olduğunu belirtmişlerdir. Turgut (2017) “İlk Yetişkinlerde Dua Tutumları-Psikolojik İyi Olma İlişkisi” isimli tezinde Süleyman Demirel Üniversitesi’nde eğitim gören 545 üniversite öğrencinin cinsiyet, yaş, fakülte, sınıf, aile, gelir durumu, yaşamın çoğunluğunun

geçirildiği yer ve kendini dindar hissetme düzeyi gibi değişkenlerle ile dua tutumları ve psikolojik iyi olma düzeyleri arasındaki ilişkisi bilimsel yöntemlerle incelenmiştir. Araştırma sonucunda dindarlık düzeyi arttıkça yaşam amacı olumlu ilişkiler ve özerklik düzeyleri artarken, kendini kabul, bireysel gelişim ve çevresel hâkimiyet düzeylerinde farklılaşma olmadığı görülmüştür. Yılmaz (2019) “Üniversite Gençliğinde Dua ve Umutsuzluk İlişkisi (Bayburt Üniversitesi Örneği)” isimli tezinde 863 üniversite öğrencisinin dua ve umutsuzluk düzeylerini ölçekler kullanarak ortaya çıkarmıştır. Elde edilen sonuçlara göre psikolojik, sosyal ve dini faktörlerin bireylerin dua etme tutumlarına ve umutsuzluk hallerine etki ettiği görülmüştür. Özcan (2019) “Sosyal Bütünleşme ve Dua” başlıklı araştırmasında duanın sosyal bütünleşme bağlamında toplumsal yansımalarını incelemiştir. İstanbul ili genelinde farklı ilçelerde ikamet eden 473 kişi ile anket uygulaması yapılmıştır. Verilerden elde edilen bulgularda duanın insanlar ve toplum üzerindeki etkileri ve toplumsal bütünleşmeye katkıları incelenmiştir. Araştırma sonucunda duanın, fertlerin hayatında önemli bir olgu olarak bulunduğu ortaya konulmuştur. Sonuçta duanın etki boyutu ön plana çıkmakta ve dua, sosyal bütünleşmeye katkı sağlayan bir unsur olarak toplumda varlığını korumaya devam ettiği görülmüştür.

b- Kur'an Kursları İle İlgili Yapılan Araştırmalar:

Kur'an kursları ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, Ankara ili örneğinde bir alan araştırması yapan Ünal (2008) “Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim” isimli doktora tezi olarak hazırlanan araştırmasını 2004-2005 öğretim yılında Ankara il sınırları içinde bulunan 50 Kur'an kursunda (8 Erkek, 42 Kız) okumakta olan 1014 yetişkin öğrenci (17 yaş ve üzeri) üzerinde gerçekleştirmiştir. Yetişkinlerde din olgusu ve öğrencilerin dini tutum ve davranışlarının oluşumu incelenmiştir. Bulut (2009) “18-50 Yaş Arası Bayanların Kur'an Kurslarına Devam Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)” başlıklı tezi ile Ankara Keçiören Müftülüğü' ne bağlı 4 Kur'an kursunda kadınları bu kurslara yönlendiren psikolojik faktörler; yaş, eğitim, meslek, ekonomik düzey, medeni durum gibi değişkenler ışığında incelenmiştir. Kadınların kurslara devam motivasyonu uygulamalı olarak ele alınmış, kadınların kurslardan beklentileri, memnuniyet dereceleri ortaya konulmuştur. Acar (2014) “Kur'an Kurslarına Devam Eden Kadınlar Arasında Dindarlık Biçimleri, Dini Başa Çıkma Faaliyetleri ve Psikolojik İyilik Halleri” teziyle Sivas ili merkezinde 2008 -2009 eğitim-öğretim yılında Kur'an kurslarına devam eden

658 kadın katılımcının dindarlık biçimleri, dini başa çıkma faaliyetleri ve psikolojik iyilik halleri ve bunlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Şenocak (2015) tarafından hazırlanan “Kur’an Kursu Öğrencilerinde Benlik Saygısı” başlıklı tezi, Samsun Canik İlçe Müftülüğü’ ne bağlı beş gündüzlü Kur’an kursu ve Samsun Tekkeköy İlçe Müftülüğü’ ne bağlı yatılı kız ve erkek Kuran kurslarında öğrenim gören 111 öğrencinin demografik farklılıkları, Kur’an kursuna devam etme süreleri, medeni durum, yaş ve cinsiyet gibi bazı değişkenlerle benlik saygıları arasında anlamlı ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Beşe (2016) “Yetişkin Kur’an Kurslarının Kuşak Çatışmaları Önlemedeki Rolü (Keçiören Örneği)” başlıklı araştırmasında Keçiören Müftülüğüne bağlı yetişkin Kur’an kurslarına gelen bayan öğrenciler örneğinde Kur’an kurslarının kuşak çatışması olgusunun yol açtığı sorunları çözümlenmede muhtemel etkileri incelenmiştir. Yılmaz (2017) “Kur’an Kurslarında Öğrenim Gören Yetişkin Bayan Öğrencilerde Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi” isimli doktora tezinde 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Bilecik İl Müftülüğü’ ne bağlı olarak faaliyet yürüten 30 Kız Kur’an kursu (53 sınıf) ve bu kurslarda öğrenim gören yetişkin bayanların benlik saygılarına, dini algılayış ve yaşayışlarına nasıl ve ne düzeyde katkı sağladığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Benlik saygısı ve dinin tecrübe boyutu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dini tecrübe düzeyi arttıkça benlik saygılarında bir artış gerçekleşmektedir.

1.TEMEL KAVRAMLAR

1.1 DUA

a-Sözlük Anlamı ile Dua

Sözlükte “çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” (Karaman vd. , 2019, s. 115) anlamına gelen dua, Arapçada; çağrı, talep, istek, niyaz, iddia anlamlarında (Güneş, 2018, s. 400) “da’vet”¹ ve “da’va”² kelimeleri gibi mastar olup kişinin istek ve ihtiyaçlarını kendi gücünün üstünde olan varlıktan istemesi anlamında isim olarak kullanılır. Günlük kullanımında Arapça dilindeki hali ile kullanılmaktadır (Cilacı, 1994, s. 529-530). İngilizcede “Prayer” (dua, niyaz: temenni, rica, ibadet, dilekçe, istida, istenilen şey) kelimesi ile kullanılır (Moran, 1971, s. 247; Avery vd., 2002, s. 767).

b-Dini Literatürde Dua

Dini literatürde; “İnsanın tüm kendiliğiyle maddi ve manevi ihtiyaçlarını Allah’a bildirmesi gayesi ile yerine getirilen ibadet biçimidir. Duanın asıl amacı insanın Yaraticısına durumunu bildirmesi, ihtiyaçlarını istemesi olduğuna göre dua, Allah ile kul arasında irtibatı sağlamaktadır. Farklı bir ifade ile dua; her şeye gücü yeten kuvvet sahibi ile ihtiyaçları olan insan arasında köprü gibidir. Kur’an-ı Kerim’de yirmi yerde dua kelimesi bulunmakta, bununla birlikte birçok ayette de dua kökünden fiiller yer almaktadır” (Parladır, 1994, s. 530-535; Cilacı, 1994, s. 529-530; Karaman vd., 2019, s. 114).

Kuşeyri’ ye göre (2009) dua, dertli kişiler için huzur, istekler için de bir araçtır. Dua etmek Allah ile konuşmak, irtibat halinde olmaktır (Frager, 2020). Dua, istemenin yanı sıra saygı ve sevgi ifadeleri ile insanın Allah’a doğru yönelişi demektir (Hökekleli, 1993).

¹ Kur’an-ı Kerim’de üç ayette geçmektedir: A’râf 7/5; Yûnus 10/10; Enbiyâ 21/15

² Bakara 2/186

1.2. Duanın Türleri

Bireyin hayatındaki dua davranışları incelendiğinde sözlü ve fiili olarak iki bölümde incelemek mümkündür (Karagöz, 2011; Cilacı, 1982).

1.2.1 Kavli / Sözlü Dua

Dua, insanın ihtiyaç ve gereksinimlerini, istek ve arzularını sözlü ve yazılı metinlerle Allah'a bildirmesidir. Allah'ın büyüklüğü karşısında insanın çaresizliğini kabul etmesi, saygı ve sevgi ifadeleri ile samimi bir şekilde rica ve yardım istemesidir (Cilacı, 1972, 1994). Duanın içtenlikli, sabırsızlık göstermeden ve ısrarlı bir biçimde yapılması önerilmiştir. Söz olarak dile getirilen içtenlikli dua, dudaklardan kalbe iner orada Allah'a ulaşır. Dua ederken önemli olan Allah'a yöneltilen sözler ile merhamet ve ümit beklemektir. Allah'tan ümit beklendiği ölçüde dua en yüksek haline ulaşır (Topçu, 2015). Cilacı' ya göre (1994) dua, birey ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Bunun gerçekleşmesi için önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiştir. İnsan da varlığını benimsediği yaratıcı karşısında duyduğu saygı ve ümit duyguları sebebiyle kendisinden daha üstün varlıkla irtibat ihtiyacı hissetmektedir. Bu sebeple insan, tarihin hiçbir döneminde dua eyleminden uzak kalmamıştır. Birçok dua ve dua formundaki kelimeler günlük konuşma içinde bilinçli/bilinçsiz şekilde yer almaktadır. Dua kelimelerin arkasından söylenen “*İnşallah, Maşallah*” vb. sözler bunu doğrular niteliktedir. “*Allah hayırlı etsin*”, “*Bereketli olsun*”, “*Hayırlı işler*”, “*Allah'a ısmarladık*” gibi günlük hayatta kabul görüp, kullanılan sözlü ifadeler muhatap için dua niteliğindedir. Sözlü olarak yapılan duaları hayır dua ve beddua olarak iki kısımda açıklamak mümkündür: (Karagöz, 2011, s. 65)

İnsanın iyi ve hayırlı şeyleri istemesi Kur'an-ı Kerim'de tavsiye edilmiştir: “*İnsan iyi şeyler istemekten usanmaz...*” (Fussilet 41/49). Ayrıca kişinin hayır duayı kendisi, anne ve babası için de istenmesi:

“*Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla*” (İbrâhîm 14/41). “*Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster diyerek dua et*” (İsrâ 17/24). “*...Nihayet çocuk olgunluğa ulaşır kırk yaşına girince şöyle yakarır: Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli*

hayırlı eyle. Dönüp kapına başvurduğum ve ben şüphesiz sana boyun eğenlerdenim” (Ahkâf 46/15).

Diğer insanlar ve nesiller için; *“Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin”* (Bakara 2/128). *“İnsanlardan öyleleri de var ki, Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver; bizi cehennem azabından koru derler”*(Bakara 2/201). *“Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla. Hiç kuşku yok ki lütfu bol olan yalnız sensin”* (Âl-i İmrân 3/8) hayır dua edilmesi tavsiye edilmiştir.

Hasta ve ölümler için de dua edilmesi hadislerde tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber’in hasta ziyareti ve cenaze için tavsiyesi şu şekildedir: *“Bir kimse hastayı ziyarete geldiği vakit şöyle söylesin; “Allah’ım kuluna şifa ver...”* (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 108). *“Ölü üzerine namaz kıldığınız vakit onun için ihlasla dua edin”* (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 171).

Bir kimsenin başına kötü şeyler gelmesi için yapılan dua olan beddua, Farsçada “kötü” anlamına gelen “bed” ile Arapçada “dileme, isteme” gibi manalarda kullanılan “dua” kelimesinden meydana gelmiş bileşik isimdir (Çağrııcı, 1992, s. 297-298). Hz. Peygamber, beddua edilmemesi gerekliliğini şu şekilde belirtmiştir: *“Nefisleriniz aleyhine, çocuklarınız aleyhine, hizmetçileriniz aleyhine, mallarınız aleyhine dua etmeyin. Allah’ın bir kabul ve ihsan saati vardır, o saate rastlamasın yoksa sizin aleyhte ki duanızı kabul eder (sonra da pişman olursunuz)”* (Ebû Dâvûd, Salât, 478).

1.2.2 Fiilî Dua

Dua, sözlerle ifade edildiği gibi bir de fiilî tarafı bulunmaktadır. Sözlü dua kişinin isteklerini dile getirmesi için nasıl gerekliyse duanın eylem boyutu da o derece önemlidir. Kavli dua, fiilî dua şeklindeki ayrımın duanın öneminin kavranması açısından gerekli olduğu söylenebilir. Allah’a yöneltilen duanın, sözcüklerle ifade edilirken bireyin fiili ile de bütünleşmesi sonucu olumlu etkileyecektir (Altundaş, 2012). İsteklerin olması için kararlılık ve gerekli davranışlarda bulunmakta fiilî dua olarak kabul edilebilir (Bayraktar, 2009). Duanın kabul edilmesi için akıldan iradeye, iradeden fiile/amele yani söylemden eyleme doğru hareket edilmelidir (Yıldız, 2014, s. 178). “Fiil ve davranış ile yapılan dua, kişinin istediği şeylerin meydana gelmesi için gereken şeyleri yapmasıdır. Tarımla uğraşan kişinin tarlayı sürüp tohum ekmesi,

gerekli bakımları yapıp onu sulaması, ilaçlaması fiille yapılan duadır.” Bununla birlikte Hz. Peygamber’in Hendek savaşında sadece sözlü olarak Allah’tan yardım istemekle kalmayıp şehrin etrafına hendek kazmasının fiilî dua örneği olduğunu belirtilmektedir (Karagöz, 2011, s.64). Dua eden insanlar genellikle duanın gereği olan amelde bulunmamakta, duayı sorumluluktan uzak durarak gerçekleştirecek bir eylem olarak görmektedir (Bayraktar, 2007). Böylece fiilî dua eksikliği, insanların problemlerinin çözülemeyişine etki etmektedir (Ertuğrul, 2015). Dua, gayret ve sorumlulukla birlikte istek ve ihtiyaçlar için çaba gösterme ve mücadele etmedir (Şeriatî, 2013). Dua eden kimsenin isteği için çaba göstermesi şu ayetle vurgulanmıştır: “*İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder*” (Necm 53/39).

1.3. Dua ile ilgili kavramlar

1.3.1. Tevekkül

Sözlükte “dayanmak, güvenmek, vekil tutmak” anlamlarına gelen tevekkül, dini literatürde; her durumda Allah’a güvenmek manasında kullanılmaktadır. Arapça “vekl” kökünden türemiş “tevekkül” başkasının işini üstlenme, başkasına güvence verme; başkasına işini havale etme, ona güvenme manasına gelir. Başkasına güvenip dayanan kimseye mütevekkil, güvenilirine vekil denir” (Çağrııcı, 2012, s.1-2; Karaman vd., 2009, s. 573).

Tevekkül kelimesini her işinde Allah’ı vekil bilip kulun ona güvenmesi olarak yorumlayan İsfahâni, Müfredât isimli kitabında (2020); “vekil” ve “kefil” kelimesini karşılaştırmış, vekil kelimesinin daha genel olduğunu belirtmiştir. Karaman ise tevekkül kavramını şu şekilde açıklamaktadır: “Tevekkül; dayanmak, teslim olmak işlerini Allah’a havale etmek demektir. Tevekkül kelimesi türevleriyle birlikte Kur’an-ı Kerim’de 69 defa zikredilmiştir. Allah’a tevekkül; Allah’ın yardımına, gayret gösterenin gayretini boşa çıkarmayacağına, karşılığını tam vereceğine, duaları kabul edeceğine, adil olduğuna, haksızlık etmeyeceğine inanmak ve güvenmektir. Tevekkül gayret göstermeden, gereklilikleri yerine getirmeden işleri Allah’a havale etmek değildir” (2009, s. 573).

Tevekkül, tüm nedenlerin ve önlemlerin üstünde tek belirleyicinin Allah olduğu bilincinde olmaktır (Şahin ve Hökelekli, 2019). Gazali'ye göre tevekkül, bireyin gayreti, kendisine fayda verecek şeyleri elde etmesi, onları koruması ve gerekli tedbirleri almasıdır (1974, s. 484). Kuran'ı Kerim'de Allah'a tevekkül edilmesi tavsiye edilmiştir: “...Karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever” (Âl-i İmrân 3/159,160: benzer ayetler için bkz: Mâide 5/23; Enfâl 8/49; Yûnus 10/71; Hûd 11/56; İbrâhîm 14/12; Nahl 16/99; Tegâbun 64/13; Talâk 65/3). Hz. Yakup, oğullarına tevekkülü öğütlemiştir: “...Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız O'na güvenip dayansınlar” (Yûsuf 12/67) Hz. Musa Mısır'dan çıkıp Medyen halkının yanına gelince “...Ey rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!” (Kasas 28/24) şeklinde dua etmiş, Allah'a tevekkül ederek kendisine bir çıkış yolu göstermesini dilemiştir.

Tevekkül etmek hadis-i şeriflerde de tavsiye edilmiştir: “Eğer siz hakkıyla tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, sizin de rızkınızı verirdi. Onlar sabaha aç çıkarlarken, akşama tok olarak dönerler” (Riyâzü's Sâlihîn, Yakîn ve Tevekkül, 91).

1.3.2. Tevessül

“Vesile” kökünden gelen bu kelime, bir şeye arzu ve istekle ulaşmak demektir (İsfahâni, 2020). Sözlükte “Bir aracı vesilesiyle maddesel veya ruhsal olarak üstün olana yakın olmayı istemek; iyi fiillerle Allah'a yaklaşmayı ummak” anlamında kullanılmıştır (Yavuz, 2012, s. 6-8). Tevessül kelimesi, “sebepe aramak, yaklaşmak, başvurmak, sarılmak ve maksada ulaşmak için bir şeyi vesile etmektir” (Karaman vd., 2009, s. 573).

Bireyin Allah'a ulaşmasının en kolay yolu da dua ile olmaktadır. Vesile kelimesine şu ayet örnek verilebilir: “Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaştırmaya vesile arayın ve O'nun yolunda çaba harcayın ki kurtuluşa eresiniz” (Mâide 5/35). Allah'a yaklaştıracak vesilenin; isteklerin olması ve sıkıntıların giderilmesi için dua etmek olarak anlaşılması gerekir (Karaman vd. , 2009).

1.3.3. Niyaz

Farsça bir kelime olan “niyaz” sözlükte “Sevgi gösterisinde bulunma, dostluk, dua etme, ihtiyacı olma, selam, hürmet, hediye” gibi anlamlara gelir (Uludağ, 2007, s. 165-166). Ayrıca, tevazu göstermek, ihtiyacını bildirmek, yalvarmak, istemek gibi manaları da bulunmaktadır. Türkçeye de aynı şekilde geçmiştir (Karaman vd. , 2009, s. 463).

Dua ederken ben değil biz kavramı kullanımı diğerkâmlık örneğidir. Başkası için dua edebilen birey, ahlaki açıdan olgunluğa ulaşabilir. Hatta bireyin yalnız kendi istekleri için değil, diğer bireyler için dua etmesi dua eden kişiye sabır, ferahlık ve dinginlik sağlamaktadır. Paylaşım hissi ile birey, bireysel ve sosyal problemlerine daha sağlam ve dengeli yaklaşabilir (Karacoşkun, 2005). Bireyin dua ederken kendisi için istediği güzellik ve iyilikleri diğer insanlar için de istemesi Kur’an-ı Kerim’ in dua örneklerindeki hitap şeklidir; “...Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver; bizi azabından koru” (Bakara 2/201). “Rabbimiz! Sana ibadet eder senden yardım dileriz” (Fâtiha 1/5). “Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla” (İbrâhîm 14/40).

Hz. Peygamber, bu konuda şu örneği vermektedir: “Müslüman bir kul kardeşinin arkasından, gıyabında dua ederse vazifeli melek: Duasını kabul eyle (Ya Rabbi) ve bir misli de sana olsun der” (Riyâzü’s Sâlihîn, Dua, 1491).

1.3.4. İstiâne-İstiğâse

“Kelimenin kökü olan “avn” kelimesi türevleri ile Kur’an-ı Kerim’de toplam 11 yerde geçmektedir. Bir yerde “avan” (Bakara 2/68) iki yerde “iane” (Furkân 25/4, Kehf 18/95) iki yerde “teavun” (Mâide 5/2, bu ayette olumlu ve olumsuz olarak) altı yerde “istiâne” (Fâtiha 1/5; Bakara 2/45-53; A’râf 7/128; Yûsuf 12/18; Enbiyâ 21/112) şeklinde geçmektedir” (Kılıçarslan, 2006, s. 45). “Dua, istemek, yardım talep etmek anlamlarına gelen istiâne, tek başına yapamayacağı bir işte yardım talep etmek demektir” (Karaman vd., 2009, s. 289).

İstiğâse, sözlükte “yardım istemek” anlamına gelmektedir. Yardım istenilenin, istenilen yardımı yapabilecek güçte olması gerekir. Bu nedenle insan gücünün üstünde olan istekleri insanlardan istemek doğru bir davranış değildir (Karaman vd., 2009, s. 292). Yardım isteme konusunda şu ayetler örnek olarak verilebilir; “Rabbimiz! Ancak

sana kulluk ederiz ve senden yardım isteriz” (Fâtiha 1/5). “Sabır ve namazla Allah’tan yardım isteyin” (Bakara 2/45).

İstiâne; yardım isteme sadece Allah’tan olmalıdır. İstiâne, sadece yardım istemek değil, Allah’a karşı güven, yakınlık ve isteğine cevap verilmesi için umudunu kaybetmemektir. İnsan ilişkilerinde yardım istemek için “istiâne” sözcüğü kullanılmamıştır (Yıldırım, 1993, s.44).

1.3.5. Recâ

İsfahâni (2020), recâ kelimesinin “İnsanı mutlu edecek şeyin meydana gelmesini gerektiren beklenti” anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Sözlükte “ümit etmek, arzu etmek, istek, iyi bir beklenti içine girmek” (Karaman vd., 2009, s. 479) gibi manaları bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın rahmetini ümit etme “recâ” kökünden türeyen fiillerle ifade edilmiştir: “...siz Allah’tan onların beklemedikleri şeyleri umup bekliyorsunuz!...” (Nisâ 4/104). (İsrâ 17/57, Bakara 2/218).

İnsan psikolojik olarak ümitsizliğe düşme eğilimindedir. İnsanın ümitsizlik ve karamsarlığa yakın olması şu ayetlerde anlatılmaktadır: “İnsan iyi şeyleri istemekten usanmaz; (iyi şeyler bu ayette dua kelimesi ile zikredilmiştir) başına bir kötülük geldiğinde ise büsbütün ümitsiz ve karamsardır” (Fussilet 41/49). “Eğer insana tarafımızdan bir nimet tattırır da sonra ondan çekip alırsak tamamen ümitsizliğe düşer...” (Hûd 11/9). “İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirip yan çizer; başına bir kötülük gelince de hemen karamsarlığa düşer” (İsrâ 7/83)

Ayetlerde de bahsi geçtiği üzere karşılaşılan zorluk ve güçlükler karşısında karamsar ve ümitsiz değil, her durumda ümitvar olunması tavsiye edilmektedir. Allah’ın isteklerini vereceğini ümit ederek, O’na güvenen kişi, karamsarlık ve ümitsizlik psikolojisi içine girmez (Peker, 2017). Allah’a güvenilmesi, gelecek için umutlu olunması ve sorunlara olumlu yaklaşılması gerekir (Yaran, 2010).

1.4. Din Psikolojisi Açısından Dua

Tümer’e göre, dil bilginleri, din kelimesinin Arapça “deyn” kökünden isim veya mastar olduğunu kabul ederler. Kur’an-ı Kerim’de din kelimesi doksan iki ayette zikredilmektedir. Din kelimesi bu ayetlerde; itaat, yönetme, yönetilme, İslam, ceza ve mükâfat gibi anlamlarda kullanılmıştır (1994). Din, insanların Allah ile doğaüstü bir

güç ile ve birbirleriyle ilişkilerinde etkili olan kurallar ve inançlar bütünüdür (Özbaydar, 1970). Din kelimesinin izahında; hüküm veren, ödül ve ceza veren, diğeri de itaat eden olmak üzere iki taraf bulunmaktadır (Tümer, 1987). Din, bireyleri kendi istekleri ile huzura ulaştıran mükemmel bir kurallar bütünüdür (Miskeveyh, 2018).

İnsanın Allah katında dua ile değer bulacağı belirtilmiştir (Furkan 25/77). Dua da din gibi insanın duyguları ve ihtiyaçları üzerinedir (Özdoğan, 1995). Heiler, din kelimesini tarif ederken duanın dini hayat için önemli olduğunu ifade eder (akt.Alıcı, 2005, 89). Ayrıca dua, dinin esas olgularından biri olarak bireyin Tanrı inancını ortaya çıkarmaktadır. İnançlı birey, duaları, ibadetleri, umutları, endişe ve beklentileri ile görünmeyen âlemlerle iletişim halindedir (Hökelekli, 2017). Birey ile ilgili manevi fenomenlerin en önemlisi din olgusudur (Tümer, 1987).

Psikolojide bireyin eylemlerinin sürekliliğine sebep olan davranışlar bulunmaktadır. Bu davranışlar kişinin arzu ve gereksinimleri sonucu meydana gelir. Bu bakımdan dua da kişinin genel gereksinimleri içinde yorumlanabilir (Doğan, 1997). Birey; ümit ettiklerine kavuşmak, endişelerini gidermek, korkularından uzak olmak için Allah'a dua eder. Bireyin davranışlarında etkileri mutlak surette fark edilen dua, din psikolojisi açısından önem arz eder.

Din psikolojisinin amacı; bireyin yaşadığı dini hayatın değişimlerini, tesirlerini, sonuçlarını gözlemler ve bunları yorumlar (Hökelekli, 1993). Dua, “din psikolojisinin kalbidir” yorumu da duanın din psikolojisi için önemini ortaya çıkarmaktadır (Capss, (çev. Horozcu), 2005). İnançlı bir birey, içinde yaşadığı toplumun yönlendirme ve öğretmesi ile Allah ile irtibat halindedir. Dua ve ibadet ile kurulan bu irtibat bireyde Allah'a yakınlık duygusu meydana getirir. Allah'a duyulan yakınlık bireyde yalnız olmadığı bilinci ile öz saygı ve öz sevgisini geliştirir (Hökelekli, 2017).

Psikolojik açıdan yapılan açıklamalarda, duanın ilahi destek için tercih edilen manevi bir yönelme olduğu belirtilmektedir (Cilacı, 1994). Duanın birey üzerindeki psikolojik etkisi din psikolojisi açısından önemlidir. Dua eden bireyde dua esnasında ve duadan sonra psikolojik bir rahatlama dile getirilmektedir. Dua, kişinin fitratına uygun bir gereksinimdir. Birey, ümitsizliğe düştüğünde veya sevinç içinde olduğunda bu halini tabiatüstü güç ile paylaşmak ister. Allah'a dua ederek bu gereksinimi gideren birey maddi ve ruhsal yönden kendisini daha huzurlu hisseder (Gülle, 2004).

Dua, bireyin düşünce, ruhi ve etik yetilerinin yerinde uygulanmasında aynı zamanda kaygı ve korkudan uzaklaşarak olaylar karşısında daha umutlu ve sakin kalmayı sağlayan bir tesire sahiptir (Hökelekli, 1993). Samimi bir şekilde yaşanan dua deneyimi, ferahlık ve güven duygusu gibi olumlu etkiler ortaya çıkarır (Bahadıroğlu, 2011).

1.5. Duanın İyileştirici Yönü

Cilacı, duanın tesirlerinin fiziksel ve manevi yönden etkili olduğunu belirtir. Fiziksel bir hastalığın iyi olmasını isteyen kimse, dua etme alışkanlığı kazanmışsa olumlu sonuçlar alabilir (1972, 1982). Duanın fiziksel hastalıkların iyileşmesinde ve rahatsızlıkların azalmasında olumlu tesirleri olduğunu dua ile ilgili yapılan araştırmalar ve gözlemler ortaya çıkarmıştır. Bu tesirler; olumlu ruh hali ve bağışıklık sisteminin rahatlaması ile sakinlik olarak anlaşılabilir (Hökelekli, 2017, s. 81). Hoşrik, duanın etkisine ve tesirine ve inanıldığında hemen her türlü psikolojik ve fizyolojik hastalığın tedavisine katkı sağlayacağını belirtmektedir. Ayrıca dua, plasebo etkisi ile hastalara umut vererek, maneviyatlarını güçlendirerek, tedaviye yardımcı olmaktadır (2014, s. 136).

Yaşam boyu hasta ile beraber olan tansiyon, şeker, böbrek ve yetmezliği hastalıklar tedavi ile birlikte ancak belli seviyede olursa hasta kendini iyi hisseder. Bu gibi hastalıklarda hastanın hissettiği sıkıntılardan kurtularak kendini fizyolojik olarak rahat hissetmesinde duanın olumlu tesirleri bulunmaktadır (Doğan, 1997, s. 96). Dua; bireyin güçsüzlüklerini karşılayan bir olgu değil, aksine bireyin ferdi ve sosyal yaşamda gayretini etkileyen, destekleyen bir davranıştır (Şeriati, 2013, s. 46).

Manevi tesirleri deneyimler sonucu ortaya çıkmaktadır. Birey, düşünce ve bilinç bakımından ruhsal sakinliğe ulaşır. Ölüm ve benzeri kayıplarda dayanıklılığını korur (Cilacı, 1972). Dua, kişinin kendisini tanıyıp hayatını anlamlandıran ilahi bir araçtır (Albayrak, 2007).

Yaşamın zor şartlarına karşı dinin tavsiye ettiği dua, tövbe ve sabır gibi eylemler sıkıntılar karşısında nasıl başa çıkılması gerektiği dair bireye manevi olarak yardım sağlayabilir. Bu yardım kişinin ferdi olarak özgüven sahibi olmasına, yaşamın anlamı

ve amacını bulmasına destek olacaktır (Hayta, 2000). Dini başa çıkma; yaşanan olumsuzluklar ve hayatın zorlukları ile karşılaşan bireyin bu sorunlarla mücadelede dini unsurlardan etkilenmesi ve dini inançları kullanması olarak açıklanabilir. Dini başa çıkma türlerinden olan olumlu dini başa çıkmada birey, yaşadığı sorunlarda Allah'ı ve dini unsurları dayanak ve kurtarıcı olarak görmektedir. Yani olumlu anlamda Allah ile irtibat halinde olmaktır (Göcen, 2020; Sevinç, 2020). Dua, bireyin manevi yönden iyi oluşuna katkı sağlamaktadır (Pınar, 2013). Manevi iyi oluş; bireyin ihtiyaç ve isteklerinin farkında olarak istek ve ihtiyaçlarını gerçekleştirme çabası içinde yaşamın anlam ve amacını kavrama becerisidir (Göcen, 2020).

Peker'e göre; bireyin ruhsal yapısının sağlıklı olmasının belirtisi, kişinin kendisiyle ve çevresiyle uyum içerisinde yaşamasıdır. Dua bireye yalnız olmadığını hissettirir. Allah'ın kendisini gördüğünü, söylediklerini duyduğunu, dua eden kulunu sevdiğini ve ona yardım edeceği bilinci bireyi güvende hissettirir (2017, s. 129). Duanın faydalarından biri de dua ile bireyin sıkıntılarında uzaklaşmasıdır. Sıkıntı ve endişe halinde dua etmek bireyin sakinleşmesini ve huzurlu olmasını sağlar (Certel, 2014, s. 146). Birey, inandığı değerler yardımıyla umutlu olarak problemlerine çözüm bularak rahatlayabilir. Böylece kendilik bilinci ile sosyal ilişkilerinde uyumlu bir birey olabilmektedir (Şengül, 2017, s.32).

Dua, ibadet, dini ritüel gibi eylemler; Allah ile yakınlığın sağlanmasına ve bireyin psikolojik iyi oluşuna katkı sağlamaktadır. Allah ile iletişim halinde olma, yaşanan dini deneyimler bireyin huzurlu ve mutlu olmasına etki etmektedir (Hökelekli, 2017). Duanın, kişinin psikolojik ve fizyolojik yapısı üzerinde tesirli olduğunu araştırmalar ortaya koymaktadır. Dua, insanların korunma ihtiyacı için destek veren bir etkendir (Peker, 2019). Allah'la kurulan irtibat sebebiyle bireyin ruhsal hareketlerinde de farklılık olmaktadır. Böylelikle dua, kişinin kuvvetini yükseltmekte, bilinç seviyesini artırmakta, anlayış ve sezgisini güçlendirmektedir (Certel, 2014).

Dua, fiziksel hastalıklar ve depresyon gibi zihin bulanıklığı durumlarında kişide sakinlik ve huzur hali meydana getirerek tesirli olmaktadır (Hökelekli, 1993). Duanın olumlu tesirlerini tecrübe eden, ondan destek bekleyen, ona şükür eden kişilerle, sıkıntılı durumlarda korkmadan, sıkıntıları ile baş edebilen kişilerde olumlu olarak bir gelişme mevcuttur (Temiz, 2014, s.178).

1.6. Yetişkin

“Yetişkin (adult) kelimesi Latince büyüme (adolescere) fiilinin geçmiş zaman ortacından türemiştir, bu yüzden “yetişkin” bir kişi “büyümüş” kişi sayılır. Büyüme hem fizyolojik yönden hem de psikolojik yönden olgunlaşma demektir” (Onur, 2008, s. 55-56).

Yetişkin kavramı, eski Türkçede “kalil” kelimesi ile kullanılmaktadır. “Kalil” kelimesinin manası “erişkin” demektir. Psikolojide, yetişkin kavramının aslı Latince “adultus” sözcüğünden ileri gelir (Bacanlı ve Terzi (Edt.) 2013, s. 51). Yetişkin sözcüğünün İngilizce karşılığı “adult”tır. Reşit, ergin, erişkin kimse anlamlarına gelen yetmekten türeyen bir kelime olup, yeterli olma hali, olgunlaşmış ve yeterince gelişmiş anlamlarına gelmektedir (Avery vd., 2002). Yetişkin, fiziksel, duygusal ve zihinsel açıdan olgunluğa ulaşmış, belirli bir yönde veya her yönden kendini geliştirmiş kişidir (Başkurt, 2006).

Yetişkinliği ergenlik ve gençlik evrelerini de içine alan ve hayatın sonuna kadar ilerlemesi devam eden dönem olarak tanımlanmaktadır (Hökelekli, 1993). Yetişkinliği yaşam için hazırlık değil, ileri yetişkinlik döneminde bile farklı ihtiyaçları olan, topluma katkısı devam eden kişidir. Bununla birlikte yetişkin olan kişinin inanışları, düşünce tarzı ve yaşamın anlamı bütünlük kazansa da farklılıklar olabilir (Köylü, 2006). Yetişkinler, yetişkinlik dönemine deneyim yönünden çeşitlilik göstererek girerler. Çocukluk ve gençlik dönemine göre yetişkinlik dönemi genel deneyimleri daha fazladır (Köylü, 2014). Yetişkinlikte bireysel değişiklikler farklılık gösterse bile, bireylerin özgüvenleri yerinde olursa, geniş vakit ayrıldığında öğrenimlerine devam edebilirler (Onur, 2008). Güneş (1996) yetişkini, gerekli tahsili almış, kendini geliştirmiş, yararlı davranışlarda bulunabilen ve özgür olabilen kişi olarak tanımlar.

Yetişkinlik, yalnız fiziki çeşitlilikler açısından değil, psikolojik çeşitlilik açısından da dikkate alınması gerekli bir yaşam evresidir (Kurt, 2014). Uysal’a göre (2006), yetişkinlikte psikolojik, biyolojik ve kültürel etkenlerin birbirleriyle olan etkileri ve tesirleri önemlidir. Yetişkin kişinin bireysel yönden farklılıkları olsa da dengeli ve tutarlı tavırlar sergilemesi beklenir. Bireysel yönden farklılıklarda ise çevresel faktörler etkili olmaktadır. Yetişkini anlamak için onun gelişiminin farkında olmak gereklidir (Köylü, 2014). Yetişkinlik döneminde birey, kişisel niteliklerini daha iyi

anlamakta kendisini geliştirmek için sorumlu olduğunun farkına varmaktadır (Hökelekli, 1993).

Yetişkinlik bireyin yaşına göre biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden değişiklikler gösterdiğini için farklı dönemlerle isimlendirilmektedir (Köylü, 2014). Onur (2008), yaş bilimcilerinin bu dönemlerin belirlenmesinde insanın psikolojik ve fizyolojik değişimlerini inceleme zorluğu sebebiyle yaş aralıklarına dair görüş birliği içinde olmadıklarını belirtir. Jung, yaşamın aşamaları arasında farklılıkların ortaya konulmasının çok önemli olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Jung, yaşamın ilk dönemlerini güneşin yükseldiği öğle öncesine, yaşamın son dönemlerini de güneşin gözden kaybolmaya başladığı öğleden sonraya benzetmektedir (akt. Fordham, 1996). Levinson (1986), yetişkinlik dönemlerini ilk yetişkinlik çağı: 0-22, ilk yetişkinlik çağı: 17-45, orta yetişkinlik çağı: 40-65, geç yetişkinlik çağı: 60-? olmak üzere dönemlere ayırır. Bu dönemleri açıklarken geçiş dönemleri ile açıklar: ilk yetişkinlik geçişi: 17-22, orta yaş geçişi: 40-45, ileri yaş geçişi: 60-65 yaş aralığı olarak gelişim dönemlerine ayırır (akt. Onur, 2008).

1.6.1 İlk Yetişkinlik Dönemi

İlk yetişkinlik dönemi çocukluk ve ergenlikten sonraki dönem olarak isimlendirilmektedir. Çocukluk döneminden sonra birey ergenlik döneminde fiziksel ve psikolojik olarak gelişme göstermektedir. Bu dönemde birey, aile, arkadaş ve yakın çevrenin etkisindedir. Bu şekilde olgunlaşan birey, sosyal çevre içinde yetişkin bir birey olmaktadır (Köylü, 2014, s. 44). İlk yetişkinliğin ilk dönemlerinde duygusal ve psikolojik üzüntülerin yaşandığı dönemin sonuna doğru gaye ve hedeflerin netlik kazandığı görülmektedir (Göcen, 2012, s. 215). Yetkin olarak gelişen birey, ergenlikten ilk yetişkinliğe geçtiğinde ilgi duyduğu konular da değişmektedir. Bireysel olarak kendini geliştirmesiyle beraber ilgi duyduğu konular daha çok sosyal çevre ile ilgilidir (Dam, 2002, s. 30).

Bu dönemin psikolojik yönden dikkat çeken özelliği genç yetişkinlerin aile bağımlılıklarından uzaklaşarak kendilik bilincinin farkında bireyler olarak sosyal çevrede yerlerini almalarıdır (Uysal, 2006, s. 211). İlk yetişkinler, gelecek hayatlarını anlamlandırabilmek için çaba göstermekte ve kendilerini geliştirmek için gayret etmektedirler (Göcen, 2013, s. 97-130). Genç yetişkinler, sosyal yönden hoşgörü

sahibi ve problemlerle baş edebilme kararlılığını gösteren bireylerdir (Onur, 2008, s. 105).

Fowler, bu dönemde bireyin kişiliğinin, iş seçiminin ve geleceği ile ilgili kaygılarının olduğunu belirtir. Kişiliğinin oluşması için inanç ve değerlere sahip olması, yaşam güveni için sevgi ve dostluk bağları kurması gereklidir (çev. Mehmedoğlu, 2000, s. 97). Bu dönemde kültürel değerlerin anlaşıldığı, geleceğe dair planların yapıldığı bir dönemdir. Bu planların yapılmasında sosyal çevre de etkilidir (Uysal, 2006, s. 211). Kendilerini farklı yönden geliştirmek zorunda olan ilk yetişkinler, yaşadıkları olumsuzluklar karşısında ümitsizlik yaşayabilirler. Ümitsizlikler karşısında dini yönelimler sorunlarla baş edebilme olanağı sağlayacaktır. Tek başına olmadığı duygusu ile duaya yönelmeleri yetişkinleri umutsuzluk ve çaresizlikten uzaklaştıracaktır (Kutlu, 2020, s.12).

İlk yetişkinlik, inançların birleştirilmesi benlik ve dinsel görevler yönünden hızlı bir dönem olarak görülse de bu dönemde kişiliğin gelişmesi, Allah'ı tanıma ve bireysel olarak görevlerini yerine getirme dönemidir (Köylü, 2014, s. 153). Dinin ahlaki öğretileri; gençlerin eğitilmesini temin eder, onlara faydalı bilgiler vermeye çalışır, erdemli olmak ve bahtiyar olacakları yaşam kuralları ile kişiliklerini uygun hale dönüştürür (Miskeveyh, 2018, s.55). Öğrencilerin çeşitli dindarlık seviyeleri duaya bakış açılarına etki etmektedir. Bu değişiklik dindarlık seviyeleri iyi ve orta olan öğrencilerin din ve dua konusunda diğerlerine göre istekli, dine daha eğilimli ve dini konularda daha bilinçli olmalarından meydana gelmektedir (Gashi, 2016, s. 1-30).

Yılmaz'ın üniversite öğrencileri ile yaptığı umutsuzluk ve dua isimli araştırmasında; psikolojik, sosyal ve dinsel yönden farklı etkilerin genç yetişkinlerin dua etme durumlarına ve umutsuzluk tavırlarına tesirli olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu tesir yetişkinlerin umutsuzlukla birlikte ruhsal çöküntü ve endişe durumlarını azaltabilir. Böylece ilk yetişkinler, içinde buldukları olumsuz durumlarda dua sayesinde rahatlayabilirler. Bunun beraberinde sosyal yaşamın meydana getirdiği problemler, ailevi ve maddi sıkıntılar gibi etkenler umutsuzluğa sebep olurken, dua ile Allah'a sığınarak umutsuzluk halinden uzak kalınabilir (Yılmaz, 2019, s. 121). İlahiyat Fakültesi ve Fen- Edebiyat Fakültesi öğrencileri arasında yapılan karşılaştırmada, İlahiyat Fakültesinde eğitim alan öğrencilerin duaya yaklaşımlarının Fen-Edebiyat öğrencilerinden farklı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumda en önemli

etken, din eğitimi alan öğrencilerin din ve duaya dair daha ayrıntılı bilgilere sahip olmalarıdır (Gashi, 2016, s. 1-30). Turgut'un (2017, s. 88) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin dua etme yönelimleri artış gösterdiğinde özgür irade seviyeleri, kişisel olgunluk düzeyleri ve bireysel olumlu ilişkileri de artmaktadır.

1.6.2 Orta Yetişkinlik Dönemi

Orta yaşlı yetişkinler gelişimin zirvesine yerleşmiş bireylerdir. Birey, orta yaş döneminde içinde bulunduğu durumu daha iyi anlar. Bireyin beklenmedik olaylarla karşılaşması yeni düşüncelerin gelişmesine neden olur. Orta yaş döneminde birey, önemli kararlar alarak yetkin bir hayat yaşayabilir. (Uysal, 2006, Onur, 2008). Nitekim 40 yaş İslâm literatüründe “kemal” (olgunluk) yaşı olarak bilinir (Ahkâf: 46/15). Hz. Peygamber'e peygamberlik görevinin 40 yaşında verildiği de bilinmektedir (Sarıçam, 2004, Adam (Edt), 2015).

Kişisel yönden orta yaş, yaşamın nasıl sürdürüleceğinin düşünüldüğü bir dönemdir. Bu dönemi bunalım dönemi zannetmek gerçeği yansıtmamaktadır (Onur, 2008, s. 257). Yetişkinliğin ortalarında birey, yaşamın anlamını ve hayatını nasıl geçirdiğini sorgular. Yaşamın devamı için yeni kararlar alır (Fowler, (çev. Mehmetoğlu) 2006). Dini inanç ve deneyimleri gelişerek kararlı olarak yaşam devam etmektedir (Hökelekli, 1993, s. 284). Orta yaş yetişkinlik kişiliğin geliştiği ve hayatın dengelendiği bir dönemdir. Bireysel ve sosyal olarak gelişim devam ederken hatalardan uzaklaşılır. Bu dönem bireyin kendini her açıdan tanıdığı ve hayatını şekillendirdiği dönemdir (Onur, 2008, Uysal, 2006).

1.6.3 İleri Yetişkinlik Dönemi

İleri yetişkinlik dönemi 65 yaş ve üstü olarak bilinmektedir (Onur, 2018). Birey yaş aldıkça aile fertlerinin sayısı azalmakta çocuklar evlenerek veya başka nedenlerle evden uzaklaşmaktadırlar. Yakın ayrılıkları ve ölümleri ile bireyde yalnızlık hissi fazlalaşmaktadır. Bu konumdaki yaşlılar, yaşamlarını gözden geçirerek, yanlışlarının muhasebesini yapmakta daha çok ibadet eğiliminde olup, Allah'a dua ederek yalnızlıktan kurtulmaya çalışmaktadır (Dam, 2002, s. 50-51).

Yaşları ilerlese bile üretkenliği ve sosyalliği devam eden yaşlıların varlığı ileri yetişkinliği yaşam yaşı ile açıklamayı güçleştirmektedir (Dam, 2002, s. 47). Yaşlılığa tabi olarak bedensel farklılıklar psiko-sosyal dengeye önemli biçimde tesir etmektedir. Bireysel ve sosyal ilişkilerde fiziksel rahatsızlıklar nedeniyle duygusal güçlükler görülmeye başlar (Onur, 2008, s. 305).

İleri yaşlarda, bilhassa yaşlılıkta dini inanış ve davranışlarda artış, dini faaliyetlerde azalma görülmektedir. Yaşlıların çoğu, Allah'a ve ahiret gününe inanmaktadırlar (Hökelekli, 2017, s. 93). Psikolojik ve sosyal yönden problemler ve sıkıntılarla karşılaşan ölümün yaklaştığını fark eden yaşlılar için inanç önemlidir (Dam, 2002, s. 51). Yaş aldıkça ölüm ve ahirete yönelik ilgi ve endişe fazlaşmaktadır. Yaşlılar için dini inanç sorunlarla baş edebilmede önemli bir destektir. Dini ibadet ve merasimler, yaşlıların yaşam düzenlerini kolaylaştırıcı, sosyal ilişkilerini belirli bir seviyede devam ettirmede faydalıdır. Yaşlılar için din, ölümsüzlük hissini diri tutan ruhsal ferah ve sevinç vasıtasıdır (Hökelekli, 2017, s. 112-113). Dua davranışları yüksek olan yaşlılar, ölüm endişeleri ile daha kolay baş edebilmektedirler (Seyhan, 2015, s. 863-882).

Yaşlı bireyler genellikle yaşanmış hataları düzeltme gayretindedirler. Bu sebeple dini yönelimleri artmaktadır (Hökelekli, 1993). Batı'da yapılan araştırmalarda "(Gorer, 1955; Stark, 1968) yaş ile birlikte bireysel duada büyük artış tespit etmişlerdir. Gorer'in araştırmasına göre, günlük dua yüzdesi %,30 -32'den 70.yaşta %72'ye varan düzenli bir artış göstermiştir" (akt. Argyle ve Hallahmi, çev. Kurt, 1992, s.319-331).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DUA'NIN TARİHÇESİ

2.1. İlkel Topluluklarda ve Diğer İnanışlarda Dua

Dua evrensel bir olgudur; her inanışta, tarihin her döneminde, her uygarlık ve gelenekte dua davranışları görülmektedir (Certel, 2014). Tarihin hiçbir döneminde insanların dua davranışlarında bulunmadığı bir topluluk yoktur (Cilacı, 1994, s. 529-530). Yaşam şartları ve kültür seviyeleri gelişmemiş, yenilikleri takip edemeyen birey ve topluluklar için “ilkel” kavramı kullanılmaktadır (Cilacı, 1995, s. 56). İlkel insan toprağı ekip, biçmek, avlanmak gibi temel genel ihtiyaçlarının giderilmesinde olduğu gibi dini pratiklerin yapılmasında da farklı eylem ve davranışlarda bulunurlardı (Fordham, 1996, s. 89). İlkel toplumlarda dua, bazı işaret ve hareketlerle, farklı ses tonları ile dini liderler tarafından yapılır. Yaşamlarının devamı için daha fazla yiyecek ve yağmur yağması için dua etmek ilkel toplumların duasını oluşturmaktadır (Örnek, 1995, s. 83).

İlkel toplumlarda fenalıklardan, uğursuzluklardan uzak olma, faydalı şeylere ulaşma isteğı ile dua yapılmaktadır. Dua, aile lideri, kabile reisi veya dini liderin yalvarmalarına topluluğun âmin demesi şeklindedir. İlkel topluluklarda atalara saygının yaygın olduğuna rastlanır. Bu topluluklar, ölen atanın ruhunun dünyayı terk etmediğine ve hayatta kalan yakınlarının işlerini ve geçimlerini etkileyeceğine inanırlar (Tümer, 1991, s. 42-43). İlkel insanlar kutsal kabul ettikleri varlıklara ve kendileri koruduğunu düşündükleri ataları için dua ederler. Doğum, evlilik ve ölüm gibi önemli kabul ettikleri günlerde aile büyüğü ile dua ederler. Dünyaya gelen çocuk için kurban kesilir, isim konur ve dua edilir (Aydın, 2015, s. 86).

İlkel toplumlar, buldukları coğrafyaya ve yaşadıkları geleneklere göre farklılık gösterse de genel olarak ürün ekim ve hasat dönemlerinde, yağmur yağması için dua ettikleri bilinmektedir (Cilacı, 1994, s. 529-530). İlkel topluluklarda bereketli ürünler ve kıtlıktan korunma amacıyla yağmur yağması için yapılan uygulamalara bütün dinlerde ve inanışlarda rastlanır (Baktır, 2001, s. 381-383).

Uygur Türklerinde de belirlenen dua örneklerinin geniş bir kısmı Tanrı, Buda gibi ilahi güçlere yönelen “küşüşüm ol, dileğim şudur”, “kut küşüş kolumen” (kutluluk dileğinde bulunurum) “küşüş öritip kutkaldı”(dua yükseltip kutluluk diledi) gibi kalıp ifadelerle başlamaktadır (Ağca, 2015, s. 23). Göktürklerin ortak merasim ve özel günlerinde, kutsal mekânlarda dua ettikleri, kurban takdim ettikleri, savaşa giderken bir ibadet evine gidip “zafer duası” yaptıkları ve askerleri harekete geçirdikleri öğrenilmektedir. Türklerin ortak merasim ve ritüellerden başka yüzü ve ellerini havaya kaldırıp Tanrı’ya dua ettikleri; bununla beraber yönlerini doğuya yöneltip üç kere dizlerinin üzerinde ölümsüz bir ilaha ibadet ettikleri bildirilmektedir (Küçük ve Tümer, 1993, s. 83). Romalılar dualarını genellikle ibadet evlerinde yaparlardı. Cermenya inanişında sihrin dua üzerinde baskın bir etkisi bulunmaktadır. İlkel topluluklarda sihir ile dua arasındaki sınırı belli etmek oldukça zordur (Cilacı, 1994).

Hinduizm’de mistik kitaplardan esinlenen ve teorik olarak yogayı andıran ibadetsiz bir dua türü bulunmaktadır. Hinduizm’de dua inandırıcı kelimelerden oluşur ve dua simgesi de bir tür besmele gibi olan “om” dur (Cilacı, 1994). Hindularda genellikle mabetlerde yapılan dualarda ilahlara dua edilir ve hediyeler sunulur. Topluluk halinde yapılan dualardan sonra bireysel dualar edilir (Aydın, 2015). Budizm’de belirli bir dua olmamakla beraber Buda’ya dua etmek ve ondan ihtiyaçlarını istemek adet haline gelmiştir. Şintoizm’de dua, ibadet evi veya evde ilahlara sunulan hediyelerle ifa edilir (Cilacı, 1994). Çinli çiftçiler, toprakla alakalı Tanrı’ya, doğramacı bununla alakalı Tanrı’ya, meslek ve zanaatla alakalı olanlar da bu Tanrılara dua eder, yardım isterler. Bununla birlikte Çinli kadınlar, ailevi ve bireysel problemlerde Tanrıçalara dua ederler (Aydın, 2015, s. 247).

2.2. Yahudi İnancında Dua

“Yahudi, Hz. Musa’nın dinine uygun yaşayan kimse Arapçada yehud, İbranicede yehudi, Aramicede yehuday (e) şeklindedir” (Gürkan, 2013, s. 182). Arapçada Musa dinine bağlı Musevi ismi ise dini içerik taşımaktadır (Şehristani, 2014, Bayraktar, 2020). Yahudilik, Hz. Musa’nın Peygamber olarak gönderildiği kavmin adıdır. Bu kavim Kur’an-ı Kerim’in en fazla kendilerini konu edindiği İsrailoğullarıdır. İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderilen Hz. İshak’ın oğlu Yakup’un on iki oğlu

vardı. Dördüncü oğlunun adı Yuda veya Yahuda idi. Bu sebeple onun ismine dayanarak İsraoğullarına Yahudi denilmiştir (Karaman vd. , 2019, s. 634, Aydın, 2015, Bayraktar, 2020). Tek Tanrılı dinler arasında bulunur ve bu dinlerin ilkidir. Yahudi inancında özdeş dini bilgilere inanışları nedeniyle mukaddes coğrafya ve tarihi deneyimleri benzeyen diğer ilahi dinlerle dini, ahlaki ve uygulama konularında benzer yönler bulunmaktadır (Eşmeli, 2019, Gürkan, 2013, Aydın, 2015).

Dua, İbranicede “palel” fiil köküyle ifade edilir. Bu fiil; hüküm vermek, yargılama yetkisi, tahakküm etmek, şefaahat etmek, temenni etmek, teşvik etmek, suçlarını açıklamak, yoğun düşünce, anımsamak, minnettar olmak, itaat etmek, rica etmek gibi manalar ihtiva eder. İbranicedeki dua sözcüğü ile Arapça dilinde “felle” fiili benzerlik göstermektedir. “Felle” fiili kılıç aletlerin ucunu törpülemek ve düzeltmek manasında kullanıldığı gibi “palel” de nefsinin itaatle düzeltmek manasına gelmektedir (Gözeler, 2005, s. 54-55). Yahudi inancında dua, Tanrı ile irtibat kurma ve ona yaklaşma sebebidir. İbranice “tepillah” dua manasına gelmektedir. Tevrat’ta belirli bir kronoloji olmasa da altmışaltı kelime gerçek anlamı veya da benzer kelimelerle dua ile alakalıdır. Yahudi dinine mensup kişiler ayakları birleştirmek, dizlerinin üzerinde durmak, baş eğmek, elleri havaya kaldırmak ve Kudüs’e doğru dönmek şeklinde dua ederler (Cilacı, 1994, Güç, 2013, Adam, 2015).

Yahudi inancı açısından dua, kişinin maneviyatındaki içtenlik, yakınlık veya çaresizlik hislerinin en güçlü biçimde sözlerle ifade edilmesidir. Sinagogda ibadetle meşgul olan kişi ile Tanrı arasında başka ricacı ve vasıta olmasına müsaade edilmez. Dini yaşamda biraz etkili olmasına karşılık sinagogda müşterek dualara daha fazla zaman ayrılır. Bu dualarla kişiye, Yahudi beraberliğinin veya Yahudi toplumunun bir ferdi olduğu bilinci aşılır. Birey için ev ne ise topluluk için sinagog o kadar önemlidir (Güç, 2013, s. 207-212). Yahudi inancında ibadet sırasında tekrarlanan dini şarkılar ve dualar bulunmaktadır. Dua, dindar bir Yahudi’nin yaşamında önemlidir (Cilacı, 1995). Tanrı’nın karşısında dua eden Yahudi, sadece beden olarak değil değerli anılarla bezenmiş bir şahsiyet gibidir. Bu sebeple Yahudi inancında duaların içeriği çoğunlukla genele hitap eder. Sinagogda ibadet eden bir Yahudi ferdi istekleri için değil bütün Yahudilerin mutluluğu için dua eder. (Güç, 2013).

Yahudiler, bilhassa sıkıntı ve felaket durumlarında Allah’a yalvarmışlardır. İlk dönem Yahudilerinde kurban ibadeti daha önemli iken sonraki zamanlarda dua, ibadetin esasını teşkil etmiştir. Yahudiler, günlük işlere başlamadan sabah, ikindi ve akşam vakitlerinde gün içinde üç defa ibadetlerini yaparlar (Adam, 2015, Aydın, 2015,

Bayraktar, 2020, Cilacı, 1995). Yahudiler, ibadetlerinde tallit³ ve kipa⁴ kullanırlar. Gündüz ibadetinde, sol kolları ile alına birer dua bandı takılır. Dualar ayakta, oturarak, bedeni sarsarak ve secde etmek şeklinde tekrarlanır. Toplu dualar 13 yaşını bitirmiş en az 10 erkeğin bir araya gelmesiyle yerine getirilir (Cilacı, 1995, Aydın, 2015, Güç, 2013).

Adam'a göre, Yahudilerin en önemli duası Şema Yisrael'dir. Şema Yisrael, aynı zamanda Yahudilerin kelime-i tevhididir. Yahudiler gündüz ve gece evde bu duayı okurlar. Bu dua ilk öğretilen ve ölüm esnasında son okunan duadır (Güç, 2013). Bu duanın Türkçesi şöyledir:

“Dinle İsrail! Rabbimiz Allah, bir olan Allah'tır.” (Tesniye, 6:4).

Dini yaşam için ortak yapılan dualar daha önemlidir (Güç, 2013). Bu dualarda Tanrı'ya övgüler dile getirilir sonra isteklerde bulunulur. Din görevlisinin yüksek sesle okuduğu dualara cemaatin “amen” demesiyle dua tamamlanır. Bütün dualar “siddur” denilen dua kitabında toplanmıştır (Adam, 2015, s. 97). Dua kitabı sabah kalkınca, yemek öncesi ve sonrası gibi her gün okunması gereken duaları içerir. Dualar ezberlense de kitaptan okunması gerekir (Bayraktar, 2020, s. 114).

Yahudi bir bireye ölüm anında Şema duası (Tesniye, 6:4) tekrar edilmeye çalışılır. Ölen kişinin arkasından cenaze duası (kadiş duası) okunur (Adam, 2015). Bu dua, sadece ölüm anında değil ölüme hazırlık için herhangi bir günde de okunur (Bayraktar, 2020). Yahudi inancında cenazeyi takip eden cemaat hareket etmeden önce Mezmurların bitiş kısımları ile Rabbi Nehunya isimli hahamın yaptığı duayı tekrarlar (Örs, 1996, s. 395). Yahudi inancında yağmur duası bereket olması için yapıldığı gibi belli aralıklarla da yapılmaktadır (Baktır, 2001). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın kavmi için su istediği için dua ettiği bildirilir (Bakara, 2/60).

2.3. Hristiyan İnancında Dua

Hristiyanlık, dünya coğrafyasının hemen her bölgesinde, sayısal açıdan en fazla üyesi bulunan dindir (Demirci, 1988, Adam, 2015, Güven, 2021). Temelde vahiy ve mukaddes kitap ile tek tanrıcılığa dayanırken zamanla bu özelliğini kaybederek inanç sisteminde “teslis” (üçleme)'e yer veren ilahi kaynaklı bir dindir. Hristiyan sözü Yunanca “hristos” kelimesinden gelmektedir. Mesih anlamına gelen bu söze aidiyet

³ Kenarı saçaklı dua şalı (Adam, 2015: 102)

⁴ Erkeklerin başlarını örttüğü takke benzeri başörtüsü (Adam, 2015:102).

eki ilave edilerek Hristiyan kavramı ortaya çıkmıştır. Hristiyan; Mesihçiler, Mesih taraftarları gibi anlamlara gelmektedir (Adam, 2015, s. 130). Demirci ise, Hristiyan kelimesini İslam dinine göre açıklamıştır: “İslami literatürde Hristiyanlar için Nasrani, Mesihî ve İsevi, Hristiyanlık için de Nasraniyye ve Mesihîyye adları kullanılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Hristiyanlardan bahseden ve on dört yerde geçen nasara kelimesinin kaynağı ve manası ile ilgili farklı yorumlar vardır. Kelimenin, Hz. İsa’nın yardım talebine havarilerin olumlu cevap vermeleri sebebiyle (Âl-i İmrân 3/52; Saf 61/14), “yardım etmek” anlamındaki “nasr” kökünden geldiği veya Hz. İsa’nın memleketi olan Nasıra (Nazareth) şehrine nispet edildiği belirtilmektedir. Bu dinin mensupları Batı dillerinde Christiyân, Türkçe ‘de Hristiyan (Hıristiyan) şeklinde adlandırılır” (1998, s. 328-340). Hristiyanlık inancında dua, dini yaşam yönünden önemli bir etkiye sahiptir. Dua Tanrı’ya yaklaşma, O’nu bilme ve içsel güç olarak tanımlanır. Duanın esasında Tanrı’ya inanç ve güven bulunmaktadır. İncillerin genelinde dua ile ilgili 75 kelime belirlenmiştir (Cilacı, 1994). İnciller de putperestlerin ettiği gibi (Matta,6:7) ve ikiyüzlüler gibi dua edilmesi (Matta, 6:5) tavsiye edilmez. Duanın sürekli yapılması (Selanikliler, 5:17) ve samimi bir şekilde yapılması tavsiye edilmiştir. “*Sen dua ettiğin zaman, kendi iç odana gir ve kapını kapayarak gizlide olan Babana dua et; gizlide gören Baban sana ödeyecektir*” (Matta, 6:6, I. Timoteose, 2: 8-9). Dua, hangi biçimde yapılırsa yapılsın çocuğun babasıyla konuşması gibi olmalıdır (Carrel, 2021, s. 25).

Hristiyanların ferdi olarak, aile içinde veya kilisede toplu olarak dua ettikleri bilinmektedir. (Adam, 2015). Kiliselerde ibadetlerin başlangıç ve bitişinde, çocuk doğduğunda, evlilikte ve günahları için tövbe ederken dua edilir (Bayraktar, 2020, s. 405). Her kilisenin belli dua ve ilahileri vardır. Ferdi olarak yapılan ibadetler dua içeriklidir. En fazla yapılan dua “Rabbin duası”dır (Bayraktar, 2020, Cilacı,1994). Bu dua şu şekildedir:

“Ey göklerde olan Babamız, adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Gökte olduğu gibi yeryüzünde de senin isteğin olsun. Günlük ekmeğimizi bugün de bize ver. Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi sen de bizi bağışla, ayartılmamıza izin verme, kötü olanlardan bizi kurtar; Çünkü melekût, kudret ve izzet sonsuza kadar senindir. Amin” (Matta, 6:9-13).

Hristiyanlar kiliselerde belli vakitlerde gündüz ve gece dualarını yerine getirmekle beraber ferdi olarak her vakit dua yapabilirler. Pazar günü merasimleri Hristiyanlar için önemlidir. Haç çıkarma “*Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla, amin*” sözlerinin söylenmesi ile dua edilmiş olur (Adam, 2015, s. 158; Bayraktar, 2020, s. 402). Haç işareti ile dua en basit ve yaygın dua şeklidir. İnsan ile Tanrının irtibatı, fenalıkları ve kötülüğü uzaklaştırıcı bir araç olarak görülür. Haç çıkarma dua ederken, ferahlık ve endişe halinde yapılmaktadır (Gündüz, 2013, s.170).

Dua ederken mezheplere göre farklılıklar vardır. Dualar oturarak, ayakta veya diz çökerek yapılır. Bireysel yapılan duada ellerin kenetlenmesi ve boynun eğilmesi dikkat çeker. Günlük yapılan dualar sabah, akşam, yemekten önce ve sonra yaptıkları dualardır (Bayraktar, 2020, Gündüz, 2013). Katolik mezhebinde yağmur duası dini kabile ile birlikte yapılır. Bu esnada kutsal mekânlara gidilmekte ve yüksek mevkilere çıkılarak yağmur duası yapılmaktadır (Ateş, 2014). Katolik mezhebinde bir kişi öldüğünde ölü, tabut içinde kiliseye götürülür. Kilise de son dua işlemi yapılır (Fayda, 1993, s. 17-19).

2.4. Câhiliye Döneminde Dua

Câhiliye kavramı, Arap kavminin İslam’dan evvelki dini ve toplumsal yaşam şartlarını, kişilerin ve toplulukların suç ve günahlarını belirtir (Fayda, 1993). İslam’dan önce ki Arap tarihi ve medeniyeti, genellikle “Câhiliye” kelimesi ile belirtilen bir zamanı ve düşünme biçimini işaret eder. Câhiliye, “cehl” fiilinden türetilmiş bir mastar olmakla birlikte, lügatta bilgisiz olmak, inkâr etmek, terbiyesiz hareketlerde bulunmak, incitmek gibi manalar ifade eder (Apak, 2014, s. 11). İsfahani’ye göre (2020, s. 234-235) “cehl” üç çeşittir:

1. İnsanın bilgiden yoksun olmasıdır. Asıl anlamı budur.
2. Bir şeye gerçekte olduğundan farklı bir şekilde inanmaktır.
3. Bir şeyi olması gerekenden farklı yapmaktır (Bkz. Bakara 2/67-273; Hucurât 49/6).

İslami dönemde ortaya çıkmış bir terim olan câhiliye, Kur'an-ı Kerim'de (Âl-i İmran 3/154; Mâide 5/50; Ahzâb 33/33; Zümer 39/3) ve hadislerde Arapların İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslami dönemden ayırt etmek için kullanılmıştır. Bu sebeple genellikle Arapların İslam'dan önceki dönemlerine "Câhiliye" veya "Câhiliye çağı" (asru'l- cahiliye) denilir (Fayda, 1993, s. 17-19). Câhiliye zamanı putlara ibadet etmek ve kız çocuklarının gömülmesini ile anlatılmaktadır. Bu eylemler cahiliye zamanında görülmekle beraber câhiliye yalnız bu eylemlerle açıklanamaz. Çünkü genel manasıyla cahiliye zamanı veya geleneği Hz. Muhammed'in doğduğu ve büyüdüğü kısaca peygamberlik görevini yerine getirdiği zamandır (Apak, 2014, s. 7).

İslam'ın gelişiminde dini davranışlarda önceki sosyal yaşamın etkileri görülür. İlkel topluluklarda olduğu gibi câhiliye döneminde de totemizm ve putperestlik inanışların olduğu bilinmektedir. Arabistan'ın sosyal geçmişine bakıldığında anaerkil bir toplum ve nesnelere kutsal sayılması dikkat çekmektedir. İslam dininin gelişmeye başladığı dönemde ise erkek egemen bir yapı bulunmaktadır (Günaltay, 2013, s. 65).

Câhiliye döneminde Araplar, ticaret için gittikleri yerlerde başka inanışlar ve kültürlerle karşılaşmışlardır. Bu sebeple farklı inanışların etkilerinin olduğu karma bir fikriyat meydana gelmişti. En etkili dini yaşayış putperestlik olmuştur (Çelikkol, 2014, s. 147). Arapların câhiliye döneminde tapındıkları nesnelere "Tanrı" manasında "İlah" dedikleri bilinmektedir. İlah kelimesi: gücü ve yaratıcılığı konusunda hayranlık uyandıran, bütün isteklerin verilmesi, sıkıntıların giderilmesi için dua edilen, kendisine ibadet edilen varlık demektir (Atalay, 2010).

Câhiliye devrinin en önemli ibadet biçimleri taptıkları putlar için mabetler oluşturmak, putlara hediyeler hazırlamak, putlar için dua ve kutsal sözler söylemektir. İbadetleri yerine getirmede asıl amaç sıhhat, huzur, maddi kazançlar, savaşlarda güçlü olmak, erkek çocuk sahibi olmaktır. Câhiliye Arapları ibadet ve diğer ritüelleri yalnız hayati menfaatler için yerine getirmişlerdir (Sarıçam, 2004, Apak, 2014, Şehristâni, 2014). Mekke halkı Allah'ı bildikleri halde putlara saygı göstererek putları Allah'a yaklaşmak için vesile edinmişlerdir (Çelikkol, 2014, s. 151). Bu konu şu ayette de bildirilmiştir: *"Putlar sorulduğunda; "Sadece bizi Allah'a yaklaştırınlar diye onlara tapıyoruz" derler"* (Zümer 39/3).

Câhiliye döneminde Mekke’de putlara tapan insanlar ve Hz. İbrâhim’ den beri tek ilaha inanan hanifler⁵ bulunmaktadır (Şentürk, 2008, s. 61). Hz. Muhammed’in dedesi Abdülmuttalip bazı hanifler gibi her yıl Ramazan ayında toplumdan uzakta Allah’ı tefekkür ederdi. Abdülmuttalib, Fil olayında “*Ey Allah’ım Kâbe senin evindir koru, kul ancak kendi evini korur; Biz Allah’ın beldesinde, Allah’ın ehliyiz. İbrâhim zamanından beri Allah’a ibadet etmekteyiz*” sözleri ile Allah’a dua etmişti (Çelikkol, 2014, s. 149).

2.5. İslâm İnancında Dua

“İslâm sözlükte, kurtuluşa ermek, eğilme, boyun eğmek, teslim olmak, teslim etmek, barış yapmak, güvenlik altına girmek gibi anlamlara gelen “silm” (selm) kökünden türemiş bir kelimedir” (İsfehâni, 2020, s. 484; Karaman vd. , 2009, s. 284; Sinanoğlu, 2001, s. 1; Aydın, 2015, s. 427; Uludağ, 1996, s. 274). İsmi kendi kitabından; Kur’an-ı Kerim’den alan, kutsal kitabı biçim ve öz olarak değişmeyen tek din İslâm’dır. İslam dini evrensel düşünceye sahiptir (Aydın, 2015, s. 428). Ateş’e göre (2014, s.55), İslâm’ın evrensel olması ibadet dilinin ve duaların Arapça okunması ile açıklanabilir. Tüm peygamberlerin insanlara bildirdiği din “İslâm” dır denilebilir. İslâm; ilahi dinler için kullanılırken, Hz. Muhammed’e 23 senede bölüm bölüm gelen vahiylerle son halini almıştır. (Aydın, 2015, Tümer ve Küçük, 1993). Bu durum Mâide Suresi’nin 3. ayetinde şu şekilde açıklanmıştır: “*Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize olan nimetimi tamamladım ve din olarak İslâm’a razı oldum.*”

İslâm, Kur’an-ı Kerim’de: Allah’ın kabul ettiği din (Âl-i İmrân 3/19, 85), mükemmel din (Mâide 5/3), doğru din olduğu (Rûm 30/30, Beyyine 98/5) ve bütün dinlerden üstün olduğu (Tevbe 9/33, Fetih 48/28), anlatılır. İslâm dinine uyanların aydınlık (Zümer 39/22), barış içinde (Bakara 2/208) olacağı bildirilmiştir.

İslâm Allah’a bağlılık ve güven ile elde edilen manevi huzur manasına da gelmektedir. Bu açıklama gereğince Müslüman, bütün kişiliği ile Allah’ın buyruğuna teslim olup Allah’ın tüm emir ve nehiylere uyarak manevi huzuru bulan insandır (Aydın, 2015, s. 427). “İslam nedir? Bu soruya tek bir kelime ile cevap verilebilir: Dua, yalnız bu kelimeyi, insanın ibadet ederken yaptığı hareketlerin ötesinde, kişinin bütün varlığıyla Allah’a yönelişi olarak anlamak gerekir” (Meyerowtich, 2011, s. 13). Birbirleriyle

⁵ Hanif kelimesi için bkz. Bakara 2/135, Âl-i İmrân 3/67, Nisâ 4/125, En’âm 6/79

karşılaştıklarında Müslümanların selamlaşması, karşı tarafa iyilik ve esenlik dilenmesi, şekil ve öz itibarı ile dua anlamı içermektedir.

İslâm'da dua ve ibadet bir aradadır. Dua anlamında kullanılan namazın inananlar için günün belli zamanlarında uygulanması (Nisâ 4/103) kişinin bilinçli olarak Allah inancına erişme gayretidir (Parladır, 1994, s. 530-535). Dua şu konular üzerine olmalıdır:

- 1) Allah'a kulluk etmek.
- 2) İhsan ettiği sayısız nimetlere karşı şükür ve övgüde bulunmak.
- 3) Dünya ve ahirette Allah'tan şefaet ve yardım dilemek (Cilacı, 1982, s. 28).

Müslümanın hayatı için önemli iki kaynak; Kur'an-ı Kerim ve Sünnet de belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de dua ilgili ayetler geniş yer tutar. Kur'an-ı Kerim'de dua kelimeleri ve peygamber duaları bulunmaktadır (Çağrı, 1994). Kur'an-ı Kerim Müslüman bireyin günlük hayatta namazlarda ve diğer şekillerde en fazla okuduğu dua örneği olan Fatıha süresi ile başlar, korunma dualarından birisi olan Nas süresi ile biter. 200 kadar ayet (Çağrı, 1994 ve Güllü, 2004) doğrudan doğruya dua konusundadır. Ayrıca Allah'a yönelişinin ve O'ndan dileklerini ifade eden çok sayıda ayet de geniş anlamda dua ile alakalıdır. Kur'an-ı Kerim'de ilk sure olan Fatıha suresinde nasıl dua yapılması gerektiği öğretilirken bu suresinin beş vakit namazda ve dua şeklinde gün içinde fazlaca tekrar edilmesi Müslüman bireyin yaşamında duanın önemini göstermektedir. İbadet ve duanın yalnız Allah'a yapılması ve isteklerin O'ndan dilenmesi önemlidir (Aydın, 2015, s. 484).

Müslüman bireyin dua ile tanışması, dini yaşantının temellerinin atıldığı çocukluk dönemi ile başlar. Dünya'ya gelen bir bebeğin dua ile tanışması, bir aile büyüğünün veya ailenin değer verdiği bir bireyin İslami bir gelenek olarak bebeğin kulağına ezan okuyup isminin konulmasıyla başlamaktadır. Sonraki gelişim dönemlerinde ailenin ve çevrenin de etkisiyle yeni dua kelimeleri öğrenir. İslam inancında dua etmek için önceden yapılması gereken kurallar yoktur. Dua etmek için kible, özel giysi, mukaddes mekân gibi şartlar bulunmamaktadır. Duada önemli olan isteklerin Allah'tan istenmesidir (Baydar, 2009, s. 77). Dua etmek için yön kavramının önemli olmadığı şu ayetle işaret edilmektedir:

“Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır” (Bakara 2/115). Diğer dinlerde de “bereket sembolü” olan yağmur yağması için dua edilmesi İslâm inancında da bulunmaktadır. Yağmur yağması için dua etmek “İstiskâ” sözcüğü ile anlatılır. İstiskâ Kur’an-ı Kerim’de iki ayette⁶ bildirilmektedir. Kişinin Allah’tan herhangi bir sıkıntı ve endişesini gidermesini istemesi ile yağmur yağması için dua etmesi arasında ayırım bulunmamaktadır (Baktır, 2001). Enes b. Malik’ten “Cuma günü mescitte idik. Hz. Peygamber (s.a.s) hutbe okuyordu. Bir adam ayağa kalkarak:

“Ya Resulullah! Yollar kesildi (kimse gidip gelmiyor), hayvanlar helak oldu, ülkelerde kuraklık başladı, yağmur yağdırması için Allah’a dua et!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ellerini yüzü hizasına kaldırdı ve şöyle dua etti:

“Allah’ım bize yağmur ver!” Emin olun ki daha Hz. Peygamber minberden inmeden bol yağmura kavuştuk. O günden diğer Cuma gününe kadar yağmur yağdı. Ertesi Cuma günü tekrar bir adam kalkarak *“Ya Muhammed! Yollarda sudan yürünmüyor, mallar mahvoldu, yağmuru kesmesi için Allah’a dua et!”* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dua etti: *“Allah’ım bizi ve çevremizi yağmurdan koru! Yağmuru dağlara ve ormanlara yağdır.”* “Allah’a yemin ederim ki Hz. Peygamber böyle dua eder etmez bulutlar parçalandı. Ortada hiçbir bulut kalmadı” (Nesâi, İstiska, 233).

Baktır’ın açıklamasına göre, Hz. Peygamber’in uygulamasından yola çıkarak âlimler istiskâyı sünnet kabul etmiş ve belirli bir namaz kılmadan cemaatle veya tek başına, Cuma namazı veya farklı bir namazdan sonra ya da cuma hutbesinde veya kentten uzaklaşarak istiskâ amacıyla kılınan iki rek‘at namaz ve okunan hutbeden sonra dua etmek üzere üç biçimde uygulanacağını bildirmiştir (2001, s. 381-383).

Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber’in ölen kişinin ardından şöyle dua ettiğini bildirmiştir:

“Ey Allah, sen bu cenazenin Rabbisin onu sen yarattın, onu İslam’a sen hidayet ettin. Onun ruhunu sen kabzettin, onun sırrını ve dış alemini sen bilirsin, biz sana şefaatçi olarak geldik, onu mağfiret eyle” dedi (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 172).

İslam dinine mensup bireyin sabah, akşam, uyku öncesi ve sonrası, eve girerken ve çıkarken, yolculukta, aksırınca, yemek duası, bereket duası, tövbe ve istiğfar duası, hastalıklardan şifa bulmak için, nikâh duası, hac uğurlama duası, hacet duası ve cenaze ile ilgili dualar ve benzeri dua davranışları bulunmaktadır (Karagöz, 2011).

⁶ A’râf:7/160. Ayeti; Hz. Musa’nın kavminin kendisinden su istediği Bakara:2/60. Ayeti; Hz. Musa’nın kavmi için Allah’tan su dileği (Baktır, 2001:381-383).

2.6. Anadolu Kültüründe Dua

“Eski Türkçe’ de dua karşılığı “alkış” sözcüğü kullanılmaktaydı. Alkış “alkalamak” yani hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek fiilinden türetilmiştir” (Çobanoğlu ve Çobanoğlu, 2015, s. 1-32). Atmaca’ya göre (2019, s. 44) ise Türklerin İslamiyet ile tanışmasından sonra “alkış” sözcüğünün yerini Arapça kökenli “dua” kelimesi almıştır. Akbıyık (1999, s.1), Dede Korkut destanlarında yer alan dua motiflerinde, İslam öncesi eski Türk inanışlarının izleri görüldüğü gibi yeni inanç sisteminin izlerinin de görüldüğünü bildirmektedir. Ayrıca bu dönemde dini bir unsur olarak kabul edilen dualar, dilekte bulunma, kahramanların zor durumda Allah’a yakarışı olarak ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı döneminde doğum, isim koyma, okula başlama, evlilik gibi merasimlerde ve cenazelerde görevli bir hoca gülbank okurdu. Gülbank; yapılan niyetin yararlı ve güzel olması, sıhhat, afiyet, selamet, refah temennisiyle alışılmış söylemlerle Allah’a niyaz ve münacatın söylendiği dua sözleridir (Uzun, 1996, s. 232-235).

Çobanoğlu, Anadolu kültüründe esnafın dua ile ticarete başladığını aktarmaktadır: “Fütüvvet geleneğinin devam ettiği ve Ahilik teşkilatının ticaret hayatına hâkim olduğu dönemde bazı arasta, bedesten, çarşı gibi ticari merkezlerde esnafın sabah dükkân açmadan önce bir yerde toplanıp dua ettiği bilinmektedir. Sabah namazında camide buluşan esnaf, namazdan sonra çarşının “dua kubbesi” veya “dua meydanı” adı verilen bölümünde toplanırdı. Burada kendi aralarında seçilmiş olan ilmüne güvenilir bir kişinin (duacı) önderliğinde doğruluk yemini ile helal ve bereketli kazançlar elde etmek için dua eden esnaf daha sonra dükkânlarını açarlardı”(1994, s. 539-540).

Anadolu kültüründe halk arasında kullanılan, duanın önemini belirten atasözlerine rastlanılmaktadır:

“Yer gök dua ile durur”. Atasözünde her şart ve durumda dua edilmesi gerektiği buna muhtaç olduğu belirtilmektedir.

“Kimini parası, kiminin duası”. Her şeyin maddi değerlerle ölçülmemesi, maddiyatın önemli olduğu kadar maneviyata da, duaya da ihtiyacın olduğu vurgulamıştır. Diğer insanlardan dualarının alınmasının önemli olduğu belirtilmiştir.

“*Sebepsiz kuş uçmaz*”. İnsanların yardımlaşmalarının gerekliği vurgulanırken aynı zamanda toplumsal geçerli bir algı olarak karşılık beklemeden samimi duygularla yapılan duaların kabul olunacağına olan inancı doğrulanmaktadır.

Anadolu kültüründe, bebek doğduğu zaman kulağına ezan okunması ve isminin konulması ile başlayan dua davranışları, bebeğin 40 duası, ilk dişi çıktığı zaman, okula gittiği zaman, askere uğurlarken, evlenirken ve benzeri durumlarda yani yaşamın her evresinde hatta vefat durumunda dahi farklı dua davranışları ile karşılaşılması mümkündür.

2.7. Kuran Kursları

2.7.1. Kuran Kurslarının Kavramsal Boyutu

“Türkçede Kur’an kursu olarak anılan ve temel işlevi Kur’an’ı doğru ve usulüne uygun biçimde okumayı öğretmek, Kur’an’ın bir kısmını veya tamamını ezberletmek olan kurumlar ilk dönemlerde daha çok mektep gibi isimlerle anılmakta, ayrıca yüksek seviyede kıraat bilgilerinin verildiği ve uygulandığı kurumlara “darülkurra” bilhassa hafız yetiştiren müesseselere de Selçuklular ve Osmanlılar’ da “darülhuffaz” denilmekteydi. Özellikle küçük çocuklara Kur’an okumanın öğretildiği ve kısmen ezberletildiği yerler için tarihte en çok kullanılan isim “küttab”, Osmanlılar’ da ise “mekteb-i sıbyan” veya kısaca mektep olmuştur. Günümüzde İslam ülkelerinde bu isimlerin bazısına rastlandığı gibi bir kısmı yöresel ve yerli dillerde başka isimler de kullanılmaktadır. Müslümanlara ait hemen bütün biyografilerde onların tahsil hayatına Kur’an’ı öğrenerek veya ezberleyerek başladıkları belirtilir” (Çağrı, 2002, s. 423).

2.7.2 Kuran Kurslarının Tarihsel ve Kurumsal Gelişimi

Çağrıcı, Kur'an kurslarının tarihsel gelişimini şöyle anlatmaktadır: “Cumhuriyet döneminde çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile, Şer‘iyye ve Evkâf Vekâleti yahut özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve mekteplerle birlikte Kuran’ın okutulup ezberletildiği okullar da Maarif Vekâletine devredilmiş, 1926 tarihli Maarif Teşkilât Kanunu ile de tamamen kaldırılmıştır” (2002, s. 423). Bunun yerine başvekâlete bağlı Diyanet İşleri Reisliği ve Evkâf Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu kanunla, vekâletin görevlerinden davranışlarla ilgili dini hükümlerin resmi uygulamadan kaldırılıp yasama ve yürütme yetkisinin Türkiye Büyük Millet Meclisine ve onun oluşturduğu hükümete ait olduğu vurgulanmış; İslâm dininin hukuk kuralları dışında kalan inanç ve ibadetlerle ilgili hükümlerin yürütülmesiyle ibadet yerlerinin idaresi Diyanet İşleri Reisliğine verilmiştir (Yücel, 1994, s. 455-460). 1925 senesinde 50 meclis üyesinin kararı ile hafız yetiştirmek için Diyanet İşleri Başkanlığına 10 tane Kur’an öğretmeni kadrosu verilmiş ve aynı sene 9 tane Kur’an kursu açılmıştır (Kayadibi, 2014, s. 49). 1 Kasım 1928’de Harf Devrimi gerçekleştirildiğinden Arap alfabesi ile okuma-yazma men edilmiştir. Ancak halk, köyde, kentte, beldede göz önünde olmadan Kur’an öğrenmeye devam etmiştir. 1930 yılında İstanbul, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde az sayıda hoca tekrar kurs açarak Kur’an-ı Kerim okutma namaz sure ve dualarını öğretme konusunda müsaade edilmiştir. İstanbul Müftülüğünün 10.12.1930 tarihli genelgesi gereğince, 12 yaşından küçük olanlar kursa başlamayacak ve onlara ders verilmeyecekti. Öğretim de devamlı denetimle devam edecekti (Öcal, 1998, s. 264).

Kur’an kurslarının, Cumhuriyet döneminin başlarında dayanma noktası bulunmadığı halde sayıları bazı dönemlerde azalsa da yapısal önemi her zaman var olan bir müessesedir. Cumhuriyet döneminde iktidarların din ve din eğitimi siyasetlerindeki farklılıklar, yaygın din eğitimi veren Kur’an kurslarına hakikaten tesir etmiştir. Örneğin Rıfat Börekçi’ nin hususi çabalarına karşın Kur’an kursu nicelik olarak yetersizken, 1946 senesinden sonra düzenli bir çoğalma görülmektedir. Cumhuriyet hükümetinin halkçı politikası geliştikçe Kur’an kurslarının nispeten rahatladığı gözlenmiştir (Aydın, 2015, s. 508; Deniz, 2016, s. 14).

Zengin (2011, s. 6), Kur’an kurslarının ilk olarak hafız yetiştirmek gibi hususi bir gaye ile açıldığını, sonradan bu gayeye din görevlisi yetiştirmenin de ilave olduğunu, 1965 yılından sonra halkın dinini ve kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’i öğrendiği bir kurum haline geldiğini belirtmiştir. Zengin, (2011, s. 19) Kur’an kurslarının kurumsal

gelişimini şöyle anlatmaktadır: “1965 yılında Kur’an Öğretim Kursları Özel Talimatını, daha sonra da 633 sayılı kanunun 7/d fıkrasında sözü edilen “Kur’an Kurslarının Yönetim, Eğitim ve Öğretim İşlerini İlgili Bakanlıkta İşbirliği Yaparak Yürütmek” hükmü uyarınca 17.10.1971 yılında 13989 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları Yönetmeliğini hazırlamıştı. Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak çalışma yapılarak hazırlanan yönetmeliğe göre Kur’an kurslarının amacı Kur’an’ın usulüne uygun okunmasını öğretmek, ezberletmek, meallerini okutmak, ibadetlerle ilgili dua metin ve anlamlarını öğretmenin yanı sıra İslam’ın inanç, ibadet ve ahlak esasları konusunda kursiyerleri aydınlatmak olarak belirlenmiştir”.

Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kuran Kurslarında Hizmet Çeşitliliği Projesi” çerçevesinde yeni bir program hazırlamış ve bu programı, “pilot” olarak seçilen illerde⁷ 2010-2011 eğitim-öğretim yılında uygulamaya koymuştur.⁸ 2011-2012 eğitim –öğretim yılında “pilot” olarak ‘Kuran kurslarında uygulanan “İhtiyaç Odaklı Öğretim Projesi”, 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmış ve uygulaması devam etmiştir.13/12/2019 tarihli ve 840029 sayılı Başkanlık onayı ile yürürlüğe giren yönerge⁹de Madde 4’de:

Başkanlıkça arzu eden vatandaşlara,

- Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak yüzünden okutmak ve anlamını öğretmek,
- İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek
- Hafızlık yaptırmak,
- İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında bilgi vermek.

2.7.3 Kur’an Kurslarının İşlevselliği

⁷ Proje 2010-2011 öğretim yılında pilot olarak seçilen Ankara, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van illerinde uygulamaya konuldu.

⁸ Kur’an Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama) Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Ankara 2011

⁹ Bu yönerge, 22/06/1965 tarihli ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun,07/04/2012 tarihli ve 28257 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği ile 17/06/2014 tarihli 29033 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı ve Göreve ve Çalışma Yönetmeliğine dayanılarak hazırlanmıştır.

Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Kur'an kursları, kültürümüzün şekillenmesinde önemli katkısı bulunan yaygın eğitim kurumlarından biridir. Bunun yanı sıra, Kur'an kursları, milli birlik ve beraberliği pekiştiren, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendiren, vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi milli değerleri aşıl原因 ve bir arada yaşama bilincinin oluşmasına katkıda bulunan kurumlardır. Bu kurslar vasıtasıyla zamanında eğitim alamamış veya eksik bilgi sahibi olmuş, örgün eğitime devam edemeyecek bireylerin dini bilgi ve pratiklerini geliştirmesi önemlidir. Geleneksel sebepler, erken evlilik vb. durumlardan dolayı toplumla geç tanışan kadın öğrencilerin kendilerini ifade edebilmeleri ve hayatlarını şekillendirmesinde olumlu yönde etkileri bulunmaktadır.

Günümüzde;

- Bilim ve teknolojideki gelişmeler,
- İletişim imkânlarının artması,
- Eğitim ortamlarının ve Kur'an kursu öğreticilerinin öğrenme ortamındaki rollerinin değişmesi ve çeşitlenmesi,
- Bu kurumlara devam eden yetişkin profilinin farklılaşması,
- İnsanımızın din konusundaki ilgi ve ihtiyaçlarının çeşitlenmesi,
- Yetişkinlerin öğrenmeleriyle ilgili bilimsel verilerin yeni imkânlar sunması,
- Yetişkinin sağlıklı bilgileri öğrenebileceği yetkin kaynak arayışı,
- “Hayat boyu öğrenme” ve “öğrenmeyi öğrenme” gibi evrensel yaklaşımlar, öğretim etkinliklerini önemli kılmaktadır.¹⁰

¹⁰ Kur'an Kursları Uygulama Esasları (28.08.2012 tarihli ve 924 sayılı Başkanlık onayı)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlık altında araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma da nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma, araştırmayı derinlemesine yapmaya olanak sağlarken yorumlamayı ve anlamayı da kolaylaştırır (Karataş, 2015, s. 62-80). Araştırmada Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin kadın öğrencilerinin dua davranışları ve dua deneyimlerinin derinlemesine araştırılması, davranış ve deneyimlerin ortaya çıkarılması için nitel araştırma modeli olan fenomenoloji yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmaların genel amacı algı ve deneyimlerin açığa çıkarılmasıdır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgubilim) yöntemi, bilincinde olunan olayları, deneyimleri ya da fenomenleri hiçbir ön kavram ve kurumsal düşünceden etkilenmeden birey tarafından yaşandığı gibi derinlemesine anlamaya çalışmaktadır (Hökelekli, 2018, s. 10). Fenomenolojik yöntem, farkında olunan olguların ve yaşanan tecrübelerin daha etraflıca ve detaylı anlaşılma istenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.78). Fenomenolojik çalışmanın aşamaları; fenomenin belirlenmesi, fenomeni deneyimleyen kişilerden bilgi toplanması şeklinde gerçekleşmektedir. Bundan sonra araştırmacı elde ettiği verileri önemli ifade ve başlıklar altında toplar. Elde edilen bulguları temalar altında birleştirerek analiz eder (Creswell, 2016, s. 80).

3.2. Çalışma Grubu

Nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan amaçlı örneklem, araştırmacının araştırma için uygun olan katılımcıları ve mekânları seçmesidir (Creswell, 2016, s. 156). Amaçlı örneklem ile seçilen yedi Kur'an Kursu'nda (Nur Cami Kur'an Kursu, İhsaniye Cami Kur'an Kursu, Dörtüol Cami Kur'an Kursu, Beşir Atalay Kur'an Kursu, İbrahim Halilullah Cami Kur'an Kursu, Sanayi Kur'an Kursu, Yeni Sanayi Kur'an Kursu) öğrenim gören kadınlardan oluşmaktadır. Söz konusu kursların belirlenme nedeni il merkezinde olmaları ve bu kurslara devam eden kadın öğrencilerin sayısının yüksek oluşudur. Görüşme/mülakat yapılacak katılımcılara ismi geçen kurslarda görev yapan Kur'an kursu öğretmenleri aracılığıyla ulaşılmıştır. Katılımcıların 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde kursa devam etmiş olmaları araştırmaya dâhil edilmesi için yeterli görülmüştür. Katılımcılara görüşme öncesi araştırma sürecinin etik kurallarından olan gönüllülük esasına göre (akt. Ersoy, 2015) ses kaydı alınacağı bildirilmiş ve araştırmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmeler 30 kişiye ulaştığında veri toplama sona erdirilmiştir. Görüşmeye katılan yaşları 25-57 arasında olan 30 katılımcı gizlilik esasına göre (Yıkılmış, 2020, s.183-187) isimlerinin yerine "K" harfi ile rumuz verilerek listelenmiştir (K1, K2 gibi).

3.3. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan görüşme/mülakat tekniği bu araştırma için uygun veri toplama aracı olarak görülmüştür. Görüşme, bireylerin olay ve olguları anlamlandırmaları, tecrübeleri, hislerini ve algılarını ortaya çıkaran bir yöntemdir. Görüşmede en belirgin kullanılan yöntem sözlü iletişimdir. Sözlü iletişim ile veri toplanmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 46). Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile araştırmanın genel problemi çerçevesinde görüşme soruları oluşturulmuştur. Bu çalışmada 13 soruya yer verilmiştir¹¹. Bu sorular "*katılımcıların duaya yükledikleri anlam, dua ederken neler hissettikleri, ilk dua tecrübeleri, dua etmeyi nereden ve kimden öğrendikleri, sıkıntılı zamanlarda yapılan dua örnekleri, duanın şifa olması hakkındaki düşünce ve deneyimleri, duanın zaman ve mekân*

¹¹Bkz..Ek 3. Tez araştırması kapsamında katılımcılara 13 soru sorulmuş olup ekte belirtilmiştir.

boyutu, gün içinde yaptıkları dua örnekleri, kabul olunan dua tecrübeleri, kabul olmayan dua” ile ilgili içerikten oluşmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinden mülakat/görüşme tekniği görüşmeyi yürütme, ses kaydına alma ve sesli verileri metin haline getirme aşamalarından oluşur (Creswell, 2016, s. 160). Bu doğrultuda görüşmelerden elde edilen sesli veriler bilgisayar ortamında yazıya geçirilerek metin haline getirilmiştir. Metin haline getirilen bilgiler içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde yapılan işlem, elde edilen verileri kavram ve temalar halinde bir araya getirerek yorumlamaktır. İçerik analizinde aşamalar şu şekildedir: a)Verilerin kodlanması, b)Temaların bulunması, c)Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi, d)Bulguların yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259-270). Bu araştırmada da veriler tek tek incelenerek kodlar oluşturulmuştur. Anlam ve kapsam bakımından ilişkili olan kodlar birleştirilerek temalar meydana getirilmiştir. Verilerin tablo hali ve frekans şekillerindeki görsellerde nitel analiz yazılımlarından; MAXQDA yazılımından faydalanılmıştır. Veriler sistematik bir şekilde yorumlanmaya çalışılarak fenomenin özüne ulaşılmaya çalışılmıştır (Tekinal ve Uğuz-Arsu, 2020, s. 278; Kocabıyık, 2016).

3.5. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırmaya başlamak için “Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’ndan” etik izin alınmıştır.¹² Görüşme sorularının geçerliliğinin anlaşılması için görüşme soruları alanında uzman iki akademisyen tarafından değerlendirilmiş ve soru sayısı azaltılarak revize edilmiştir. Dört kişi ile pilot uygulama yapılarak soruların geçerliliği test edilmiştir. Kırıkkale Müftülüğünden kurumsal izin¹³ alınmasıyla görüşmelere başlanmıştır. Görüşme sorularının niteliğine ve kullanılan dile önem verilmiştir. Böylece soruların katılımcılar tarafından iyi anlaşılması ve görüşme esnasında katılımcıların kendilerini rahat ifade etmeleri amaçlanmıştır. Görüşme öncesi araştırmanın amacı, kapsamı ve içeriği hakkında katılımcılara bilgi verilmiştir. Görüşmeler veri kaybına uğramaması için kayıt altına

¹² Bkz. Ek .1 18.01.2022 tarihli Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Kararı

¹³ Bkz. Ek.2 12.01.2022 tarihli kurumsal izin

alınmış ve yazıya geçirilmiştir. Araştırmanın süreçleri takibi dikkate alındığında geçerlilik ve güvenilirliği sağladığı söylenebilir.

3.6. Araştırmacının Rolü

Fenomenolojik yöntemde araştırmacı ve katılımcı arasında empati ve güvene dayalı ilişki kurularak derin bilgiye ulaşılmaya çalışılır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020, s.169). Araştırmacı, 10 yıllık Kur'an kursu öğreticisi deneyimi ile katılımcı olan kurs öğrencileri ile sevgi, saygı ve güven çerçevesinde bir ortam oluşturmaya çalışmıştır. Katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerini sağlayarak soruları muhatabın anlayacağı özgünlükte sormaya çalışarak araştırma verilerini elde etmiştir.

3.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

I- Katılımcılar Kırıkkale ili merkezde Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı yedi Kuran kursu: Nur Cami Kuran Kursu, Beşir Atalay Kuran Kursu, İhsaniye Cami Kuran Kursu, İbrahim Halilullah Cami Kuran Kursu, Dört Yol Cami Kuran Kursu, Yeni Sanayi Kuran Kursu, Sanayi Kuran Kursu ile sınırlıdır.

II- Araştırma verileri 30 katılımcının yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

3.8. Bulgular

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Mesleği
K 1	53	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 2	43	Orta okul	Evli	Ev Hanımı
K 3	53	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 4	35	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 5	42	Lisans	Evli	Öğretmen
K 6	31	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 7	32	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 8	35	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 9	57	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 10	38	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 11	29	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 12	38	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 13	47	İlkokul	Vefat etmiş	Ev Hanımı
K 14	46	Lise	Boşanmış	Ev Hanımı
K 15	53	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 16	56	İlkokul	Vefat etmiş	Ev Hanımı
K 17	45	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 18	53	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 19	44	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 20	56	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 21	35	Orta okul	Evli	Ev Hanımı
K 22	42	Lise	Evli	Ev Hanımı
K 23	57	İlkokul	Evli	Ev Hanımı
K 24	44	Ön lisans	Evli	Ev Hanımı
K 25	46	Ön lisans	Evli	Ev Hanımı
K 26	50	Ön lisans	Evli	Ev Hanımı
K 27	25	Lisans	Bekar	Öğrenci
K 28	40	Ön lisans	Evli	Ev Hanımı
K 29	39	Lise	Evli	Y.anne
K 30	35	Lisans	Bekar	Öğrenci

Tablo 3.1 Katılımcıların demografik özellikleri

Araştırmaya Kur'an kurslarında öğrenim gören 30 kadın katılmıştır. Katılımcıların yaş aralıklarına bakıldığında genel olarak yetişkinlik evrelerinden orta yaş dönemi oldukları görülmektedir. Yaşları 25-57 arasında değişen katılımcıların 2'si bekâr, 2'sinin eşi vefat etmiş, 1 tanesi eşinden ayrılmış diğerleri evlidir. Katılımcıların eğitim durumu 3'ü lisans, 4'ü ön lisans, 10'u lise, 2'si ortaokul, 11 katılımcı ilkokul mezunudur.

Katılımcıların sosyo-ekonomik durumuna göre 2 katılımcı öğrenci, bir katılımcı 4-6 yaş kursunda yardımcı annelik yapmakta, bir katılımcı ücretli öğretmenlik yapmaktadır. Diğer katılımcılar ev hanımıdır. Katılımcıların büyük oranı kursa bir sene boyunca devam etmiştir. Bu sürede araştırmanın verileri için yeterli görülmüştür.

3.8. 1. Dua Nedir?

Katılımcılara Göre Duanın Anlamı

Araştırmaya katılan katılımcıların, “*dua nedir?*” sorusuna verdikleri cevaplar üzerinde yapılan analiz sonucunda; Allah'ı tanıma, Allah ile kul arasında iletişim, Allah'a yönelme, Allah'a sığınma, Allah'a güvenme, Allah'a kulluk etme, teslimiyet, duada ısrarcı olunması başlıklı kodlar ortaya çıkmıştır. Bu tema 3 kategoriden oluşmakta olup bu kategoriler şu şekildedir:

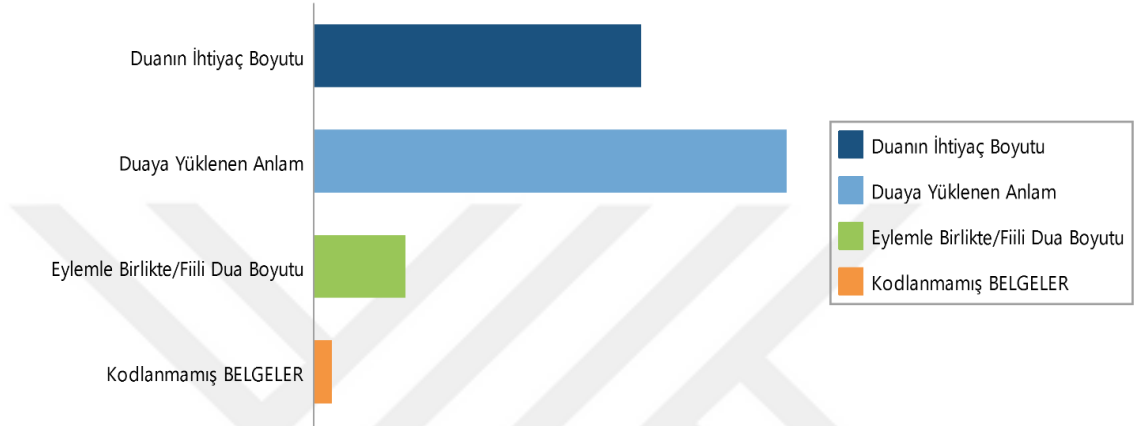
- a) Duaya Yüklenen Anlam
- b) İhtiyaç Boyutu
- c) Eylemle Birlikte /Fiili Dua Boyutu

Dua Nedir?	Belgeler	Yüzde
Duanın İhtiyaç Boyutu	18	60,00
Duaya Yüklenen Anlam	26	86,67
Eylemle Birlikte/Fiili Dua Boyutu	5	16,67
Kodlanmış Belgeler	29	96,67
Kodlanmamış Belgeler	1	3,33
Analiz Edilen Belgeler	30	100,00

Tablo 3.2. Dua nedir? Sorusunun kodlarına ilişkin belge temelli¹⁴ frekans tablosu

¹⁴ Belgeler esas alınarak

“Dua nedir?” Sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların frekans sonuçları incelendiğinde 30 belgenin analiz edildiği, 1 belgede soru ile ilgili kodlama bulunmadığı ve 29 belgenin kodlandığı görülmektedir. Analiz edilen belgelerde duaya yüklenen anlam ve duanın ihtiyaç boyutu kodlarının değerleri daha yüksek iken eylemle birlikte /fiili dua boyutunun değerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Aynı sonuçların Şekil 3. 1. Grafik tablosu görüntüsü de bu sonucu doğrulamaktadır.

Şekil 3.1. Dua nedir? Sorusunun grafik tablosu

3.1.a. Duaya Yüklenen Anlam

Katılımcıların çoğu dua kavramını açıklarken Allah’a yönelme, Allah’ı tanıma ve yalvarma, Allah’a güvenme, Allah ile iletişim/bağlantı olarak açıklamışlardır. Katılımcılara göre dua etmek; Allah’ın her şeye gücünün yeteceğini bilerek O’ndan yardım istemek ve O’na bağlılık ile yöneliştir. Bu ifadelerle ilaveten dua, Allah’a yaklaşıp yakınlarına, ailene dahi anlatamadığın meseleleri Allah ile iletişim halinde dertleşmek, konuşmaktır. Ayrıca katılımcılar dua ederek Allah katında değer bulacaklarını, isteklerine o anda cevap verilmese bile ahirette mükâfat verileceğine inanmaktadırlar. Dua ile ruhun temizleneceğine ve kötülüklerden uzaklaşılacağına inandıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan K24, duanın alınan nefes kadar önemli olduğunu, dua ederek Allah’ı hissettiğini, bütünlendiğini, korunduğunu ifade etmiştir:

“Dua, Allah’tan yardım istemek, gücümüzün yetemeyeceği şeylere Rabbimizin gücünün yeteceğini bilmek. Dua, Allah’ı hissetmek, onun sevgisi için

çabalamak. Dua, namaz demek, ibadet demek, zikir demek, aldığı nefes demek, yani her halin dua demek... Dua olmasa ne ehemmiyetim, önemim var ki? Ben dua ile bütünlendiğimi hissediyorum. Dua zırhtır, korunmaktır...” (K24).

K5 ve K12 duanın Allah ile kul arasında en önemli bağlantı olduğunu bu bağlantının tek güvenilecek olanın Allah olduğu bilincinde sırların ve sıkıntıların Allah ile paylaşılması olarak yorumlamışlardır:

“Dua Allah ile kul arasında en önemli bağlantıdır. Namazdaki secde de önemli bir bağlantıdır ama ellerimizi açtığımızda kimseye söyleyemeyeceğimiz sırları, sıkıntıları Allah ile paylaşabiliyoruz. Geri dönüşümün olacağını da biliyoruz o anda cevap verilme bile ahirette mükâfat olarak döneceğini biliyoruz” (K5).

“Dua Allah’la kulun arasındaki bağlantıdır. Nasıl bir bağlantıdır, kalpten, dilden sadece tek güveneceğin Allah’tır. Çıkarsız o kuluna yardım eder... Çalınacak tek kapı biz onu unutsak da onun bizi unutmadığı. Her seferinde gözümüz yaşlı, ciğerimiz yanarken Allah’ı bulduğumuz andır. Aslında dua oluş sebebimiz O’na dönüş sebebimizdir” (K12).

Dua etmeyi “kulluğun özeti” özeti olarak kişinin Rabbi ile buluşması, “en özel anı” olarak değerlendiren K25, duanın dertleşmek olduğunu dile getirmiş açıklamasının devamında dua etmenin “en güzel kulluk göstergesi” gibi olduğunu vurgulamıştır:

“Dua kişinin Rabbiyle buluşması, en özel anı, kulluğun özeti diyebiliriz. Furkan suresinde, ‘Duanız olmasa neye yarar diyor’ ya beni en çok etkileyen ayetlerden birisidir. Her şeyi yapıyoruz ama kulluğun asıl göstergesi dua gibi gözüküyor. Teheccüd de yapılan dua Rabbinle dertleşmek... Derdi veren Allah, dermanı verecek yine Allah. Başkasına derdini anlatmaktansa Allah’a anlatmak bence ‘en güzel kulluk göstergesi’ gibi...”(K25).

K27, K8 ve K12’ de benzer şekilde duanın Allah’a sığınma, yaklaşma olduğunu, dua ederek yakınlarına dahi anlatılamayan meselelerin Allah’a anlatarak, Allah ile dertleşildiğini ifade etmişlerdir. K12, bu ifadelere ilave olarak dua etme eylemini “yürekte gelen bir sesleniş” söylemi ile dile getirmiştir:

“Dua, Allah’a yaklaşmak. Ailene bile anlatamadığın meseleleri yargılamadan seni dinleyen tek O, kimseye söyleyemediğini O’na söylüyorsun yani dua dertleşmek” (K27).

“Dua Rabbime sığınma; mesela dün bir olay yaşadım kime anlatıyım, arkadaşşıma anlatsam belirli bir süre sonra lafı olur. Oturdum ellerimi açtım. Rabbime dua ettim, anlattım. Dua Rabbime yaklaşma, sığınma...” (K8).

“Dua ile Allah’ı buluyoruz. İnsanın kendisiyle, vicdanıyla buluşmasıdır. Hata yaptıysak Allah’ım ben hata yaptım diyebiliyoruz, bir şeyi iyi yaptığımızda senin rızan için yaptık diyebiliyoruz. En rahat konuştuğın Allah’tır. Anneye, babaya, eşine, çevrene yaptığımız hataları utandığımızdan, çekindiğimizden söyleyemezken Allah’a senin kapına geldik diyebiliyoruz. Dua içten gelen bir şeydir. Sevinince şükrederiz üzülünce imtihanımız ağır olunca yakarıp, sığınacağımız Allah olduğu için avuçlarımızı açarız ‘yürekten gelen bir sesleniştir’ dua. Aslında içimizdeki yarayı Allah’a anlatmamızdır...” (K12).

Katılımcılardan bazıları da dua etme eylemine; Allah ile konuşmak, yalvarmak, yöneliş, ihtiyaçlarını arz etmek, ferahlamak, kötülüklerden uzak olmak ve huzur gibi anlamlar yüklemişlerdir:

“Dua, Allah’a istek ve arzularımızı, söylemek, iletme, yalvarmak olan ibadet şeklidir. Rabbimize olan sevgimiz, bağlılığımız O’na inancımızdır” (K14).

“Dua Allah’a yöneliştir. Zor zamanlarımızda, verdiği nimetlere şükür için, yardım için yöneliştir” (K6).

“Dua, Allah’a ihtiyacımızı arz etmektir. Allah ile baş başa olmak, konuşmak, O’ndan istemektir” (K26).

“Dua Allah’la konuşmaktır. Dua müminin silahıdır. ‘De ki duanız olmazsa Rabbim size ne diye değer versin.’ Yani kişi, duasına ayırdığı miktar kadar Allah’ın katında değerlidir” (K30).

“Dua isteklerini Allah’tan istemek demektir. Dua etmek ferahlamaktır. Rabbimden cevap alacağımı biliyorum. Rabbimle iletişim içinde ihtiyaçlarını istemektir” (K15).

“Kitapta yazıyor zaten ‘ayakkabınızın bağcığına kadar benden isteyin’ diye. Dua bağışlanma dilemek hem de hayatımız için gerekli her şeyi istemek demek” (K11).

“Dua her kapıyı açar, her sıkıntıları giderir. Ruhu temizliyor, bütün kötülüklerden koruyor” (K2).

“Dua huzur demektir. İstek demektir. Dua o kadar önemli ki yakının vefat ediyor onun arkasından dualar okuyabiliyorsun ne kadar güzel bir şey dua etmek. Dua dinin temelidir” (K22).

Bu bulgulara göre bireyin dua ederek Allah’a güvendiğini, O’nu sevdiğini, O’nun iradesine ve dilemesine muhtaç olduğunu gösteren, ruhsal tatmine erdiren bir eylemde bulunduğu ifade edilebilir.

3.1.b. İhtiyaç Boyutu

Katılımcılardan K24, dua etme ihtiyacını, yaşam kaynağı olarak en üst seviyede gördüğünü belirtmiştir: *“Dua etmek kesinlikle benim için bir ihtiyaç. Yaşam kaynağı gibi 1. derece bir ihtiyaç...”* K26 ise dua etme ihtiyacını; *“...ekmek, su ve hava gibi bir ihtiyaç...”* olduğunu vurgulayarak dua etme ihtiyacını *“her an nefes almak gibi içimden çıkartamadığım bir şey”* sözleri ile açıklamıştır.

K11, dua etmenin su içmek gibi, K22, acıkma ihtiyacının giderilmesi gibi, K10 ve K15 yalvarış, yakarış halinde Yaratıcı ile iletişim halinde ferahlamak gibi benzetmeler ile dua etmeye duydukları ihtiyacı belirtmişlerdir:

“Dua etmek benim için su içmek gibi bir ihtiyaç...” (K11).

“Dua etmek benim için ihtiyaç. Acıktığın zaman nasıl bu ihtiyacını gidermeye çalışıyorsan dua da benim ihtiyaçlarımı giderecek” (K22).

“Dua Allah’a yalvarış, yakarış birazda ihtiyacımız olduğunda istediğimizden ihtiyaçtır...”(K10).

“Dua isteklerini Allah’tan istemek demektir. Dua etmek ferahlamaktır. Rabbimden cevap alacağımı biliyorum. Rabbimle iletişim içinde ihtiyaçlarını istemektir...” (K15).

K5, dua etmenin fitrattan gelen çok büyük bir ihtiyaç olduğunu sıkıntı esnasında bu ihtiyacı daha çok hissettiğini belirtmiştir. Annesinin rahatsızlığı sırasında yaşadıklarını, annesine dua etmek için duyduğu ihtiyacı “*kalben dua hali*” söylemi ile açıklamaktadır:

“Dua etmek hem de çok büyük bir ihtiyaç yemek yemek, uyumak nasıl fitratımızda olan ihtiyaçlarımızda dua da öyle ihtiyaçtır. Aslında her gün dua etme ihtiyacı hissediyoruz ama sıkıntı anında daha fazla hissediyoruz. Annemin bir rahatsızlığı oldu yaz mevsiminde. Bu ihtiyacı o kadar fazla hissettim ki sadece namazlarda değil böyle elimi açmadan kalben annemi her yatırdığımda kaldırdığımda, anneme her baktığımda içimden geçen bir dua haline dönüştü. Sürekli ‘Ya Rabbi!’ dedim. Yani, namazdan sonraki dua gibi değil, ‘kalben dua haline’ dönüştü gün boyunca, günler boyunca...” (K5).

Bu bulgular doğrultusunda katılımcılar, dua etme ihtiyacını insan yaşamı için gerekli olan hava, su, ekmek gibi, acıkma ihtiyacının giderilmesi gibi ihtiyaçlara benzetmişlerdir. Dua etme ihtiyacının fitrattan gelen bir ihtiyaç olduğunu bununla birlikte sıkıntı zamanı daha fazla dua etme ihtiyacı hissedildiğini vurgulamışlardır.

1.c. Eylemle Birlikte/Fiilî Dua Boyutu

Katılımcılar, dua ile sadece istek ve ihtiyaçların istenilip kenara çekilip sonucu beklemek olmadığını istenilen şeylerin olması için gayret etmek gerektiğini şöyle belirtmişlerdir:

“...Başkasından dua isteyip kenara çekilmekte olmaz. Fiilî dua için de uğraşmamız lazım. Çabalayacaksın ki o duada yerini bulsun... Dua ederek doktora gidiyorsun ya da ilaç kullanırken ‘bunu bana şifa eyle’ diyorsun... Peygamberimize bir adam geliyor devesi için dua istiyor. Peygamberimiz, ‘ben dua ederim ama sen de katran sür’ diyor” (K25).

“Duanın iyileştirici gücü var ama biraz da insanla alakalı psikolojik olarak. ‘Ben bununla iyileşeceğim diyorsa’ iyileşir. Teyzem ve eşi arasında anlaşmazlık vardı. Hem dua ettik hem de aralarını düzeltmeye çalıştık. Şimdi mutlular” (K27).

Sınava çalışmak için kitap alamadığını dile getiren K5, sınav için hem çalıştığını hem de dua ettiğini belirtmiştir:

“Ön lisansı bitirince 4 yıllığa tamamlamak için DGS sınavına girmek istiyordum ama süre azdı ve çalışmak için kitapta alamamıştım. Çalıştığım sürece çok dua ettim ve sınava girdim başarılı oldum”(K5).

K18, ayağı kırılan buzağının ayağının iyileşmesi için tedavi yöntemlerini uyguladıklarını aynı zamanda dua ettikleri bu şekilde buzağının ayağının tamamen iyileştiğini belirtmiştir:

“...Buzağının ayağı kırılmış o zaman hekim gibi sınıkçı var sardı ama kemik tutmamış. Anneme ‘biz okuyarak tekrar saralım’ dedim annem de ‘sınıkçı sardı tutmadı’ dedi. Yumurta akının içine sabun rendeledik, tuz attık bezle birlikte ‘İhlâs suresi’, ‘Sübhâneke duası’ okuyarak sardık. Bir müddet sonra buzağının ayağı tamamen iyileşti. Rabbim onu duayla iyileştirdi” (K18).

Sık sık havale geçiren torunun iyileşmesi için çok uğraştıklarını dile getiren K23, hem doktora götürdüklerini hem de sürekli dua ettiklerini vurgulamıştır:

“Doktora da götürdük biz de sürekli dualar okuduk. Dualarımız kabul oldu çok sevindim, mutlu oldum sadakalar verdim” (K23).

Katılımcılardan K11, korku ve güven problemi yaşayan 10 yaşındaki kızını hem psikoloğa götürdüğünü hem de dua etmeye devam ettiğini “...Biraz psikologdan destek aldık, o da duaya yönlendirdi...” sözleri ile dile getirmiştir. Bu bulgular ışığında istek ve ihtiyaçlar için gerekli tedbirlerin alınması ve beraberinde dua etmeye devam edilmesinin de gerekliliği ifade edilmiştir.

3.8.2. Dua Ederken Hissedilenler

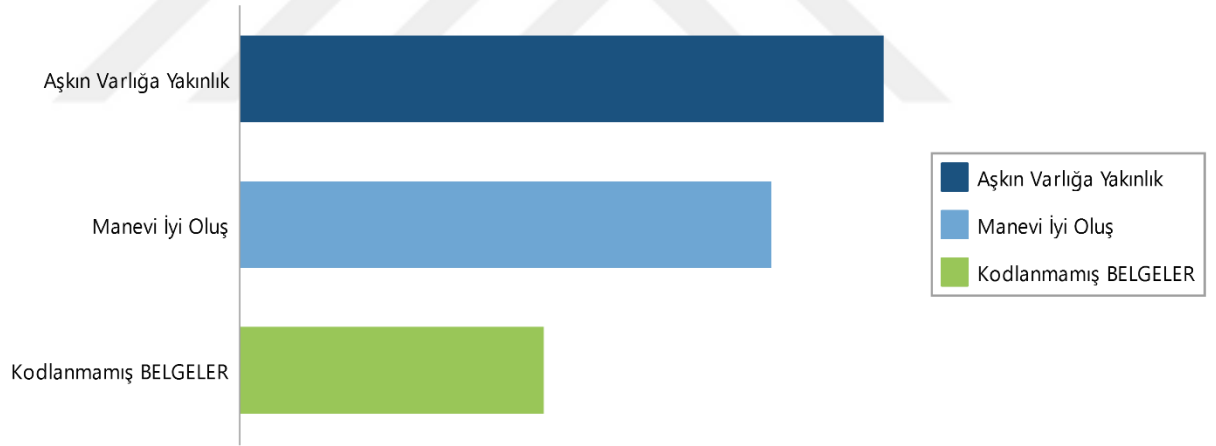
Katılımcılar dua ederken hissettiklerini “Allah ile yakın olmak, dertleşmek, rahatlamak, huzurlu olduğunu hissetmek, dua ederken kendi çaresizliğinin farkında olmak” şeklinde yorumlamışlardır. Bu tema 2 ana kategoriden oluşmakta olup bu kategoriler şu şekildedir:

- a) Manevi İyi Oluş
- b) Aşkın Varlığa Yakınlık olmak

Dua Ederken Hissedilenler	Belgeler	Yüzde
Aşkın Varlığa Yakınlık	17	56,67
Manevi İyi Oluş	14	46,67
Kodlanmış Belgeler	22	73,33
Kodlanmamış Belgeler	8	26,67
Analiz Edilen Belgeler	30	100,00

Tablo 3.3. Dua ederken hissedilenler kodunun belge temelli frekans tablosu

İncelenen belgelerde Dua Ederken Hissedilenler kod başlığında belgelerin analizi sonucu 30 belge analiz edilmiş, 8 belge kodlanmamış, kodlanmış belgelerde de Aşkın Varlığa Yakınlık ve Manevî İyi Oluş kodlarının birbirlerine yakın değerlerde olduğu görülmektedir. Şekil 3. 2 de frekans sonuçları grafik tablosu ile verilmiştir.

Şekil 3. 2. Dua ederken hissedilenler kodlarının grafik tablosu

3.8.2.a. Manevî İyi Oluş

Katılımcılardan K25, dua ettiğinde daha huzurlu, mutlu hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca sıkıntılı bir durumda karşılaştığında hem kendisi hem de karşı taraf için dua ettiğini, dua ederek yüklerinden kurtulduğunu “*enerji boşalması ve yüklemesi var gibi*” benzetmesi ile anlatmaktadır:

“Dua iyi geliyor hatta çok iyi geliyor. Her şeyden önce mutlu ve huzurluyum. Sırtımda yük taşıdığımı düşünmüyorum. Bunun dua ile olduğuna inanıyorum. Bir olayla karşılaştın veya birisi canını sıktı. Gözlerimi kapatıp o an karşındakine söylemeden, hiçbir şey demeden ‘Allah’ım bilmiyor merhamet et, ona da öğret’ diyorum yani bana göre o suçluysa. Eğer kendimiz suçluysak ‘halimi iyi et, güzelleştir. İnsanlara güzel davranmam için bana yardım et’ diyorum. Dua ettiğim zaman olumlu veya olumsuz olaylar değil olayların karşısında sırtımı dayadığım, yaslandığım Allah’ım var. O hali hissettiriyor gibi geliyor. Bir şeylerin senden akıp gittiğini hissediyorsun. ‘Enerji boşalması da var ve yüklemesi’ de var gibi. Çok daraldın diyelim. Ellerini açıp dua ediyorsun, istiyorsun. Bir anda böyle bir yükün senden alındığını hissediyorsun. Zaten o anda dilin de duruyor daha fazla dua edemiyorsun” (K25).

Katılımcılardan K24 ve K27, dua ederek rahatladıklarını, kendilerini daha huzurlu, güçlü, görevini yerine getirmiş hissi ile istediklerini zamanı gelince Allah’ın vereceğinin bilincinde ve rahat hissettiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Dua ettiğimde genelde rahatlamış hissediyorum. Böyle göğsümün içinde bir boşluk dolmuş dolmuşta boşalmış, rahatlamış hissediyorum. Güçlü olduğumu hissediyorum...” (K24).

“Dua ederken kendimi çok huzurlu hissediyorum. Sanki görevimi yerine getirmiş hissediyorum. Ben istedim zamanı gelince ‘O bana verecek’ diye Allah’a bırakmanın rahatlık hissi var” (K27).

K29, ise dua etmenin kendini rahatlattığını, “gülümseme hali” gibi mutluluk verdiğini, fiziksel olarak kendini daha iyi hissettiğini beyan etmiştir:

“...İnanılmaz bir şey. Böyle bir gülümseme hali, çok farklı bir şey bütün hücrelerinle, her şeyinle mutlu hissediyorsun. Ağrıların varsa onları hissetmiyorsun. Çok rahatlamış hissediyorsun.” (K29)

Katılımcılardan K23, K17 ve K26, dua ederken Allah’ın kendilerini duyduğu bilincinde olduklarını ve Allah’ın kendilerini muhatap kabul ettiği hissi ile rahatladıklarını ifade etmişlerdir:

“Dua ederken Allah ile konuştuğumu hissediyorum. O’nun beni duyduğunu biliyorum. Bazen çok derin duygular hissediyorum bazen öyle hissetmiyorum. O anki psikolojiye bağlı bazen içim yanıyor. Böyle bazen de öyle olmuyor” (K23.)

“Ben Allah’ın sevgili kulu muyum duamı kabul eder mi? Rabbim beni kabul edecek mi diye endişeleniyorum. O’ndan başka kimse beni bilmiyor, duymuyor diye hissediyorum. Bu bilinçte olduğum sürece Rabbim beni duyacak diye inanıyorum” (K17).

“Dua ettiğim zaman hafiflemiş hissediyorum. İnsana durumunu arz etmek durumu çok zor geliyor. Allah’ım senden başka kimseye muhtaç etme diyerek bir rahatlama hissediyorsun. O’nun beni duyduğunu beni muhatap aldığını hissediyorum. Böyle düşünüyorum, böyle olsun istiyorum” (K26).

K28, dua ettiği zaman yalnızlık hissetmediğini, dua etmenin sığınma ve güven duygusu gibi olduğunu ifade etmiştir. K11, güvenme duygusunu çocuklarını okula gönderirken dua ederek Allah’a emanet ettiği söylemi ile dile getirmiştir:

“Güven duygusu, sığınma duygusu gibi. Yol gösterecek olan O, beni hiç yalnız bırakmadı” (K28).

“Dua deyince çocuklarım aklıma geliyor onları okula gönderince ‘Allah’ım arkadaşlarından veya dışarıda başka şeylerden onlara zarar gelmesin’ ben görmüyorum artık yanımdayken görüyorum eminim ama ayrılınca gözümle görmediğim için Allah’ım sana emanet hiçbir yerde hiçbir şekilde kötülük gelmesin diyorum. Yani dua güvenmek” (K11).

K1 ve K15, dua ederken kendilerini ferahlamış ve mutlu hissettiklerini, K30, ise bu ferahlama hissini “odanın camının açılıp hava gelince ferahlama” benzetmesi ile vurgulamışlardır:

“Dua ederken kendimi çok ferahlamış hissediyorum. İçim boşalıyor, çok ağlıyorum” (K1).

“Çocukluktan çıktıktan sonra bazı sorunlarım oldu. Rabbime ihtiyacım olduğunu hissettim. Dua yaparken ferahladığımı, mutlu olduğumu hissettim. Duaya bu şekilde yöneldim” (K15).

“Kendi işiteceğim kadar sesle dua ediyorum. Eğer çok yorgunsam, halim yoksa kalben dua ediyorum. Çok ferahlıyorum hani odanın camını açarsın da hava gelince ferahlarsın ya böyle ferahlıyorum” (K30).

K2, dua etmenin iç huzuru olduğunu, dua etmeden namazdan kalktığı zaman kendisini rahatsız hissettiğini, dua ettiği zaman “kuş gibi” hafiflediğini vurgulamıştır. K5, dua ederken kendini çaresiz ve aciz hissettiğini ifade etmiştir:

“İç huzuru, kalbim kuş gibi oluyor. Dua etmeden namazdan kalktığı zaman karabasanlar çöküyormuş gibi rahatsız oluyorum. Secdeye kapanıp da dua edersem o kadar rahatlıyorum ki kuş gibi hafifliyor insan” (K2).

“Dua ederken aciz bir kul olduğumu düşünüyorum. Bizi yaratan karşısında ne kadar çaresiz olduğumuzu tüm evren içerisinde bir nokta gibi olsak ta benden haberdar olduğunun farkındayım. Ben bir hiç olabilirim ama bu hiçliğin bile farkında olan bir Rabbim olduğunu biliyorum” (K5).

Katılımcılardan K18, duanın hayatını olumlu etkilediğini beyan etmiştir. Bu olumlu etkiyi dua ederek huzurlu, neşeli ve mutlu olduğunu, istekleri olduğunda mutluluktan ağladığını söyleyerek açıklamıştır:

“Dua yapınca huzur buluyorum. Neşeli olurum, başarılı olurum. Dua yapmadığım zaman boşluk hissediyorum. Dua hayatımı olumlu olarak etkiliyor. Dua benim kılıcım, zırhım her şeyim. Dua bence kilitli kapıları açar, dua yol gösterir, dua beni ferahlatır, dua beni mutlu ediyor. Dua edince huzurlu oluyorum. Sonra da hiç beklemediğim anda isteklerim olunca mutluluktan ağlıyorum” (K18).

K22, dua etmenin hayatını olumlu etkilediğini, manevi açıdan karamsarlıktan kurtulduğunu, ferahladığını ve kendini daha güçlü hissettiğini dile getirmiştir:

“Dua etmek hayatımı olumlu etkiliyor tabi ki manevi açıdan insan kendini güçlü hissediyor. Karamsarlıktan kurtuluyorum, ferahlıyorum. Kursta öğrendiğim duaları sürekli okumak istiyorum bu da beni rahatlatıyor. Her şeye besmele ile başlıyoruz dua ile başlamış oluyoruz. Duanın öneminin farkına varmak, insana kattığı bütünlük açıkçası böyle düşünüyorum. Dua, sonsuzluk demek bitmez ki her şey demek” (K22).

K12, dua ile Allah’a yönelmeyi “küçük bir çocuğun ağlayarak annesine koşması” metaforu ile açıklamış devamında annenin merhametli olduğunu ama Allah’ın anneden daha fazla merhametli olduğunu dile getirmiştir. Dua ettiğinde ki rahatlama hissini “her şeye yeniden başlama” hissi ile ifade etmiştir:

“Küçük bir çocuk düştüğünde nasıl ağlayarak annesine koşarsa biz de düştüğümüzde dua ile Allah’a koşuyoruz. Nasıl anne merhametli, Allah anneden daha merhametli. Allah’a içini döktüğünde öyle bir rahatlama var ki sanki her şeye yeniden başlayıp yola devam etmek hissi alırsın” (K12).

Bu bulgulardan yola çıkarak katılımcılar, dua etmenin manevi iyi oluşlarına katkısını dua ettiklerinde kendilerini rahat, huzurlu, mutlu ve ferahlamış, daha güçlü ve güvende hissettiklerini ifade ederek belirtmişlerdir. Katılımcılar duanın hayatlarını olumlu etkilediğini kendilerini yalnız hissetmediklerini, manevi açıdan daha iyi olduklarını vurgulamışlardır.

3.8.2.b. Aşkın Varlığa Yakınlık

Katılımcılar en yakınlarına dahi anlatamadıklarını Allah ile paylaştıklarını çünkü yakınları ile paylaşımın bir zaman sonra sıkıntılar oluşturacağını ama Allah'ın bu dünyada isteklerini vermese bile ahirette mükâfat olarak vereceğini bildiklerini ifade etmişlerdir. K28, sıkıntılı olduğunda Allah'ı kendisine daha yakın hissettiğini belirtmiş ve en yakını olarak gördüğü annesine dahi anlatamadığı sıkıntılarını güven, sığınma ve yakınlık duygusu ile Allah ile paylaştığını beyan etmiştir:

“Daha sıkıntılı olduğumda, derdimi anlatırken Allah ile daha yakın olduğumu hissediyorum. Eşimle evliliğimle ilgili çok sıkıntılarım oldu. ‘Allah’ım sadece sen yardım edebilirsin’ diye dua ettim. En yakınım annem diye düşünürüm ama ona da söyleyemediklerimi Allah ile paylaşabiliyorum. Güven duygusu, sığınma duygusu gibi. Yol gösterecek olan O, beni hiç yalnız bırakmadı” (K28).

K26, dua ederken Allah'a duyduğu yakınlığı; kendisini anlayan, dinleyen, bilen, duyan “büyük bir kapı” benzetmesi ile ifade etmiştir. K30 ise kendisini Allah'a yakın hissettiği için dua ettiğini belirtmiştir:

“...Ona yakın olduğumu, beni anladığını hissediyorum. Çok büyük bir kapı olduğunu gören, duyan, bilen, dinleyen” (K26).

“Allah ben size şah damarınızdan daha yakınım buyuruyor. Allah'a yakın olduğumu hissettiğim için dua ediyorum zaten...” (K30).

Katılımcılardan K25, dua ettiğinde “komşuya gideyim de çay, kahve içeyim dertleşeyim, rahatlayım” der gibi muhabbetten ileri samimi bir arkadaşla dostla karşılaşmış gibi Allah'a yaklaştığını hissettiğini ifade etmiştir:

“Hani insan ‘komşuya gideyim de çay, kahve içeyim dertleşeyim, rahatlayım’ der ya dua edince de öyle oluyor. Çok samimi bir arkadaşınız, dostunuzla göz göze bakarsınız veya elini tutarsınız sıcacık öyle yani... Her duanın seni Allah’a daha çok yaklaştırdığını hissediyorsun. Muhabbetten de öte bir şey gibi.” (K25)

Allah ile yakınlığını bir an önce Allah’a kavuşmak isteği ile ifade eden K24, “Çocuk gibi nazlanıyor gibiyim” söylemi ile ağlama ve titreme hissi ile dua ettiğini belirtmiştir. Allah’a duyduğu yakınlığın anlatılamayacak bir his olduğunu ifade etmiş ayrıca sıkıntılı ve mutlu olduğunda içinde coşkunluk gibi bir his yaşadığını vurgulamıştır:

“... Allah ile yakın olduğumu her zaman değil ama böyle saniyelik bir hasret, özlem bir an önce onunla birlikte olmak istiyorum. Hiç dünyalık bir şey hissetmiyorum. Yakınlarım, sevdiklerim, yarım kalan işler, hiçbirini düşünmüyorum. Bir an önce kavuşmak istiyorum. Sanki karşılıklıymışız gibi titreme ve ağlama hissi geliyor. O’nun karşısında çok masum, ona muhtaç gibi, çocuk gibi nazlanıyormuş gibiyim. Dua ederken hissedilenler anlatılamayacak bir şey o da her zaman olmuyor zaten. Bazen dara düştüğümde veya mutlu olduğumda içimden böyle ateş gibi, kabarıklık gibi, coşkunluk gibi değişik bir his oluyor. O zaman Allah ile daha yakın olduğumu hissediyorum” (K24).

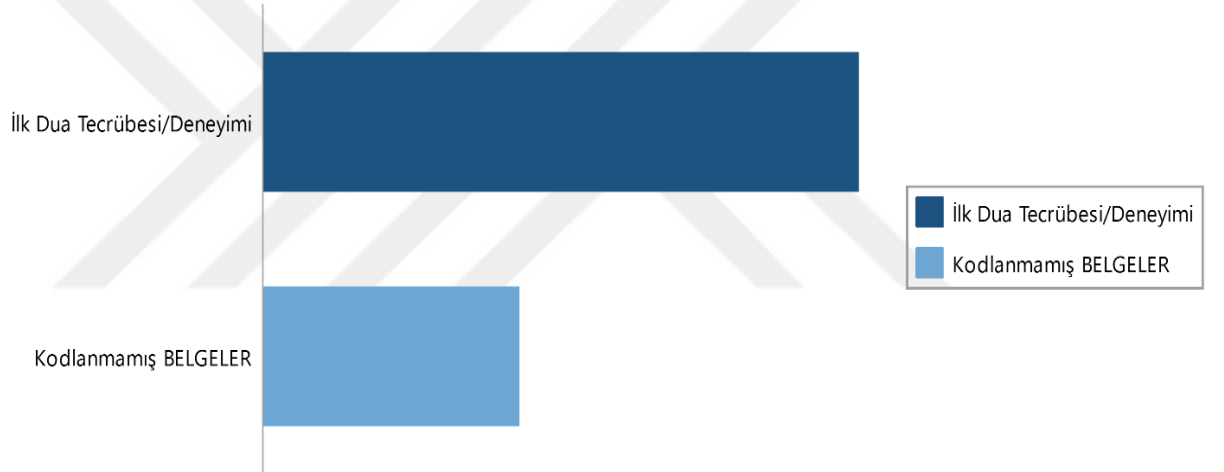
Bulgulara göre katılımcılar Aşkın varlığı olan yakınlıklarını; dua ettiklerinde kendilerini bilen ve duyan olduğu bilinci ile samimi bir dost ve arkadaşla karşılaşmış gibi bir yakınlık olduğunu ifade etmiştir. Bu yakınlığı güven ve sığınma duyguları ile coşkunluk ve nazlanma gibi sözcüklerle anlatılamayan bir his olduğunu vurgulayarak belirtmiştir.

3. 8. 3. İlk Dua Tecrübesi/Deneyimi

Duanın Nereden Öğrenildiği	Belgeler	Yüzde
İlk Dua Tecrübesi/Deneyimi	21	70,00
Kodlanmış Belgeler	21	70,00
Kodlanmamış Belgeler	9	30,00
Analiz Edilen Belgeler	30	100,00

Tablo 3. 4. Duanın nerden öğrenildiği kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu

Bu başlık altında 30 belge incelenmiş, 21 belgede ilk dua tecrübesinden bahsedilmiş, 9 belgede bu kodlardan bahsedilmemiştir. Bulgulara göre katılımcıların çoğunluğu bu konuda deneyimlerini paylaşmaktadır. Bununla birlikte bu değerlendirmeler Şekil 3. 3. de grafik tablosu ile belirtilmektedir.

Şekil 3.3. Duanın nerden öğrenildiği kodlarına ilişkin grafik tablosu

3. 8. 3. a. Duanın Kimden Öğrenildiği

Katılımcılar ilk dua deneyimlerini ailesinden, dedesinden, babaannesinden, babasından, annesinden, cami hocalarından, büyüklerden, Kur'an kurslarından öğrendiklerini belirtmişlerdir. Kimi katılımcılar da dua etmeyi kimseden öğrenmediklerini dua etmenin doğuştan/fitrattan geldiğini ifade etmişlerdir.

İlk duasını dedesinden öğrenen K1, öğrendiği duaları torunlarına öğrettiğini ifade etmiştir. K19 da dualarında dedesini örnek aldığını belirtmiştir:

“İlk dua etmeyi dedemden öğrendim. ‘Hû Allah kalbimi yuğ Allah, bildiğim bu Allah’ duası. Öğrendiğim diğer dualar; ‘Yattım Allah kaldır beni, nur içine daldır beni. Can bedenden ayrılmadan imanıyla gönder beni.’, ‘Kalbimde Allah dilimde zikrullah karşımda Beytullah yetiş ya Muhammed’ , ‘Yattım sağıma döndüm soluma melekler şahit olsun dinime, imanıma’ bende dedemden öğrendiğim bu duaları torunlarıma öğretiyorum” (K1).

“Dua etmeyi küçükken ailemden öğrendim sonra kursa gitmişim. Dualarımda dedemi örnek alırdım. O gece namaza kalkardı. Sesli dua ederdi onun sesine uyanır onu dinlerdim. Onu dinlemek çok hoşuma giderdi. Şimdi bile ondan öğrendiğim şekilde dua yapıyorum” (K19).

Katılımcılardan K7 ve K18 dua etmeyi babaannelerinden öğrendiklerini ve öğrendikleri şekilde dua etmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Dua etmeyi babasından öğrenen K2, dualarında hayırlısını istemeyi öğrendiğini ve dualarında babasının öğrettiklerinin izleri olduğunu vurgulamıştır:

“Dua etmeyi babaannemden öğrendim. Babaannem namazını kılar sesli dua ederdi. Ben hala ondan duyduğum şekilde dualar ediyorum. Önce ‘estağfirullah’ derdi sonra ‘Allah’ım sen affedersin, affetmeyi seversin, verdiğin sıfatlarla al. Cennetine koy’ diye dualar ederdi” (K7).

“Ben babaannemden öğrendim dua etmeyi. Dedem de sofradayken ‘yedim Allah doyurdun beni, şükrettim sana nimetlerine çok şükür olsun. Biz yedik azalttı sen çoğalt Allah’ım’ derdi. Bize de böyle öğretti” (K18).

“İlk duamı babamdan öğrendim. Babam ‘ne istersen iste ama hayırlısını iste’ diye öğretti. Şimdi ettiğim dualarda bile babamın öğrettiklerinin izleri var” (K2).

Dua etmeyi anne ve babasından öğrenen K26, annesinin yemek yedikten sonra dua etmeyi tavsiye ettiğini ve yatarken de “uyku duası” öğrettiğini belirtmiştir. K30 da benzer şekilde annesinin yatarken kendisine uyku duası öğrettiğini hatırladığını vurgulamıştır. K20 ise dua etmeyi ailesinden öğrendiğini, annesinden duyduğu şekilde dua ettiğini ifade etmiştir:

“Anne, babamızdan öğrendik. Annem yemekten sonra dua edin derdi. Yatarken sağ tarafına yat, dua ederek uyu derdi. ‘Yattım sağıma, döndüm soluma, iki melek sağıma, iki melek soluma’, ‘Yattım Allah kaldır beni, nur

içine daldır beni' diye dua ederdim. Sonrasında öğrendiğim Peygamber duaları ile devam etti” (K26).

“Küçüktüm hatırladığım kadarıyla annem söylerdi ben tekrar ederdim. ‘Yattım Allah kaldır beni Nurlar içine daldır beni’ bu duayı hatırlıyorum. Daha sonra camiye gittim. Hocalardan öğrendiğim dualar oldu” (K30).

“Dua etmeyi ailemden öğrendim. Sonra internetten, kitaplardan araştırarak geliştirdim. Annem ‘Ümmeti Müslümana’ diye dua ederdi o şekilde dua ediyorum” (K20).

Dua etmeyi çocukluk yıllarında cami hocasından öğrendiğini belirten K6, çocukken çikolata isteği ile dua ettiğini belirtmiştir. Aynı şekilde K22 de cami hocasından dua etmeyi öğrendiğini, yurt dışında çalışan babasının eve dönmesi için dua ettiğini ifade etmiştir. *“İyi ki o zaman öğrenmişim”* diyen K8, ilk dualarını köyde gittiği cami hocasından öğrendiğini vurgulamıştır:

“Dua etmeyi çocukken camiye gidiyordum oradan öğrendim. Çocukken çikolata falan aklımız erdiğinde huzur mutluluk için, evlatlarım için dua ediyorum. Gün içinde en fazla aile huzurum için sonra evlatlarım ve devletim için, helal ve bol rızık için dua ediyorum” (K6).

“Çocukluk yıllarımda camilere giderek dua etmeyi öğrendim. ‘Subhâneke duası’ ile başladım. Sonra babam yurt dışında çalışıyordu. Onun eve gelmesi için dua ediyordum” (K22).

“Ben fazla dua etmeyi bilmezdim. Bildiklerim de bölük, pörçük. Kitaplardan, hocamın öğrettiklerinden öğreniyorum. Çocukken köydeydik. Köydeki cami hocasından öğrenmiştim biraz iyi ki öğrenmişim. Önceleri cahillikten herhalde dua etmenin önemini bilmiyorduk evlenip, çocuklar olunca istekler ve sıkıntılar artınca duanın önemini daha iyi anladım. Şimdi daha çok sağlık, sıhhat için, çocuklar için daha çok dua ediyorum” (K8).

Dua etmeyi çocuklukta öğrendiğini ama ne dua ettiğinin farkında olmadan bilinçsizce dua ettiğini belirten K28, dualarının büyüdükçe değiştiğini ifade etmiştir. Çocuklukta büyükleri taklit ile dua etmeye başladığını vurgulayan K5, ilk dualarının sağlık, sıhhat ve dünyalık ihtiyaçlar olduğunu belirtmiştir. K15, dua etmeyi ailesinden sonra da ailesinin gönderdiği hocadan öğrendiğini, K23 ise büyükleri örnek alarak dua etmeyi öğrendiğini belirtmişlerdir:

“Dua etmeyi çocukluktan itibaren öğrendim. Yaz dönemlerinde hocaya gitmiştim. Ama ne dua ediyorduk farkında bile değildim. Bilgisiz olarak yapıyorduk. Sonradan bilinçlendikçe, çocuklar büyüdükçe dualarımız değişti” (K28).

“Çocuklukta büyükleri taklit ederek başlayan ama akıl baliğ olduktan sonra kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda o anlık istek ve ihtiyaçların veya daha gerçekleşmesi istenilenlerin Allah’tan istenildiği bir süreç diyebiliriz. İlk dualarda sağlık, sıhhat ve dünyalık ihtiyaçlar istenirken yaş ilerleyince dünya ve ahiret ağırlıklı çift taraflı dualar yapılıyor. Çocuklar olunca aile geneli ve çocuklar için daha genel ve daha genişleyen dualar yapılıyor” (K5).

“Ben küçükken babamlar da gördüğüm gibi dua ederdim. Sonra hocaya gönderdiler orda öğrendim” (K15).

“Dua etmeyi büyüklerimizden, kitaplardan öğrendim. Büyükleri örnek alırdım. Evlenip çocuklar olunca onlar için daha fazla dua etmeye başladım” (K23).

Hayatının sıkıntılı bir döneminde arkadaşları vesilesi ile peygamber duaları öğrenen K25, ilk öğrendiği duanın Kur’an’da geçen Peygamber duaları olduğunu belirtmiştir:

“Duayı büyüklerimizden öğrendik. İnsanların inişli çıkışlı hayat dönemleri oluyor. Böyle bir çıkmazın içine girdiğim zamanların birisinde bir arkadaş vesilesi ile tefsir derslerine başladık. İlk sûre ‘Enbiyâ Sûresi’ idi. Biliyorsunuz her Peygamberin yaşadığı olaylar ve duaları var. Hz. İbrahim’in duası beni çok etkiledi. Teslimiyet ve karşılığında duası. İlk oradan öğrendim diyebilirim. Daha çok Peygamber duaları ezberleyip yapmaya gayret ediyorum” (K25).

Dua etmenin fitrattan, doğuştan geldiğini vurgulayan K27, çocukken çikolata isteği ile Allah’ a dua ettiğini belirtmiştir. Küçüklüğünde annesi ile “dua saati” yaptıklarını, annesinin “her isteğini Allah’tan iste” diye öğrettiğini, annesinden yemek duası ve diğer duaları öğrendiğini ve annesinden öğrendiği şekilde dua etmeye devam ettiğini ifade etmiştir:

“Dua etmek fitrattan geliyor. Bence istemek doğuştan gelen bir şey. Çocukken çikolata isteği ile Allah’a dua ettiğimiz zamanlar var. Küçüklüğümüzde 6-7 yaşlarındayken annemle birlikte dua etme saatimiz vardı. O saat geldiğinde

annem: 'isteklerini benden isteme Allah'tan' iste. 'O, sana daha çok verir' derdi. Annemle birlikte duaları öğrendim. Annem dua okumadan asla sofradan kalkmazdı. Belki de yemek duasını da ondan öğrenmişimdir. Annem işe başlarken 'Allah'ım kolaylaştır' diye dua ile başlardı. Çok hoşuma giderdi. Yemek yaparken 'Tahiyyat duasını' okurdu. Sanki yemekler daha bereketli olurdu. Belki psikolojik etkisi de vardır ben öyle hissedirdim. Dualarıma, annemden öğrendiğim şekilde devam ediyorum" (K27).

Dua etmeyi kimseden öğrenmediğini vurgulayan K12, içindeki sesi Allah'a duyurmaya çalıştığını ifade etmiştir. K14, dua etmenin fitrattan olduğunu, ilk dualarının anne ve babalarının iyiliği ve evin bereketli olması için olduğunu beyan etmiştir. Dua etmenin Allah tarafından yönlendirme olduğunu düşünen K29, elektrik kesintisi olduğunda "*elektrik gelsin*" diye dua ettiğini hatırladığını belirtmiştir:

"Çocukluğumda elektrikler kesildiğinde 'Allah'ım ne olur elektrik gelsin' diye dua ettiğimi hatırlıyorum. Allah tarafından kendisine yönlendirme mi bilmiyorum ama çocukluğumdan beri dua ediyorum. Annemin babamın iyi olması için dua ederdim. Sonra nasıl dua edilmesi gerektiğini duyarak, görerek öğrendim" (K29).

"Duayı kimseden öğrenmedim. Sadece içimdeki sesi Allah'a duyurmaya çalıştım. Çocukluktan beri 'okulu geçiyim, şu istediğim olsun, bunum olsun, bisikletim olsun...' öyle başladı" (K12).

"Dua doğuştan gelen bir şey, sonraları anne babalarımızdan öğreniyoruz. İlk dualarımız annemizi babamızı koru, evimize bereket, huzur ver orucu görürdük oruç duası, besmele duası, sofraya duası, yatarken dua ederdik, annem: 'siz küçüksünüz Allah duanızı kabul eder' derdi. Yatarken 'Rabbim bizi sabaha erıştır, evimize bereket ver, annemi kardeşlerimi koru' diye dua ederdik" (K14).

Bulgular doğrultusunda katılımcılar, ilk dua deneyimlerini aile büyüklerinden ve hocalardan öğrendikleri ifade etmişlerdir. İlk dua örneklerinin çikolata isteği, anne baba için dua, uyku duası gibi dualar olduğunu vurgulamış ve öğrendikleri duaları yapmaya devam ettiklerini hatta yakınlarına da öğrettiklerini beyan etmişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkarak çocukluk yıllarında öğrenilen dua davranışlarının bireyin yaşı ilerlese bile bireyin zihninde yer aldığı sonucuna ulaşılabilir. Kimi katılımcılar da

dua etmenin fitrattan geldiğini, kimseden öğrenmediklerini veya Allah tarafından kendisine yönlendirme olduğuna inandıklarını beyan etmişlerdir.

3. 8. 4. Dini Başa Çıkma

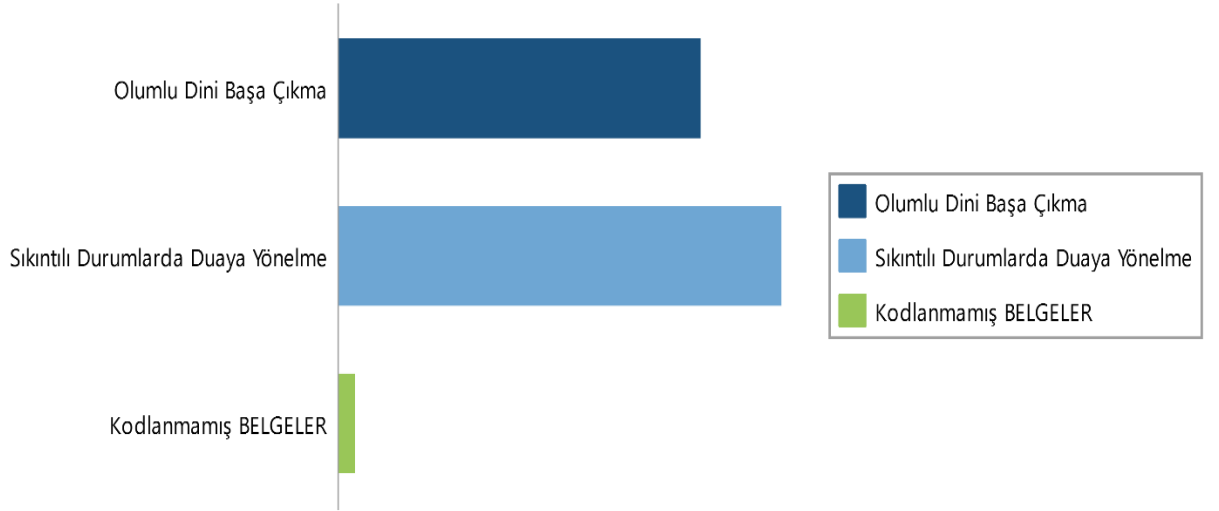
Bu tema 2 kategoriden oluşmakta olup bu kategoriler şu şekildedir:

- a) Olumlu Dini Başa Çıkma
- b) Sıkıntılı Durumlarda Duaya Yönelme

Dini başa çıkma	Belgeler	Yüzde
Olumlu Dini Başa Çıkma	22	73,33
Sıkıntılı Durumlarda Duaya Yönelme	27	90,00
Kodlanmış Belgeler	29	96,67
Kodlanmamış Belgeler	1	3,33
Analiz Edilen Belgeler	30	100,00

Tablo 3. 5. Dini başa çıkma kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu

Dini başa çıkma kodları ile ilgili 30 belge incelenmiştir. Bu incelenen belgelerde 27 belgede sıkıntılı durumlarda duaya yönelmeden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra 22 belgede olumlu dini başa çıkmadan bahsedilmiştir. Bulgulara göre katılımcılar, sıkıntılı durumlarda duaya yöneldiklerinden daha fazla bahsetmişlerdir. Bu durum şekil 3. 4. grafik tablosunda da görülmektedir.

Şekil 3. 4. Dini başa çıkma kodlarına ilişkin grafik tablosu

3.8.4.a. Olumlu Dini Başa Çıkma

Bu araştırmanın katılımcıları, yaşamlarında yaşadıkları olumsuzluklarla mücadele ederken duaya yöneldiklerini dua ederek rahatladıklarını, kendilerini daha iyi hissettiklerini ve işlerinde olumlu gelişme sağladıklarını belirtmişlerdir. Yaşadığı olumsuz durumlar karşısında edilen dualarla kendini daha iyi hissettiğini ifade eden K5, dua ettiğinde olaylar karşısında daha ılımlı ve daha uyumlu olduğunu “*gömleğin üzerinden çıkarılması*” benzetmesi ile dua ederek sıkıntılardan rahatladığını belirtmiştir:

“Ailenle veya çevre ile ilgili yaşadığım sıkıntılarda edilen dualarla, gömleğin üzerinden çıkarıldığı gibi sıkıntılardan rahatladığımı hissediyorsun. Kendini iyi hissediyorsun, yüzün gülüyor o günün güzel geçiyor. Aile içinde daha uyumlu, olaylara karşı daha ılımlı bakabiliyorsun bu sıkıntılar elbette geçecek, bir tek senin başına gelmiyor. Bu sıkıntılar seninle doğmadı. Seninle de ölmeyecek. Bunu ‘bir geçiş noktası olacak’ diye düşündüğünde, duanın psikolojik ve sosyal olarak mutlaka olumlu yönü var” (K5).

Dua etmenin hayatlarını olumlu etkilediğini, K9 ve K29 yaşadıkları sıkıntılı durumları dua ile daha kolay üstesinden geldiklerini ifade etmişlerdir:

“Dua hayatımızı olumlu etkiliyor. Başımıza bir musibet gelecekse hafif geçiyor. Oğlumun biri hafız, diğeri yaramazdı. Okuldan kaçardı. Gece

kalkardım. Onun için dua ederdim, Âyetü'l-Kürsî okurdum. Dua ede ede yola geldi çok şükür, kurtulduk o sıkıntılardan. Üniversiteyi okudu, uzman oldu parasını kazanıyor. Duadan başka çaremiz yok...” (K9).

“...Okula çocukları bıraktım arabayla geri geri giderken uyarı sesini yanlış anladım arkadaki arabaya vurdum. Orda bulunanlar arabanın sahibi hanımın çok sinirli olduğunu söylediler. Besmele çektim, dualar okudum. ‘Allah’ım kötü şeyler olmasın’ dedim. Hanım, o kadar sakin karşıladı. Araba olayı sorunsuz halledildi. Bunların duanın gücü ile olduğuna inanıyorum” (K29).

Kendisi dua edince ve başka insanlardan hayır dua aldığında işlerinin yolunda gideceğini düşünen K2, dua etmenin hayatını olumlu etkilediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde K30 ve K26 da dua etmenin hayatlarını olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca K26, dua etmenin olumlu etkisini dua ettiği arkadaşları ile daha fazla kaynaşma olduğunu, karşılıklı düşüncelerin güzelleştiğini, ahlak ve huy güzelliğine etki etmesi ile açıklamıştır. K1 ise dua ederek sıkıntılardan korunmaya çalıştığını vurgulamıştır:

“Dua etmek hayatımı olumlu yönde etkiliyor, kaza oruçlarım vardı. Allaha sürekli dua ettim bana borcumu ödememe yardım etmesi için. Ben ne kadar dua eder ve dua alırsam çocuklarımın işlerinin daha yolunda gideceğini düşünüyorum. Çocuklarım da farklı imtihanlarla karşılaştıklarında anne bize dua etmiyor musun diyorlar” (K2).

“Dua hayatımı % 100 olumlu etkiliyor. Çünkü edilen dua muhakkak üç şekilde kabul olurmuş. Birincisi hemen kabul olur ya biraz bekletilerek veya duada istenilen şeyden daha iyisi, güzeli gönlümüz meylettirilerek tatmin edilirmişiz. O yüzden edilen dualar boşa gitmiyor. ‘Dua ettim de kabul olmadı yerine kim bilir Allah bizden nice bela ve musibetleri yok etti’ demek gerekiyor. Başımıza gelecek olumsuz şeylere iki şey engel olurmuş sadaka ve dua etmek. Ümit var bir şekilde ‘beni duyan, beni gören, beni bilen hatta beni seven Rabbim var’ diyerek duaya devam edeceğim. Allah bir şeyi nasip edecek ki istetiyor” (K30).

“Dua etmek hayatımı olumlu olarak çok etkiliyor. Huy olarak, ahlak olarak, geçim olarak, bereket olarak etkisini kendi yaşamımda görüyorum hem de dua ettiğim arkadaşlar arasında daha fazla bağlılık olduğunu görüyorum. Birbirimize dua edince karşılıklı düşünceler güzelleşiyor” (K26).

“La havle ve la kuvvete illa billahil aliyyül azim” diye dua ederek Allah’ın beni korumasını istiyorum. Başıma gelen sıkıntıların da Allah’tan geldiğine inanıyorum (K1).

Bulgulara göre katılımcılar dua etmenin hayatlarını olumlu etkilediğini belirtmişlerdir. Bu olumlu etkiyi; dua ederek olaylara karşı daha ılımlı ve uyumlu olduklarını, sıkıntılı zamanlarını dua ile daha kolay geçirdiklerini vurgulayarak ifade etmişlerdir. Ayrıca dua etmenin ahlak, huy ve düşüncelerin güzelliğine katkı sağladığını söylemişlerdir.

3. 8. 4. b. Sıkıntılı Durumlarda Duaya Yönelme

Katılımcılar karşılaştıkları sıkıntılı durumlarda duaya daha fazla yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Yaşadıkları sıkıntılı durumları, duanın gücüne inanarak atlattıkları belirtmişlerdir. Katılımcılardan K24, dua etmeyi düşeceği zaman tutunduğu ve onu yürüten bastona benzetmiştir:

“Dua hayatımı olumlu etkiliyor dua benim bastonum. Beni yürüten düşeceğim zaman tutunduğum şey gibi hissediyorum. Ne zaman canım sıkılsa, moralim bozulsa eskisi gibi “şöyle oldu” diye eşime veya insanlara şikâyet etmiyorum...” (K24).

Kalbinde kin duygusunun olmaması için dua eden K2, her zaman affedici olduğunda muhatabın hataları tekrarladığını ama Müslümanın uyanık olması gerektiğini belirtmiştir. Sorun yaşadığı kişilere de aynı sıkıntıları tekrar yaşamamak niyeti ile doğru yolu bulmaları için dua ettiğini ifade etmiştir. Yakın akraba ile sorunlar yaşayan K5 de karşı tarafın ıslah olması için dua ettiğini vurgulamıştır:

“Sorun yaşadığım kişilere de ‘Allah’ım edep, hayâ senden utanma ver’ diyorum. Senin işittiğini, her şeyi bildiğini onlara hatırlat ki hata yapmasınlar. Allah’a çok dua ediyorum ‘kalbimde kin bırakma’ diye. Kalbimde kin olduğunda dualarımdan da, ibadetlerimden de zevk alamıyorum. Sürekli zihnim yaşadığım şeylerle meşgul oluyor. Kalabalık ailede olduğumuzdan muhakkak sorunlar oluyor. Hep anlayışlı olduğunda karşı taraftan darbe yiyorsun. Müslüman uyanık da olacak. Aynı delikten sürekli ısırılmayacak. Bu yüzden karşı tarafa Allah’ın hidayet vermesi, doğru yolu göstermesi için dua ediyorum” (K2).

“Büyük ailelerde sorunlarda büyük boyutta oluyor. Bu sorunlarla karşılaştığımızda ben hak kısmını düşünüyorum. Ahirete kalmasin bu dünyada hiç kimse ile kötü olup da bize iyi gelmeyen, iyi karakterde olmayıp bize iyilik getirmeyen insanlarla küs kalmadan aradaki mesafeyi koruyarak bu yönde dua etmek. Beddua etmeden ‘Allah’ım onları ıslah eyle, yaptıkları şeyleri kendilerinin görmesini sağla, onları düzelt, onları doğru yola ilet’ diye dua ediyoruz ki en güzeli bu bence çünkü beddua sahibini de bulabilir. Akrabalarımınla böyle bir olay yaşadım beddua etmeden ‘Ya Rabbi ben mazlumum sen mazlumun duasını kabul edersin sana havale ettim’ diye dua ettim. Hatasını anladı ama ben eski samimiyetimi sürdürmedim” (K5).

Eşinin iş ortağı olan arkadaşının kendilerini ciddi manada maddi sıkıntıya girdirdiğinden bahseden K7, bu olayda da çocuğunun tek böbrekle dünyaya gelmesi ve sağlık sorunları olmasında da kendisini yıpratmadığını dua ve tevekkül ile bu sıkıntılarının kolaylaştığını ve işlerinin yoluna girdiğini ifade etmiştir:

“Sıkıntılı durumlarda da Rabbimin bana döneceğini bildiğim için o kadar sıkıntıya ve üzüntüye kapılmıyorum. ‘Bunu veren de Rabbim’ diyorum. Mesela benim çocuğum tek böbrekle doğdu. Sol böbreği yok. Senelik veya 6 aylık kontrolleri oluyor. Hiçbir zaman kendimi hırpalayıp, strese girip ‘niye böyle oldu?’ demedim. Çünkü ‘Rabbim verdiyse, bir bildiği vardır’ diyorum. Sıkıntılı zamanlarımda, sıkıntımı dile getiriyorum. Çünkü durumumu bilen ve gören O. Allah’tan gelene yapacak bir şeyimiz yok. Eşimin sıkıntıları var. Maddî olarak çok sıkıntılı zamanlar geçirdik. Ortak olduğumuz arkadaşı, maddî olarak çok sıkıntı çıkardı. Onun yerinde başka birisi olsa, intihar ederdi. Başka şeyler yapardı. Hiçbir zaman dua etmeyi bırakmadık. ‘Ya Rabbi karanlıktan aydınlığa çıkar, bataklıktan düzlüğe çıkar, bizi selamete çıkar’ diye hep dua ettim. Rabbim işlerini yoluna koydu. Karşısına işini kolaylaştırıcı insanlar çıkardı. Şimdi tamamen bitmese de daha iyi durumdayız” (K7).

Kefil olma durumundan dolayı ekmek alacak parası kalmayacak kadar maddi sıkıntıya uğrayan K19, bu durumlarda dua ile kendini sakinleştirdiğini vurgulamıştır:

“... Benim eşim akrabanın birisine kefil olmuştu. Kefil olduğu kişi, borcu ödemeyince bize haciz geldi. Kapının önündeki arabayı götürdüler. Çok dara düşmüştük. Çok bunalmıştık. Ekmek alacak paramız kalmıyordu. Çünkü hepsini bankaya veriyorduk. Bir kısmı borca gidiyordu... Bu olayı dua ile

Allah'a yakarışlarımlla, kendime sakinlik vererek 'Ya Rabbi çocuklarımın rızkını ona yedirme. Bizim temiz kazancımızı bize geri çevir' diye çok dua ettim...”(K19).

Diğer katılımcılar da benzer şekilde sıkıntı yaşadıkları durumlarda duayı çözüm olarak gördüklerini, sosyal ilişkilerde sorun yaşadıklarında da duaya yöneldiklerini ifade etmişlerdir:

“Büyük görümcemle baştan beri birbirimizi sevmeyiz ama karşı karşıya gelmeyiz. Eşimin hatırı için hiç seslenmem. Kötü düşünmem, beddua da etmem. Ne samimi olurum, ne uzak dururum. 'Allah'ım hayırlı sebepler ver de, birbirimize kötü davranmayalım' diye dua ederim. Duamın karşılığını da hep alırım. Kalabalık ortamda o seslenmiyor, ben de ona saygı çerçevesinde seslenmiyorum. Bunda duanın etkili olduğuna inanıyorum” (K3).

“Sıkıntılı olduğum kişilere hidayet olması doğru yolu bulması için dua ediyorum. Şimdi eşimle aram kötü onun düzelmesi, hidayet olması, doğru yolu bulması için, eşimle ilgili başımızda bir bela var tez zamanda def olması, uzaklaşması için dua ediyorum” (K6).

“Umre görevini yaparken küçük bidonlara zezem konuyordu, birinin zezem bidonu kaybolmuş, benden şüphelendi. Hep Allah'a yalvardım 'ben ne şartlarda buraya geldim ona uydurma beni, ondan uzaklaştır' diye dua ettim” (K1).

“Başkalarıyla sıkıntı yaşadığım zaman Allaha havale ediyorum. Ben eşimin sıkıntılarına da çok sabrettim, yakınlarımdan da sıkıntı gördüm. Rabbimin öyle güzel adaleti var ki öyle güzel çıkarıyor ki hemen o anda olmasa bile. Annemin cenazesinde yakınım bir acı yaşattı. Hiç suçum yoktu, 'hiçbir şey demiyorum, sizi Allah'a havale ediyorum' dedim. Öyle içim yandı ki yıllar sonra bana acı yaşatan kişi aynı yerde aynı acıyı yaşadı. Rabbimin adaleti dedim” (K14).

Bulgular doğrultusunda hayatın zorlukları ile karşılaşan katılımcılar ortak bir kanaatle; bunlarla mücadele ederken duaya yöneldiklerini belirtmişlerdir. Aile ve akraba ilişkilerinde sorun yaşadıklarında karşı tarafın ıslahı ve doğru yolu bulması için dua ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar duanın olumlu yönlerine temas ederek kişisel olarak bireyi geliştiren boyutuna da vurgu yapmışlardır.

3. 8. 5. Dua Etmenin Şifa Boyutu

Katılımcılar duanın maddi ve manevi hastalıklar için şifa olduğuna inandıklarını deneyimlerini anlatarak şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Duanın hastalıklar için şifa olacağına inanıyorum. Başım ağrıdığı zaman ayetlerden, dualardan okuyunca geçiyor...”(K1).

Güven problemi yaşayan 10 yaşındaki kızını psikoloğa götüren K11, hem psikoloğun tavsiyelerine uyulması ile hem de duanın gücü ile kızının iyileştiğini belirtmiştir:

“Dua etmek şifadır. Kızım 10 yaşında çok korkuyordu. Çok fazla yere de götürdüm. Ben ona ‘Sübhâneke duasını’ öğretmişim en kolay dua diye. Gittiğimiz psikoloğa ‘Sübhâneke beni korumuyor. Güvende hissedemiyorum kendimi’ demiş. Psikolog da ‘o zaman senin ilacın başka surelerde, ilaç gibi’ demiş kızıma. ‘Annene söyle sana yeni bir süre anlatsın, öğretsin’ demiş. Nâs sûresini öğrettim. Onun ilacıymış demek ki kendini güvende hissediyor. Sıkıntı yaşamıyor. Önceden çok ağlardı. Biraz psikologdan destek aldık o da duaya yönlendirdi. Ben, duanın gücüyle olduğuna inanıyorum” (K11).

Hastanelerde genetik hasta olan üç çocuğu ile zorluklar yaşayan K12, bu zorlukları duaya güvenerek aştığını ve çocuklarının iyileşmesini de bu güvene bağladığını vurgulamıştır:

“Üç çocuğum genetik hasta. Hastane köşelerinde hastalıkla, evlatlarımla imtihan oldum. Büyük oğlumda akciğerinden sekiz parça alındı. Küçük kızımın diğer oğlumda akciğer büyümesi, kalpte açıklık vardı. Boğmaca, astım atakları, grup atakları geçiriyordu. Astım tetiklediği için hepsi art arda geliyordu. Biz çok şeyi aştık. 5-6 hastalıktan şimdi sadece astım atakları kaldı. Şafi ismini çok söyledim. ‘Allah’ım şifa ver evlatlarıma’ dedim. Çok dua toplardım. Başkasının duasına çok güvendim. Evlatlarımla düzelmesini duaya bağlıyorum” (K12).

Dua etmenin maddi ve manevi şifa olduğunu vurgulayan K25, Fatiha suresinin kendisi için “en büyük dua” olduğunu vurgulamıştır. K17 ise duanın ruha da şifa olduğunu sıkıntılı zamanlarda dua ettiğinde ağrıların kendisinden uzaklaştığını hissettiğini ve rahatladığını ifade etmiştir:

“Dua maddi, manevi şifadır. Fatiha en büyük duadır, şifadır. Maddi rahatsızlıklarımız içimizde çözemediğimiz olayların vücudumuzda bir yerde patlak vermesi ile ortaya çıkıyor. Mide ağrısı, baş ağrısı veya öfke patlaması, kavga gibi. Aslında olaylar yaşanırken dua ile çözebilmişsen, o sana şifa oluyor” (K25).

“İlk önce dua ruha şifa, içindeki sıkıntılara şifa. Öyle olmasa insanlar ne yaparlardı. Başım ağrıdığı zaman elimi koyarım. ‘Şâfi’ ismini derim. O anda başımdan ağrılar aşağı iniyormuş gibi geliyor. Rahatlıyorum” (K17).

Çocuğunun geç konuştuğunu belirten K7, tedavi için doktora da gittiğini sürekli tavsiye edilen duaları da okuduğunu bunların faydasını gördüğünü ifade etmiştir:

“Dua hastalıklar için şifadır çünkü şifa ayetleri, duaları var mesela ‘bir yerin ağrıdığı yedi defa Fatiha süresini oku geçer inşallah’ deniliyor. Benim çocuğum konuşamıyordu çok geç konuştu. 4-4,5 yaşına kadar gitmediğimiz doktor, türbe kalmadı. Tahiyat duasının gün içinde çocuğa okunacağını bu şekilde dilinin açılacağını şifa olacağını duydum. Hz. Musa’nın okuduğu duayı sürekli okudum. Sonra konuşmaya başladı. Hemen olmuyor tabii zamanla okuya okuya duaların çok faydasını gördüm. Dualarla aştık çok şükür” (K7).

Dua etmenin “en büyük şifa” olduğunu belirten K15, olaylar karşısında daraldığında dua okuyarak sakinleştiğini vurgulamıştır:

“Evet, dua en büyük şifadır. Kalbim yanyor bazen bir olay oluyor içim daralıyor. Hemen ‘Duhâ ve elem neşrah (İnşirah Süresi)’ okuyorum, ferahlıyorum. Dua okuyarak sakinlik buluyorum. Mesela oğlum evlendiremiyorum sonra bunda da bir hayır vardır diyorum sakinleşiyorum” (K15).

Duanın şifa olduğuna inandığını belirten K23, eğer hasta edilen dualarla iyileşirse şifa olacağına, iyileşmezse son zamanlarını rahat geçireceğine inandığını vurgulamıştır. K29 da dua etmenin bedene, ruha şifa olduğuna inandığını hatta iyi dileklerde bulunmanın da şifa olacağına inandığını belirtmiştir:

“Dua şifa olur. Hayatta kalırsa iyileşir şifa bulur. Ölürse acısından kurtulur, rahatlar yine şifa olur. Kayınvalidem 87 yaşındaydı ama çok sağlıklıydı. Ne aklında, ne sağlığında problem yoktu. Hayatta midesi ağrımayan kadının midesi ağrımaya başladı. Çok kötü oldu yataklara düştü. ‘Dua edin de ölüyüm’

diyordu. ‘Hayatta kalırsa da iyilik, ahirete giderse de iyilik ver Allah’ım’ diye dua ettim. Bu şekilde vefat etti” (K23).

“Dua beden ve ruha şifadır. Etrafındaki insanlara iyi dileklerde bulunman, onlara dua etmen hepsi şifadır. Oğlum ilkokula başladığında 2-3 kere bayıldı. Sebebini bulamadılar. Ankara’ya da götürdüm gerekli tetkikler yapıldı sadece yanında elma bulundursun dediler. Çok dua ettim hayırlı sonuçlar aldım” (K29).

Vertigo rahatsızlığında yaşadığı zorlukları beyan eden K30, hastanede ve evde tedavi olduğunu belirtmiş ve hastalığının iyileşmesinde duanın da faydası olduğunu ifade etmiştir:

“Dua öyle bir şifadır. Ruha, bedene kalbe şifadır. Ben kendi hayatımda buna şahit oldum. Derslerden dolayı kendimi çok yormuştum hastalandım ve hastanelik oldum. Hastalığın adı Vertigo, kulak kristalleri yer değiştirmiş. Tabiri caizse ‘içmeden sarhoş olmak’ gibi. İki hafta hastanede üç hafta evde yatarak tedavi oldum. Odaya kimseyi istemiyorum, ‘çıt sestem rahatsız’ oluyorum. Kukla gibi oturuyordum. Cenâb-ı Hak gönlüme ‘Salat-ı Tefriciye’ yi düşürdü. Hani ‘kurbanlık koyun acı çekmesin’ diye gözünü bağlarlar ya gözümü bağlıyordum. Etrafa bakamıyordum eşyalar dönüyordu. O kadar zor durumdayken 4444 kere ‘Salat-ı Tefriciye’ yi okumak nasip oldu. Yatalak bir hasta neye muhtaçsa o durumdaydım. Bitirdiğim gün kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan kendi irademle hareket etmeye başladım. İkinci okuyuşumla sağlığıma tamamen kavuşup Hac görevine gitmek nasip oldu” (K30).

Duanın şifa olma boyutu hakkında katılımcılar, duanın hastalıkları iyileştirici yönü olduğu gibi insan ilişkilerinde ve hayatlarının düzene girmesinde de duanın iyileştirici tesirini yaşadıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Dua, huzur demek. Tabi ki duayla bir şeyler düzeliyor, iyileşiyor, hayatın düzeliyor. Benim evliliğim çok zor geçti. Eşim sorumsuzdu. Ben çalışıyordum. Biraz mücadele verdim ama olmadı. İki küçük çocuğum vardı. Küçüküm sekiz aylıktı. Evliliği yürütemedik babam da ‘bırak bizim yanımıza gel kızım’ dedi. Ayrılık aşamaları da zordu. ‘Rabbim el kınamaz ayrılığı ver, beni feraha ulaştır’ diye dua ettim. ‘Utanılacak ayrılık verme’ diyordum. Çok rahat, sakin

bir şekilde ayrıldım. Ben bunun dua ile olduğuna inanıyorum. Dua ile hayatımın düzene girdiğine inanıyorum” (K14).

“Dua kalbi iyileştirir. İnsanın kalbi iyileşirse çevresi de iyileşir. Dua başlangıçtır. Kalbe atılan bir tohumdur. Yeşermesini sağlar. Yeşerdiği zaman zaten etrafı da güzelleşir. Duayı böyle yorumlayabiliriz. Dua bir yoldur. O yol Allah’a gider. Sonu güzeldir. Oğlum 2,5 yaşındaydı. Ankara Dışkapı Hastanesi’nde akciğer ameliyatı oldu. Akciğerinden sekiz parça alındı. 6 kere tüp takıldı. Çocuk ameliyatı kaldıramayacak güçte idi. Türk doktorlar ‘ameliyat masasından kalkamaz’ dediler. Yurt dışından yabancı doktor geldi. ‘Sen Allah’a inanıyor musun?’ dedi. ‘Evet’ dedim. ‘Dua et, annesin’ dedi. Morgdan çıkanları gördükçe ağlıyordum. ‘Allah’ım bana bu emaneti sen verdin. Geri de bana nasip et’ dedim. Ağır bir ameliyattı. Yiyecek rızkı varmış. Çok şükür. Allah bana evlat acısı yaşatmadı. Dua ile Rabbim sıkıntıları gideriyor. Samimi ve içten dua edelim yeter ki...” (K12).

Kimi katılımcılar da duanın şifa olmasının inanç meselesi olduğunu, iyileşeceğine inandıkları zaman şifa olduğunu belirtmişlerdir:

“Duanın şifa olacağına inanıyorum. Peygamberimizden öğrendiğim gibi yatarken okunacak duaları okuyup avucuma üfleyip sıvazlayıp sağ tarafına yat diyor. Peygamberimiz dediyse bunda muhakkak şifa ve koruma var diyerek bu şekilde dua edip yatıyorum” (K2).

“Dua şifadır. ‘Âyetü’l-Kürsî’ okurum başım ağrıdığımda, bir yerim ağrıdığımda okurum. İnanç meselesi ben iyileştigiime inanıyorum. Çocukların sesi değişik geldiğinde Nâs, Felak, Fatıha, İhlas sureleri okurum arkalarından gönderirim” (K3).

“Dua etmek şifadır. Biz dua ediyoruz ama belki hastanın sınava hastalığıdır” (K8).

“Çocuklar hırçınlık yaptığı zaman elimi başlarına koyup besmeleden sonra “Ya Şehit” esmasını okurum, sakinleşirler. Ben gözlerimden rahatsızım. Zamanında mecburen dışarıya çok elişi yaptım. Kitap veya Kur’an okuyunca rahatsızlık hissettiğimde “Ya Şekûr” ismini 41 defa suya okurum birazını içip geri kalanını gözlerime sürerim. Ben faydasını görüyorum” (K14).

Duanın “*en büyük şifa*” olduğunu beyan eden K15, sıkıntılı zamanlarda dua okuyarak ferahladığını ve sakinleştiğini ifade etmiştir. K24, de fiziksel olarak sıkıntılı olduğu dönemi arkadaşlarının ve kendisinin ettiği dualarla çok rahat geçirdiğini belirtmiştir. Duanın çok büyük tesiri olduğuna inandığını vurgulamıştır:

“Evet, dua en büyük şifadır. Kalbim yanıyor bazen bir olay oluyor içim daralıyor. Hemen ‘Duha ve elem neşrah (İnşirah Süresi)’ okuyorum, ferahlıyorum. Dua okuyarak sakinlik buluyorum. Mesela oğlumu evlendiremiyorum sonra bunda da bir hayır vardır diyorum sakinleşiyorum” (K15).

“Akciğerimin 3/1 i alınacağı vakit çok sıkıntılıydım arkadaşlarımın ve kendi ettiğim dualarımla çok güzel geçirdim. Her daim yatarken kalkarken ‘Ya Şafi, Ya Kâfi, Ya Muâfi, Ya Allah ‘diye dua ettim. Sonucum hem çok güzel oldu hem o anki ağrılarım, sızılarım hafifledi. Duanın çok büyük tesiri olduğuna inanıyorum” (K24).

Bulgular doğrultusunda katılımcılar, dua etmenin maddi ve manevi şifa olduğuna inandıklarını yaşadıkları tecrübelerle ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra sosyal ilişkilerde iyileştirici olduğu belirten katılımcılar duaya güvenerek psikolojik olarak iyileştireceğine inanıldığında faydalı olacağını vurgulamışlardır.

3. 8. 6. Zaman ve Mekân Boyutu

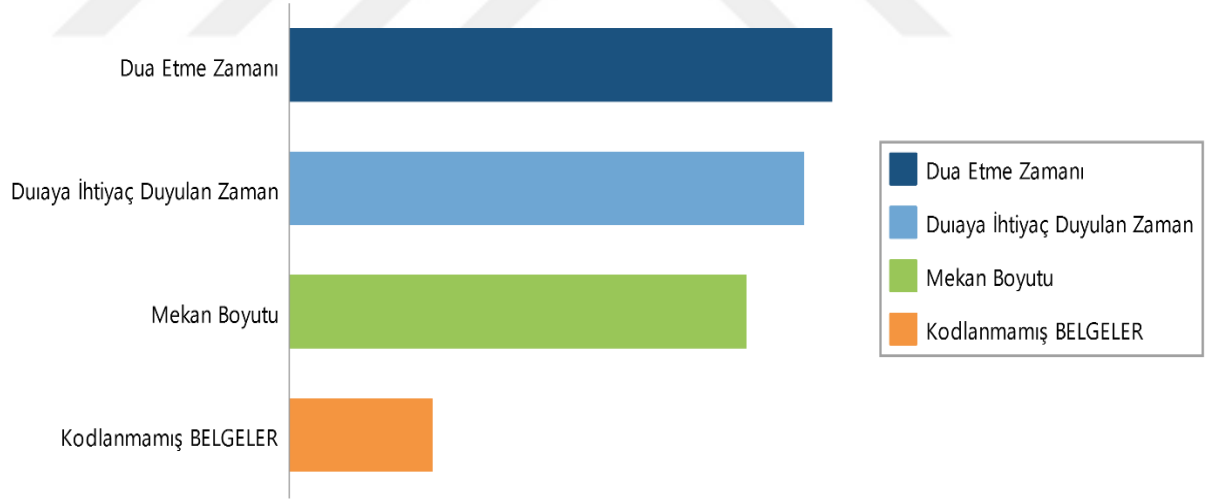
“Dua etmeniz için zaman ve mekân önemli midir? ” sorusuna katılımcılar secdede, câmide, üzüntülü ve sıkıntılı zamanlarda, yalnız olduklarında, gece ve sabah namazlarında, kandil gecelerinde daha fazla duaya yöneldiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevapların analizi sonucunda bu tema 3 ana kategoriden oluşmakta olup bu kategoriler şu şekildedir:

- a) Dua Etme Zamanı
- b) Duaya İhtiyaç Duyulan Zaman
- c) Mekân Boyu

Zaman ve Mekân Boyutu	Belgeler	Yüzde
Dua Etme Zamanı	19	63,33
Duaya İhtiyaç Duyulan Zaman	18	60,00
Mekân Boyutu	16	53,33
Kodlanmış Belgeler	25	83,33
Kodlanmamış Belgeler	5	16,67
Analiz Edilen Belgeler	30	100,00

Tablo 3. 6. Zaman ve mekân boyutu kodlarına ilişkin belge temelli frekans tablosu

Zaman ve mekân boyutu kodlarına ilişkin 30 belge incelenmiştir. Bu incelenen belgelerde; 19 belgede dua etme zamanından, 18 belgede duaya ihtiyaç duyulan zamandan bahsedilmiştir. Bununla birlikte 16 belgede mekân boyutundan bahsedilmiştir. Bulgulara göre; katılımcılar dua etmek için mekân kavramından çok zaman kavramının üzerinde durmaktadırlar. Şekil 3. 5. de grafik tablosu bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

Şekil 3. 5. Zaman ve mekân boyutu kodlarına ilişkin grafik tablosu

3. 8. 6. a. Dua Etme Zamanı

Kalbin Allah ile olduğu her anın dua olduğuna inanan K25, her vaktin dua için önemli olduğunu ama kendisi için gece teheccüd vaktini, abdestli olmayı ve secdede olmayı daha önemli gördüğünü ifade etmiştir:

“Kandil geceleri, Cuma geceleri aslında Peygamberimiz aynaya bakmış dua etmiş. Eve giriyorsun. Evden çıkıyorsun. Dua ediyorsun. Yemek yiyorsun dua. Yemekten kalkıyorsun yani her halin dua oluyor. Yani her vakit dua. Kalbin Allah ile olduğunda her anın dua oluyor. Her zaman dua ediyorum. Bazen yolda yürürken gördüğüm insanlara dua ediyorum. Ama benim için gece vakti, abdestli olmak ve secdede olmak çok önemli” (K25).

Katılımcılardan K20 ve K14 ise yağmur yağdığında, yola çıkarken, önemli gün ve gecelerde duaların kabul olacağına inanıldığından bu zamanlara daha fazla önem verdiklerini belirtmişlerdir:

“Dua etmek için şart aramasam da yıllarca duymuşuz mübarek günlerde duaların kabul olacağını bu yüzden kandil gecelerinde duaların kabul olacağına inanıyorum. Cuma günleri sala ve ezan arası, yağmur yağarken, gece teheccüd namazında, arife günleri dua etmeye daha fazla önem veriyorum” (K20).

“Annemler derdi ki ‘yağmur yağarken dua kabul olur. Yola çıkarken dua kabul olur. Özel gün ve gecelerde, bayram günlerinde, kandil gecelerinde...’ Rabbim bu günlerde dilek kapılarını daha çok açmış. Hani diyorlar ya ‘ağızdan çıkan kelimeye dikkat et. O anda belki dilek kapıları açıktır.’ Düşünerek yerine göre hareket edersen, ona göre dualarında kabul olur” (K14).

3. 8. 6. b. Duaya İhtiyaç Duyulan Zaman

Allah’ın her zaman duyduğunu bildiğini ama gece yapılan duaların daha çok kabul olacağına inandığını belirten K23, gece yaptığı dualarda kendini daha rahat hissederek dua ettiğini ifade etmiştir:

“... Bazı dualarda çocukların ihtiyaçları veya kendimle alakalı bir şeyde özellikle gece dua yapıyorum. Gece duaların daha çok kabul olacağına inanıyorum. Rabbim her zaman duyuyor da sanki gece beni daha iyi duyar gibi hiss ediyorum. Kendimi daha rahat ifade ediyorum” (K23).

Dua ettiğinde gözyaşı olduğu zaman dua için dilinin çözüldüğünü vurgulayan K2, gözyaşının rahmet olduğunu ve bu durumda dualarının daha fazla olduğunu belirtmiştir. K4 de benzer ifadelerle ağlama halinde duaya daha fazla yöneldiğini ifade etmiştir:

“Yalnızken ettiğim dualarımda gözyaşı gelmezse kuru ve yavan oluyor. Gözyaşı olmadığı zaman, sanki ‘toprağa bir şeyler ekmişsin’ de yağmur yağmıyor. Orada kuruyup gitmiş gibi sade ve yalın oluyor dualar. ‘Gözyaşı rahmettir’ deniliyor ya gözümde yaşlar boşaldığı zaman ‘duam kabul edilecek’ diye umuyorum. Gözyaşı olduğu zaman, dilim çözülüyor. Hiç aklıma gelmeyen dualar geliyor” (K2).

“...Bazen içim sızlar. İçimde bir şey inceler inceler. Ağlama gelir sürekli. Aklımda Allah olur. “Cennette O’nu görebilecek miyim?” diye. O zaman çok dua ederim” (K4).

Secdede kendini Allah’a daha yakın hissettiğini belirten K7, seccade başında ve yalnız olduğu zaman daha samimi dua ettiğini ifade ediyor:

“Yalnız kaldığım zaman daha iyi dua ediyorum. Seccade başında olmam lazım. Kendimi orada daha yakın hissediyorum. Bazen kalpten geçirdiğim dualarım da oluyor ama diğer türlü daha samimi oluyor. Birebir konuştuğumuzu bildiğimiz için daha iyi oluyor” (K 7).

3. 8. 6. c. Mekân Boyutu

Dua etmek için dikkatinin dağılmaması niyeti ile sessiz ortamları tercih ettiğini vurgulayan K8, Kur’an okuduktan sonra daha çok dua yaptığını belirtmiştir:

“...Mekân olarak sessiz ortamları tercih ederim. Dikkatim dağılmasın diye. Kur’an okuduktan sonra daha çok dua yapıyorum” (K8).

Dua etmek için mekânın önemli olduğunu vurgulayan K2, cenaze evlerinde ve kalabalık ortamlarda edilen duaların maneviyatı etkilediğini belirtmiş ve bu etkiyi en fazla hac görevini yerine getirirken yaşadığını ifade etmiştir:

“Dua için mekân önemli cenaze evlerinde ve kalabalık ortamlarda dua edildiğinde, o evin veya insanların maneviyatları etkiliyor. Topluluklarda Allah meleklerini oralara gönderdiği için kalabalık ortamlarda rahatlama daha fazla oluyor. Hac görevini yaparken fark ettim. Dua ederken gözlerimi kapattığım zaman kalbim ne diyor? Kalbimden ne geliyor? diye bıraktığım zaman yeşillik bir alanda sadece ben varım, Rabbim var, ne var ne yok? İçimden geçenlerin hepsini söyleyebiliyorum. Kayda alınmış bir şey değil o anda gelen huzur... gözlerimi açtığım zaman dualarım normalleşiyor” (K2).

Kutsal mekânlar da dua etmenin farklı olduğunu vurgulayan K23, bu mekânlarda Allah'ın misafiri olduğunu düşündüğü için Allah'a daha yakın hissettiğini dile getirmiştir:

“Camide dua etmek daha önemli çünkü Allah'ın evidir. Allah, seni evine kabul etmiş. Oranın maneviyatı daha farklı. Kâbe'ye gidince farklı. Peygamber efendimizin (s.a.s) mekânına gidince farklı. Bu mekânlarda dünyalık düşünemiyorum o yüzden Allah'a daha yakın hissediyorum” (K23).

Bazı katılımcılar dua etmek için mekânın önemli olmadığını her zaman her yerde dua edilebileceğini hatta kalpten Allah ile iletişimin de dua olacağını ifade etmişlerdir:

“Dua için mekân önemli değil, Allah diyor ya hani, ‘ben mümin kulunun kalbindeyim’ diye. ‘Allah kalbimde olduğu sürece beni duyuyor. Beni görüyor, biliyorum’. Hissiyat olarak onu bildiğim için kalpten onunla konuşuyorum” (K11).

“İçtenlikle yapılan dua bu odada olur. Diğer oda da olur. Dışarıda olur. Nerde olursak olalım, samimiyetle yapılması önemlidir” (K12).

“Benim için duada mekân yok. Yatarken, otururken, yolda giderken her zaman Rabbime yalvarıyorum” (K15).

“Yeryüzü mescit denilmiş, her yerde dua edebilir” (K23).

Bulgulara göre katılımcılar dua etmek için mekânın önemli olup olmaması konusunda ortak kanaate sahip değildirler. Kimi katılımcılar *“dua etmek için mekân önemli”* derken kimi katılımcılar *“dua etmek için mekân önemli değil”*, *“Allah bizi her yerde görüyor ve duyuyor hatta kalbimizden geçenleri biliyor”* diye vurgulamışlardır.

3. 8. 7. Gün İçinde Yapılan Dua Örnekleri

Katılımcılar günlük hayatlarının dua ile şekillendiğini belirtmiştir. Sabah kalktıklarında dua ile işlerine başladıklarını ifade etmiştir. Gün içinde de evden çıkarken, yemek yaparken, erzak alırken ve onları yerleştirirken, eş ve çocuklarını evden gönderirken ve diğer işlerinde de dua ettiklerini söylemişlerdir.

Günlük hayatının dua ile şekillendiğini dile getiren K27, gününün dua ile daha bereketlendiğini düşündüğünü belirtmiştir:

“Gün içinde ne yaparsam ‘Allah’ım kolaylaştır, hayırlar ver’ diyorum. Sabah kalktığımda dua ederek kalkıyorum. Abdest alırken de dua, evden çıkarken de

dua okuyorum. Kursa da bu şekilde geliyorum. Günümün dua ile daha bereketlendiğini düşünüyorum. Dua aslında, dilimizden hiç düşmüyor. 'Bismillah' dememiz dua, 'Elhamdülillah' dememiz dua, günlük hayatım dua ile şekilleniyor diyebilirim” (K27).

Güne Allah'ın verdiği nimetlere şükür ederek başlayan K11, günlük hayatının “kilit” gibi benzetmesi ile dua ile şekillendiğini ifade etmiştir:

“Sabah uyandığında 'ellerim tutuyor, gözlerim görüyor' diye şükür ederek yataktan kalkıyorum. Sonra gün içinde çocukları gönderirken dua, eşi gönderice dua, kursa gelmek için evden çıkarken dua, 'Ayetü'l-Kürsi' okurum. Bir 'kilit' gibi öyle dua. Yemek yaparken 'Ettehiyyatü' okurum öyle dua” (K11).

Erzak aldığı ve yerleştirirken bereketli olması için dua eden K26, gün içinde yaptığı işleri dua ile yaptığını dile getirmiştir. Diğer ailelerle evdeki uyumu karşılaştırıldığında bu durumu okuduğu dualara bağladığını vurgulamıştır:

“Uyandığım zaman, bu güne uyandığım için şükrediyorum. Erzak aldığım ve yerleştirirken dua ediyorum. 'Sen bereketlendir Allah'im' diye. Yemek yaparken 'İhlâs suresini' okuyorum. 'Yemekten yiyenler ihlaslı olsun. Evin içinde hiddetli olmasınlar, kargaşa olmasın' diye. Evden çıkarken ve eve girerken dualar okuyorum. Çocuklar için 'Yusuf Suresi' okuyorum. 'Hz. Yusuf gibi ahlaklı olsunlar' diye dua ediyorum. Diğer ailelere baktığım zaman bizim evde erkek ağırlıklı olduğu halde çocukların anlaşmasına hamt ediyorum ve bu durumu okuduğum dualara bağlıyorum” (K26).

Bulgulara göre, katılımcılar güne dua ile başladıklarını kendilerine verilen nimetlere şükür ile devam ettiğini beyan etmişlerdir. Katılımcıların açıklamalarına bakıldığında günlük hayatlarında dua davranışlarının etkili olduğu görülmektedir.

3. 8. 8. Kabul Olunan Dua Tecrübesi

Katılımcılar duaları kabul edildiğinde sevinçten ağladıklarını Allah'ın kendilerine değer verdiğini hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca duaları kabul edildiğinde Allah'a olan inançlarının kuvvetlendiğini vurgulamışlardır. Prematüre olarak dünyaya gelen torunu için çok dua ettiğini dile getiren K1, torunu eve gelince Allah'ın duasını kabul ettiği için şükrettiğini ve ağladığını ifade etmiştir:

“Gelinimin hamileliği sıkıntılıydı. 5,5 aylıkken bebek dünyaya geldi, küçücükü 4 ay hastanede yattı. Her gün dua ettim ‘Allah’ım torunumu hayırlıca evine getir, ona şifa ver’ diye. 4 ay sonra eve geldiler. Allah’a çok şükrettim, ‘Allah’ım cansız yumurtaya can verdin’ diye, dua ettim, ağladım” (K1).

Allah’tan istekleri olduğunda oruca niyet ettiğini beyan eden K3, duası kabul olunca sevindiğini, Allah’ı yanında hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca ev ve araba alma durumları olmadığı halde dua ettiğini Allah’ın duasını kabul ettiği ve duası kabul olunca şükrettiğini ifade etmiştir:

“Müşkülüm hallolsun diye dua ettim oruç tuttum. O müşkülüm halloldu. Allah’tan isteklerimde en çok oruca niyet ederim. Tek gücüm yeten o. Boğazımdan hastalandım. Tahlillerim iyi çıksın diye dua ettim. Şimdilik sıkıntım yok. Duam kabul olunca seviniyorum. Rabbim her şeyimi biliyor ama O’nun yanımda olduğunu hissediyorum. Arkadaşım ev almış. Oraya gittik. Mutfak taşını yaptıramamışlar. Arkadaş sürekli söylüyor. Benim de ev almak hayalimden bile geçmiyor. Hiç imkânı yok. Arkadaşa söylenme ‘tek benim evim olsun da mutfak taşım olmasın 2-3 sene yerde bulaşık yıkırım’ dedim. 3 ay geçmedi. Allah ev verdi. 2,5 sene balkonda bulaşık yıkadım. Hiç söylenmedim. ‘Allah’ım ben istedim sen verdin’ dedim” (K3).

Sınavda başarı sağlamak için hem çalıştığını hem de dua ettiğini dile getiren K5, duaları kabul olduğunda Allah’ın kendisini sevdiğini düşündüğünü ve bunun farkına varmanın da güzel olduğunu ifade etmiştir:

“Dua edip başarı sağladığım sınavlarım oldu. Ön lisansı bitirince 4 yıllığa tamamlamak için DGS sınavına girmek istiyordum. Ama süre azdı. Çalışmak için kitapta alamamıştım. Çalıştığım sürece çok dua ettim ve sınava girdim başarılı oldum. Çevremdekiler çalıştığım kitapları istediler ama kitap yoktu zaten. Dualarım kabul olduğu zaman Rabbimin beni görüp beni sevdiğini düşünüyorum. Bunun farkına varmak güzel bir şey” (K5).

Sıkıntılı bir döneminde Allah’a içtenlikle sıkıntısını gidermesi için dua ettiğini belirten K8, sürekli ve ısrarlı dua sonucunda Allah’ı duasını kabul ettiğini dile getirmiştir:

“Erkek arkadaşım şimdi ki eşim askere giderken bana saklamam için para verdi. Ben harcadım bu paraları ama çok pişman oldum. Sıkıntıdan elimde yüzümde yaralar çıktı. Sabahlara kadar uyuyamadım. Askerden gelince

isteyecek tabii. Gece gündüz sürekli çok içten dua ettim. 'Allah'ım bana iş ver de bu parayı ödeyim' diye. Böyle dua ettim tam duamı bitirdim telefon çaldı arkadaşım aradı 'iş var çalışır mısın?' dedi. 'Tabi gelirim' dedim. Allah duamı kabul etmişti” (K8).

Yaşlı duasının kabul olduğuna inandığını belirten K11, yakın çevredeki büyüklerin hayır duasını almaya gayret ettiğini dile getirmiştir. Büyüklerden aldığı duaların kabul olması ile imkânsız gibi gördüğü halde kolaylıkla ev sahibi olduğunu belirtmiştir:

“Biz arkadaşlarla, komşularla toplanıp Kur'an okuyup arkasından dua yapıyoruz. Bir yıl boyunca ben çok sık aldım evime. Gün, zaman önemsemeden ne zaman isterseniz bana gelin dedim. Ben yaşlı duasına inanırım. O yüzden kendi anne, babamı da eşimin anne babasını da memnun etmeye çalışırım. 'Allah razı olsun' deseler bana yeter. Evim kiraydı birazda eski ve küçüktü. Teyzeler ayrılırken Rabbim sana geniş bir ev versin diye dua ederlerdi. Kayınbabam asla bu arsayı verecek değildi. Bir anda müteahhit geliyor arsayı istiyor. Kayınbabam tamam diyor ben Allah tarafından dili kilitlendi diyorum. Duaların yüzü suyu hürmetine biz faizsiz, kredisiz ev sahibi olduk. Ben hiçbir zaman ev, araba ver demedim. Çünkü benim için akşam çocuklarımla sofraya huzurla oturmak her şeyden önemli. Duaların kabul olmasına çok sevindim tabi ki” (K11).

Baba duasının Peygamber duası gibi olduğuna inandığını belirten K12, 39 gün makineye bağlı yaşayan oğlunun iyileşmesi için dua ettiğini dile getirmiştir. Duası kabul olunca ihtiyaç sahiplerini sevindirme isteği olduğunu ifade etmiştir.

“Oğlum 39 gün makineye bağlı yaşadı. Babasına 'baba duası Peygamber duası gibidir dua et' dedim. Küçük oğlumun kalbi durdu geri canlandı. 'Allah'ım evlat acısıyla sınaama sana emanet' dedim. Üzüntüden sütüm kesildi. Lavaboya gidemedim, sadece bekliyordum. Duam kabul olunca 'Mevla'm beni sevindirdi' diye başkalarını sevindirme isteği oluyor. İhtiyacı olanın ihtiyacını giderme isteği oluyor” (K12).

Büyük kızı için ettiği duanın kabul olduğunu belirten K23, duası kabul edildiğinde Rabbim beni hatırladı diye sevindiğini dile getirmiştir:

“Büyük kızım için dua ederdim. Hayırlı, imanlı bir gençle evlensin diye. Bu duam kabul oldu. Sevindim Rabbim beni hatırladı, her zaman hatırlar da tabi ki insanın hoşuna gidiyor...” (K23).

Dua ederken sözcükleri daraltmadan geniş bir şekilde istenmesi gerektiğini vurgulayan K24, duası kabul olunca Allah'ın onu duyduğunu, önemsedğini, değerli gördüğünü hissettiğini ifade etmiştir:

“Kayınvalidemle hastaneye yürüyerek giderken iki tane yeni apartman yapıldığını gördük. Ben dedim ki ‘şu apartmandan bir evim olsun da tek birinci kat olsun’ dedim. Gözümün baktığı ev benim evim oldu. Duam aklıma geldi. Kesinlikle beni duyduğunu, beni önemsedğini yani sen varsın, değerlisin gibi hissettim. Herkese diyorum ki ‘konuşurken çok dikkatli konuşun, dua ederken de çok büyük ve geniş isteyin.’ Ben 1. katta 15 sene oturdum sonra 4. kata çıkabildim. Çocuklarıma diyorum ki ‘duanızı bir çerçevenin içine sokmayın” (K24).

Duası kabul edildiğinde fiiliyata geçirmesi gerektiğini düşünen K28, duaları kabul olduğunda doğru yolda olduğuna inandığını ve Allah'a inancının kuvvetlendiğini belirtmiştir. Yalnızca O'ndan istemesi gerektiğini hissettiğini ifade etmiştir:

“Ya Rabbi ben evimden çok uzak olmadan bana Kur'an-ı öğret' diye dua etmiştim. Ertesi senelerde oturduğum apartmanda Kur'an öğrenmeye başladım. Allah kabul etti duamı benim de fiiliyata geçirmem lazım dedim. Çocukların ihtiyaçları için isteklerimde kabul oldu. Demek ki doğru yoldayım dedim. Tek kabul edecek, sorunlarımı çözecek O, dua etmeye, yalnızca O'ndan istemeye devam ediyorum. Çocuklarımla başarılı olmalar için ettiğim dualarım kabul oldu. Allah'a şükrettim, sevindim beni bırakmadı beni seviyor diyorum. O zaman Allah'a inancım daha kuvvetleniyor. Daha çok duaya devam etmem gerektiğini hissediyorum” (K28).

Söylenilen isteklerin ve hayallerin duaya dönüştüğüne inandığını dile getiren K25, eşinin de kendi duası olduğunu ve hala şükrettiğini ifade etmiştir. K6 ise eşinin kendi duası olduğunu ama hayırlısını istemek gerektiğini vurgulamıştır:

“Genç kızken arkadaşlarla ‘eşim şöyle olsun, böyle olsun’ diye hayal ettiğim ve söylediğim şeyler oldu. Aslında ağzımızdan dökülenler dua oluyor. Şimdi eşime ‘sen benim duamsın’ diyorum. Hala gözüne baktığımda şükrediyorum” (K25).

“Hocam ben en başta hayırlısını dilemedim. Sadece evleneceğim kişinin şimdiki eşim olması için dua ettim. Allah duamı kabul etti o zamanlar çok mutlu oldum. Ama zamanla öğrendim ki ‘illa olsun demeyecekmişiz’ hayırlısını istememiz lazımmış” (K6).

Bulgular doğrultusunda katılımcılar, dua ederken sözcüklerin sınırlandırılmaması ve hayırlı olanın istenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. *“Baba duasının ve yaşlı duasının”* önemli olduğunu belirtmişlerdir. Duaları kabul edildiğinde sevindiklerini, *“Allah’ın kendilerini unutmadığını ve önemsedğini”* düşündüklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca duaları kabul olunca *“başkalarını sevindirme isteği”* olduğunu ifade etmişlerdir.

3. 8. 9. Kabul Olmayan Dua

8 yıldır kayıp olan kızını göremediğine ve haber alamadığına çok üzülüğünü belirterek ağlayarak konuşmasına devam eden K1, duaları gerçekleşmediği için çok üzülüğünü ama *“senden başka kimse bana yardım edemez”* diye güvenerek Allah’a dua etmeye devam ettiğini belirtmiştir:

“8 yıldır göremediğim kızımı görmek için dua ediyorum. Duam gerçekleşmedi. Ağlıyorum. ‘Allah’ım ben mi dua etmeyi bilmiyorum, benim duam mı kabul olmuyor, ben yanlış dua mı ediyorum’ diye üzüliyorum. ‘Allah’ım sen beni affet, yine de sana güveniyorum, senden başka kimse yardım edemez’ diye dua etmeye devam ediyorum” (K1).

Kabul olmayan duaları olduğunu vurgulayan K2, Peygamberlerin de ümmetleri için ettiği dualardan kabul olmayanları var diye düşündüğünü ve kendisinin dua ederken eksikleri olduğunu veya da *“duanın kabul edilme vakti gelmemiştir”* diye düşündüğünü beyan etmiştir:

“Dualarımdan kabul olmayanlarda var tabii. Düşündüğüm zaman Peygamberlerinde ümmetleri için ettiği dualardan kabul olanları var olmayanları var. Belki ben dua edememişimdir ya da vakti gelmemiştir diye düşünüyorum” (K2).

Kabul olmayan duaları için *“Rabbimin bildiği vardır”* dediğini beyan eden K3, zenginliği ve parayı sevdiğini bunları istediğini dile getirmiştir. Duaları kabul olmuyorsa şımaracağı içindir diye düşündüğü belirtmiştir”.

“Duamın kabul olmadığı olmuştur tabi. Vermiyorsa Rabbim’ in bir bildiği vardır. Ben zenginliği, parayı seviyorum. Onları istiyorum. Belki şımaracağım, yoldan çıkacağım. Eğer öyle olacaksam verme diyorum zaten” (K3).

“Kabul olmayan değil zamanını bekleyen dua” vardır diye vurgulayan K12, “bu dünyada olmuyorsa ahirette daha iyisi verilecektir veya başına gelecek şeylerin dua ile önleneceğine inandığını” dile getirmiştir. Benzer şekilde “duanın kabul olmayan değil, zamanı olan dua olduğunu” düşündüğünü belirten K29, Allah katında hiçbir şeyin geri çevrilmeyeceğini dualarının kabul edilmesini beklediğini beyan etmiştir:

“Kabul olmayan dua yoktur zamanını bekleyen dua vardır.’ Bu dünyada olmuyorsa ahirette daha iyisidir ya da benim başıma gelecek bir şeyi önleyecektir.’ ‘Ben istedim de kabul olmadı ‘demek bizim haddimize değil” (K12).

“Hiç bir şeyin Rabbimin katından geri çevrilmeyeceğini biliyorum. Zamanı var diye düşünüyorum. ‘Kabul olmayan dua değil de zamanı olan dualarım var’ diye düşünüyorum. Bekliyorum” (K29).

Duaları kabul edilmediğinde, *“herkesin duası kabul oluyor benim duam neden kabul edilmiyor”* dediğini ifade eden K15, sonrasında Allah’ın affetmesini dilediğini ve dua etmeye devam ettiğini belirtmiştir. K23 de duası kabul edilmediğinde üzüldüğünü ama dua ve tevekkül etmeye devam ettiğini vurgulamıştır:

“Oğlumun imam olmasını istedim. Kabul olmadı sağlıkçı oldu. Allah’ım yavruma hayırlı bir eş ver dedim. Kabul olmadı. Israrla edeceğim. Belki zamanı var diyorum. Belki benim için hayırsızdır diyorum. Bazen diyorum herkesin oluyor benim niye olmuyor? Farkına varınca “estağfirullah tövbe” diyorum. Rabbimle konuşmaya devam ediyorum” (K15).

“...Bekâr iki kızım var hayırlı insanlarla evlensinler diye dua ediyorum daha olmadı. Belki şu anda hayırlı değildir zamanı var diyorum. Ama üzüliyorum. Allah’a tevekkül ediyorum” (K23).

Katılımcılardan K22, *“kabul olmayan duaları için belki sonunda üzüleceğini veya da bilmediği şeylerin olacağı için kabul edilmediğine”* inandığını ifade etmişlerdir:

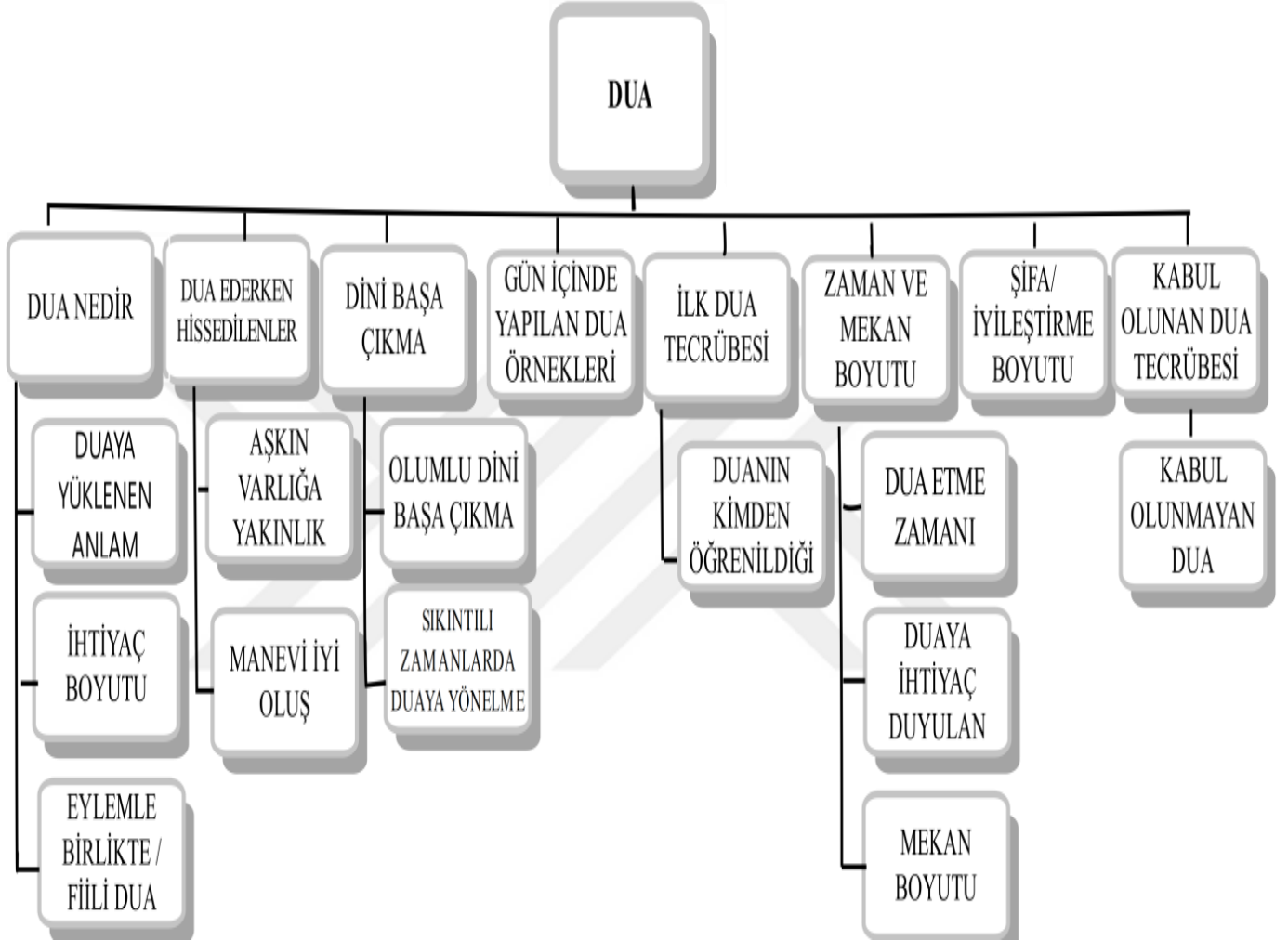
“Çocuğum için dua etmiştim. İyi yerleri kazansın. Hep daha iyisi olsun tarafıyla bakıyordum. İstedğim gibi olmayınca ‘Allah’ım sen bilirsin, demek

ki benim için hayırlı değilmiş, çocuğum için de hayırlı değilmiş' diyorum. Belki onun da ben üzüleceğim belki de başka bir şey olacak diye kabul olmuyordur''
(K22).

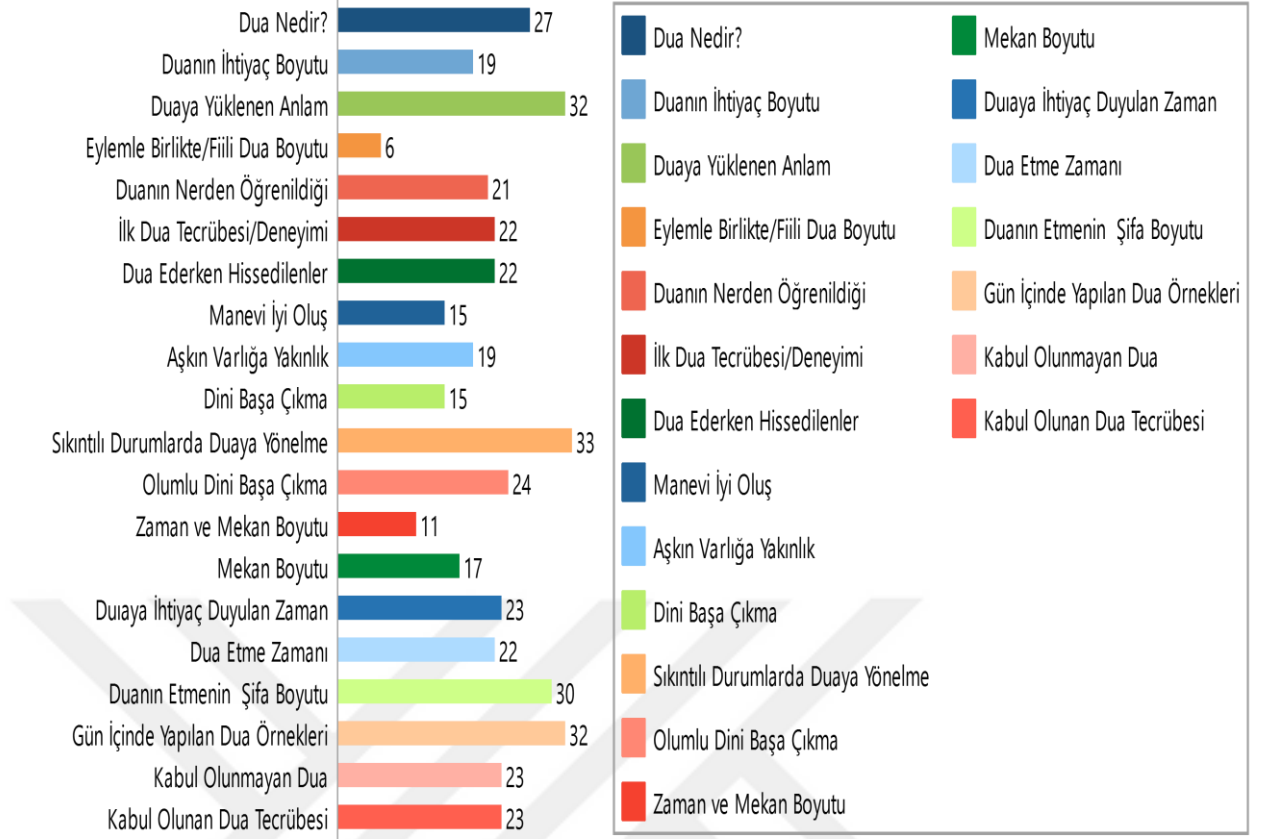
Bulgulara göre katılımcılar; duaları kabul edilmeyince üzüldüklerini Allah'a *karşı* "*neden duam kabul olmuyor*" diye yakınsalar da sonrasında pişman olduklarını ve dua etmeye devam ettiklerini dile getirmişlerdir. Kimi katılımcılar da "*kabul olmayan dua olmadığını zamanı gelmeyen dua*" olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmanın Kod tablosu ve Kod Frekansı aşağıda verilmiştir:

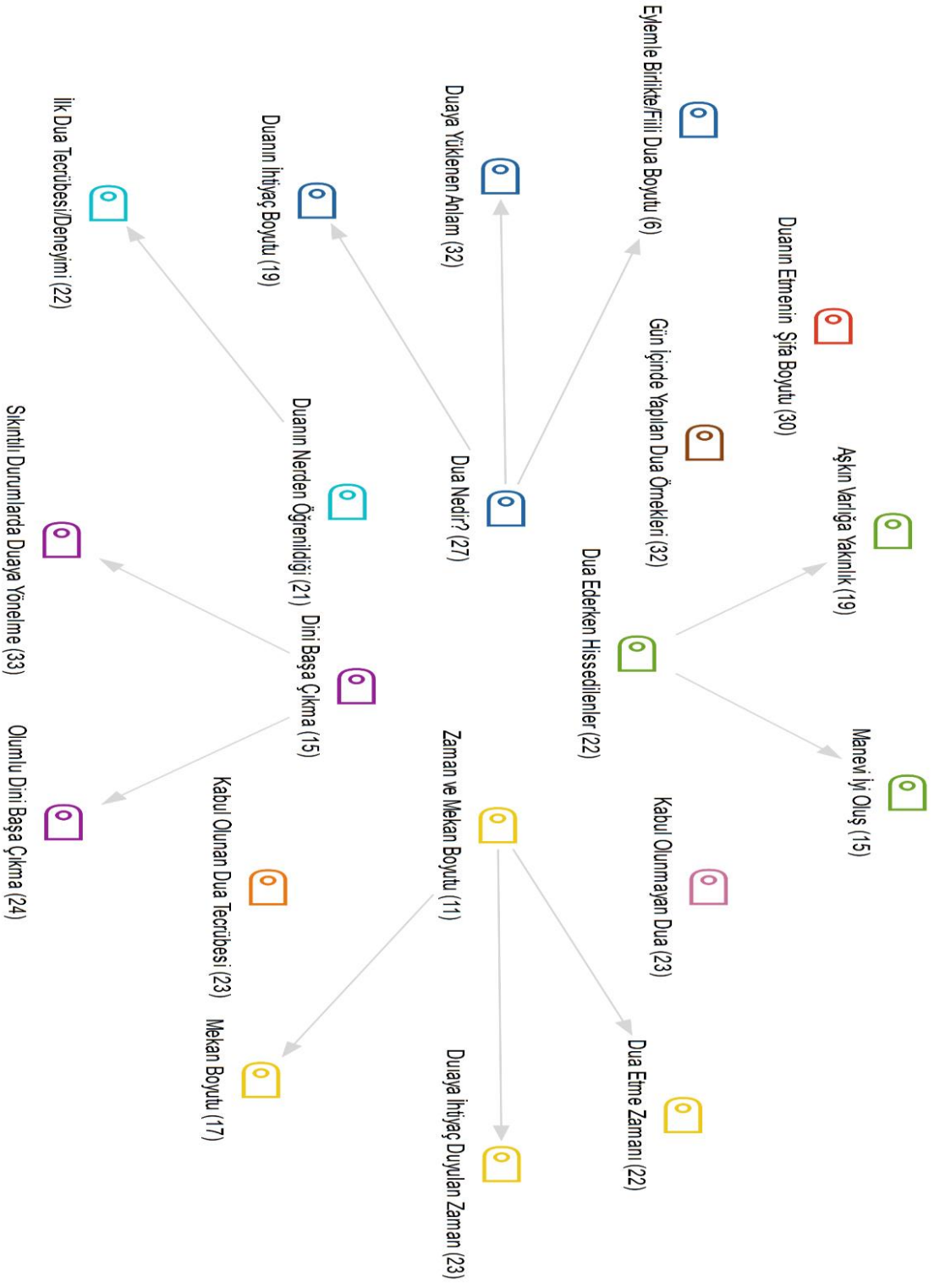
Tablo 3.7. Kod tablosu

Şekil 3.6. Kodların frekans tablosu

Kodların frekans tablosu incelendiğinde katılımcıların en fazla sıkıntılı durumlarda, gün içinde, hastalık zamanlarında duaya anlam yükledikleri görülmektedir. Bununla birlikte en az duanın eylem/fiili boyutu üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir. Diğer kodlar ise birbirlerine yakın seviyededir.

Şekil 3.7. Kod Örüntüsü

3.9.Tartışma

Araştırmanın bulgularına göre katılımcılar yaş ilerledikçe dua davranışlarına önem verdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan K24 ve K26 bunu şu şekilde ifade etmiştir: *“İhtiyaçlar değiştikçe dualarımda değişiyor. Kesinlikle yaşın etkisi var”* (K24). *“Yaşın ilerleyince daha geniş düşünerek dua ediyorsun”*(K26). Ünal (2008, s. 307) Kur'an kursları ile ilgili yaptığı araştırmada sure/dua ezberlemek amacıyla medeni durum, öğrenim durumu ve yaşın etkili unsurlar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yaparel (1987, s.119) yirmi-kırk yaş arası kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında dua boyutu ile yaş arasında ilişki olduğunu tespit etmiştir. Buna göre genel olarak dua etme eğilimi yaş ilerledikçe artmaktadır. Doğan da (1997, s. 78) yaş ilerledikçe duaya verilen önemin arttığını ifade etmiştir. Bu sonuçlara karşın Horozcu (2010, s. 248) yaş ile dua tutumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Temiz (2014, s. 110) yetişkinler üzerine yapmış olduğu araştırmada Horozcu'nun araştırma sonucuna yakın bir sonuç elde etmiş, dua tutumu ve yaş arasında fazla fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayten (2013, s. 14) bu sonucu doğrular nitelikte bireysel dindarlık düzeyinin kişinin yaşına göre artma ve azalma şeklinde değişmediğini ifade etmiştir.

Karahan (2009, s. 288) “Dua-Kader ilişkisi” isimli çalışmasında duanın eylem boyutuna vurgu yapmıştır. Yapılan eylemlerin dua anlamı içerdiğini ifade etmiştir. Horozcu'nun (2010, s. 247) 507 kişi ile yaptığı anket çalışması sonucunda katılımcıların dua ile birlikte kişisel gayret ile ilgili soruya genel olarak duanın etkisine inanan insanların, dua ile birlikte kişinin elinden gelen gayreti de sarf etmesi gerektiği yönündeki kanaatleri net bir şekilde tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları da bu doğrultudadır. *“Başkasından dua isteyip kenara çekilmek de olmaz. Fiili dua için de uğraşmamız lazım. Çabalayacaksın ki o dua da yerini bulsun”*(K25). *“Teyzem ve eşi arasında anlaşmazlık vardı. Hem dua ettik hem de aralarını düzeltmeye çalıştık şimdi mutlular”* (K27).

Katılımcılara dua ederken neler hissettikleri sorulduğunda, “Allah ile yakın oldukları, iletişim halinde oldukları, kendilerini huzurlu, mutlu hissettiklerini” ifade etmişlerdir. Bulguların sonucunda duanın katılımcıların manevi iyi oluşlarına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. “*Dua iyi geliyor hatta çok iyi geliyor. Her şeyden önce mutlu ve huzurluyum*”(K25). “*Dua hayatımı olumlu etkiliyor*”(K12). “*Dua etmek hayatımı olumlu yönde etkiliyor çünkü dua ettiğimde huzurlu oluyorum, Rabbimle konuşuyorum. Dua demek huzur demek*” (K6). “*Dua kulun kalbindeki ile Cenâb-ı Allah’a yalvarma, yakarma ile istemesidir*” (K3). “*Dua ederken Rabbim ile yakın olduğumu hissediyorum çünkü hiç kimse karşısında görünmek istemediğim veya kimsenin duymasını istemediğim şeyleri onunla paylaşıyorum*” (K4). Horozcu’nun (2010, s. 163) dua konusu üzerine gerçekleştirdiği doktora tezinde anket sonuçlarına göre duanın dış dünyada meydana getireceği mucizevi değişikliklere inanmayanların dahi (katılımcıların % 91,2’si) duanın psikolojik olarak rahatlatıcı etkisine inandıkları ve buna hayatlarında şahit olduklarını belirttikleri tespit edilmiştir. Ünal (1998, s. 116) üniversite öğrencileri ile yaptığı ankette “*Dua ettiğimde Allah’ın dualarımı kabul edeceğini umut ederek ferahlarım*” şeklindeki ifadeyi katılımcıların % 84’ü (341 kişi) onaylamıştır. Aynı araştırmada araştırmacılara dua esnasında hislerine dair yöneltilen soruya katılımcıların % 44.6’sı kendisinde bir hafifleme ve huzur, %39.9’u Allah’a yakınlık hissettiğini belirterek cevap vermiştir. Acaboğa (2007, s. 57) yaptığı araştırmada duanın bir dertleşme aracı olduğu ve dua ile kişilerin sıkıntılarını Allah’a havale ederek rahatladıkları sonucuna ulaşmıştır. Doğan (1997, s. 66) araştırmacılara dua esnasındaki hislerine dair yönelttiği soruya katılımcıların % 44,6’sı kendisinde bir hafifleme ve huzur, %39,9’u Allah’a yakınlık hissettiğini belirterek cevap vermiştir. Psikolojik açıdan bakıldığında dua etme isteği insanın yaratıcısına doğru fitri yönelişinden ve yakınlaşma isteğinden kaynaklanmaktadır (Parladır, 1994, s. 533). Kur’an’da (Kâf 50/17) “*Biz size şah damarınızdan daha yakınız*” ayeti ile Allah’ın kullarına yakın olduğu ifade edilmiştir.

Dua sadece bir kavram değil iradi ve aşkın yönü olan bir eylemdir. Dua eden insanda yalnızlık duygusu azalmaktadır. İnsan, dua ederek psikolojik gereksinimleri olan bağlılık, aidiyet, birliktelik duyguları ile yalnız olmadığının bilincinde olur. Bu durumda dua bireyin psikolojik sağlığına olumlu etkide olması beklenmektedir. Pınar (2013, s. 62) duanın ruh sağlığı üzerine etkileri üzerine yaptığı araştırmasında, duanın ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dua eden kişiler

duanın ruh sağlığına etkisine inanmakta ve dua ettikleri için huzurlu hissetmektedirler (Horozcu, 2010, s. 247). Katılımcıların görüşleri de bu sonuçları destekler mahiyettedir. *“ok ferahlıyorum hani odanın camını açarsın da hava gelince ferahlarsın ya böyle ferahlıyorum”* (K30). *“Dua yapınca huzur buluyorum. Neşeli olurum, başarılı olurum. Dua yapmadığım zaman boşluk hissediyorum. Dua etmek manevi bir ihtiyaç, ruhun gıdası, ruh onunla besleniyor”* (K18). *“Dua etmek hayatımı olumlu etkiliyor tabi ki manevi açıdan insan kendini güçlü hissediyor. Karamsarlıktan kurtuluyorum, ferahlıyorum”* (K22).

Bireylerin sıkıntı ve güçlük zamanlarında sorunlarla baş edebilmek için dini unsurlara başvurması dini başa çıkma olarak adlandırılmaktadır (Temiz, 2014, s. 159; Ayten ve Köse, 2012a, s. 73; Hökelekli, 2017, s. 74). *“Dini başa çıkma süreci, bireyin karşı karşıya kaldığı problemlerin üzümünde, kendisine yardım edecek Yaratıcı’ ya dayanmayı gerektirmektedir”* (Argyle, 2006, s. 333). Olumlu dini başa çıkma da yaşamda karşılaşılan olaylar kişisel gelişim, değişim ve dönüşüm ile birlikte kendine ve Yaratıcı’ ya yönelik farkındalıklara imkân sağlamaktadır (Eryücel, 2013, s.139). Çiftçi’nin (2007, s.78) kanser hastaları üzerinde yaptığı araştırmada katılımcıların % 75’i dua ve ibadetlerin ruhsal gerilimi azaltmada ve psikolojik rahatlama sağlamada başa çıkma yöntemi olarak olumlu etki ettiğini bildirmişlerdir. İnsanların karşılaştıkları zorluklarla mücadele etme gücü kazanmaları konusunda duanın olumlu etkileri bulunmaktadır (Horozcu, s. 2010). Temiz (2014, s. 158) yaptığı araştırmada katılımcıların karşılaştıkları problemlerle baş etmesinde duanın önemli katkıları olduğunu tespit etmiştir. Acaboğa (2007, 42) Kahramanmaraş İl Müftülüğüne bağlı Kur’an kurslarında öğrenim gören 240 ğrenci üzerinde yaptığı araştırmada dua etme, dini emir ve yasakları yerine getirme ile kaygı ve sıkıntıdan kurtularak mutluluğa ulaşma arasında dinin önemli bir faktör olduğu görülmüştür. İnsanların karşılaştıkları zorluklarla mücadele etme gücü kazanmaları konusunda duanın olumlu etkileri bulunmaktadır. Ayten vd. (2012b, 74) dini başa çıkma, şükür ve hayat memnuniyeti üzerine yaptıkları araştırmada dindarlık düzeyi ile Allah’a yönelme, Allah’a yakınlaşma, hayra yorma gibi olumlu dini başa çıkma etkinliklerine başvurma esnasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Kur’an-ı Kerim insanın yaşantısında farklı sıkıntılarla karşılaşacağına işaret etmektedir: *“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan ve canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız.”* (Bakara 2/155). Acaboğa (2007, s. 56) Kur’an kursu ğrencilerinin dua

ile ilgili sorulara verdikleri cevapları incelediğinde sıkıntılarının hafiflemesinde duanın etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Pınar'ın (2013, s. 75) araştırmasında katılımcılar % 99'u samimi olarak dua ettiklerinde problemleriyle baş edeceklerine inandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın bulgularında katılımcılar karşılaştıkları sıkıntılarda duaya yöneldiklerini ifade etmişlerdir. *“Dua ettiğim zaman olumlu veya olumsuz olaylar değil olayların karşısında sırtımı dayadığım, yaslandığım Allah'ım var o hali hissettiriyor gibi geliyor”*(K25). *“Kardeşlerimle miras meselesinde sıkıntılar yaşadım onları da Allaha havale ediyorum dedim”* (K1). *“Ailenle veya çevre ile ilgili yaşadığım sıkıntılarda edilen dualarla gömleğin üzerinden çıkarıldığı gibi sıkıntılardan rahatladığını hissediyorsun. Kendini iyi hissediyorsun, yüzün gülüyor o günün güzel geçiyor. Aile içinde daha uyumlu, olaylara karşı daha ılımlı bakabiliyorsun bu sıkıntılar elbette geçecek, bir tek senin başına gelmiyor. ‘Bu sıkıntılar seninle doğmadı seninle de ölmeyecek, bunun bir geçiş noktası olacak’ diye düşünüldüğünde duanın psikolojik ve sosyal olarak mutlaka olumlu yönü var”* (K4).

Her türlü psikolojik ve fizyolojik hastalığın tedavisinde duanın etkisine ve gücüne inanıldığında önemli gelişmeler yaşanmaktadır (Hoşrik, 2014, s. 136). Doğan (1997, s. 96) yaptığı araştırmada fizyolojik hastalıklar geçirmiş kişilere, *“bu hastalıklardan kurtulmak için dua edip etmediklerini ve duanın faydasını görüp görmediklerini”* sormuştur. Katılımcıların% 73. 8' i duanın şifa bulmalarında faydalı olduğunu bildirmiştir. Horozcu (2010, s. 217) yaptığı anket sonuçlarına göre ankete katılanların büyük bir kesiminin (% 87. 4) duanın hastalıklara şifa olacağına kesin olarak inandıkları sonucuna ulaşmıştır. Bircan (2020, s. 85) Kütahya İl Müftülüğü bünyesinde 35 din görevlisi ile yaptığı araştırma sonucunda hastalıklar için Allah'tan dua isteme ya da başkalarından dua talep ederek şifa arayışının, hastalık durumunda en çok karşılaşılan dini başa çıkma yöntemi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dua ve ibadetler hastaların daha iyi düşünmesine, hayata daha sıkı tutunmasına ve hastalıkla mücadele konusunda daha güçlü olmalarına katkıda bulunmaktadır (Çiftçi, 2007, s. 74). Kur'an-ı Kerim'de hastalık geldiği zaman şifa verenin Allah olduğu belirtilmiştir *“Hastalandığım zaman bana şifa verendir”* (Şuarâ: 26/80). Araştırmanın bulguları da bu yöndedir. *“Duanın şifa olduğuna inanırım hem Allah'ın isimleri arasında Şafi ismi de var”* (K22). *“Yaptığımız duaların iyileştirici ve şifa olacağına inandığımız için Allah bize dua ettiriyor diye düşünüyorum.”* (K3) *“Başım ağrıdığı zaman elimi koyarım ‘Ya Şafi’ derim. O anda başımdan ağrılar aşağı iniyormuş gibi geliyor*

rahatlıyorum.” (K17) Yeğin (2012), kutsal mekân ve insan ilişkisini araştırdığı anket çalışmasında; katılımcıların kutsal mekânları ziyaret etmelerinin en önemli nedeninin bu mekânlarda dua etmek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca katılımcıların % 72,5 ile büyük bir kısmı kutsal mekânlarda yapmış oldukları duaların kabul olacağına inanmaktadırlar. Keskin (2018), bunu doğrular şekilde dualar her yerde edilebilmekle birlikte, belirli mekânlarda edilen duaların kabul olacağı inancının yaygın olduğunu belirtmektedir. Kutlu (2020, s.12) dualarda zaman ve mekân sınırı olmadığını belirtmektedir. Bu araştırmanın katılımcıları dua etmek için zaman ve mekân konusunda aynı kanaate sahip değillerdir. Bazıları dua etmek için zaman ve mekân önemli görmektedirler. Katılımcılardan K23 ve K2, mekânın önemli olduğunu düşünmektedir: *“Camide dua etmek daha önemli çünkü Allah’ın evidir. Allah, seni evine kabul etmiş. Oranın maneviyatı daha farklı. Kâbe’ye gidince farklı. Peygamber efendimizin mekânına gidince farklı. Bu mekânlarda dünyalık düşünemiyorum o yüzden Allah’a daha yakın hissediyorum.”*(K23) *“Dua için mekân önemli cenaze evlerinde ve kalabalık ortamlarda dua edildiğinde, o evin veya insanların maneviyatları etkiliyor. Topluluklarda Allah meleklerini oralara gönderdiği için kalabalık ortamlarda rahatlama daha fazla oluyor. Hac görevini yaparken fark ettim dua ederken gözlerimi kapattığım zaman kalbim ne diyor, kalbimden ne geliyor diye bıraktığım zaman yeşillik bir alanda sadece ben varım, Rabbim var, ne var ne yok içimden geçenlerin hepsini söyleyebiliyorum kayda alınmış bir şey değil o anda gelen huzur... Gözlerimi açtığım zaman dualarım normalleşiyor.”* (K2) Bazı katılımcılar da dua etmek için mekânın önemli olmadığını her zaman her yerde dua edilebileceğini hatta kalpten Allah ile iletişimin de dua olacağını ifade etmişlerdir: *“Dua için mekân önemli değil, Allah diyor ya hani, ‘ben mümin kulumun kalbindeyim’ diye. Allah kalbimde olduğu sürece beni duyuyor. Beni görüyor, biliyorum. Hissiyat olarak onu bildiğim için kalpten onunla konuşuyorum”*(K11). *“İçtenlikle yapılan dua bu odada olur. Öbür odada olur. Dışarıda olur. Nerde olursak olalım, samimiyetle yapılması önemlidir.”*(K12) *“Benim için duada mekân yok. Yatarken, otururken, yolda giderken her zaman Rabbime yalvıyorum.”*(K15) *“Yeryüzü mescit denilmiş her yerde dua edebilir.”*(K23)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dua, bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını istek ifadeleri ile Allah'a arz etmektir. İnsanın Allah katında dua ile değer bulacağı belirtilmiştir. Dua, sadece sözlerden oluşan sıradan bir ritüel değildir. İnanan insan duygu, düşünce, söz ve davranışları ile Allah'a yönelmekte ve O'ndan yardım dilemektedir. Bu bağlamda dua, bireyi psikolojik yönden etkileyen bir eylemdir. Manevî psiko-sosyal açıdan incelendiğinde bireyin davranışlarını anlamlandıran, hayatına yön veren bir davranıştır ve fitri bir ihtiyaçtır. Bireyin hayatında çocukluk ve yaşlılık arasında çeşitli gelişim dönemleri yaşanmaktadır. Bunlardan birisi de yetişkinlik dönemidir. Yetişkin kadınlara yönelik Kur'an kursları dini bilgilerin öğrenilmesinin yanı sıra, kadınların manevi psiko-sosyal gelişimlerine destek vermektedir. Bu araştırmanın amacı, yetişkin kadınlar açısından büyük bir öğrenci potansiyeline sahip Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin kadın öğrencilerinin dua davranışlarının ortaya konulmasıdır.

Araştırmada elde edilen verilerin sonucunda, kurslara devam eden kadınlar, yaşları ilerledikçe dua davranışlarına daha fazla önem verdiklerini belirtmiştir. Ayrıca ilk dua deneyimlerini yakınlarından, aile büyüklerinden öğrendiklerini yaşları ilerlese bile dualarında ilk öğrendikleri duaların etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Bazı katılımcılar duayı baston gibi dayanak olarak yorumlarken katılımcıların çoğu dua ederek Allah ile yakın olduklarını, dertleştiklerini, rahat ve huzurlu hissettiklerini belirtmiştir. Bu bağlamda dua, sadece bir kavram değil iradi ve aşkın yönü olan bir eylemdir. Dua eden bireyde yalnızlık duygusu azalmaktadır. İnsan dua ederek psikolojik gereksinimleri olan bağlılık, aidiyet, birliktelik duyguları ile yalnız olmadığının bilincinde olur. Bu durumda duanın bireyin psikolojik sağlığına olumlu etki etmesi beklenmektedir.

Araştırmanın verilerine göre katılımcılar dua davranışları ile Yaratıcı ile iletişim içinde olduklarını belirtmiştir. Allah'a güvenme, sığınma ve bağlılık ile manevi iyi oluşlarına duanın katkısı bulunmaktadır. Kur'an kurslarında öğrenim gören kadın öğrencilerin, aile içi ve sosyal ilişkilerde karşılaştıkları problemlerde, yaşadıkları sıkıntılarda başa

çıkma yöntemi olarak duaya başvurdukları görülmüştür. Ayrıca katılımcılar, sıkıntılı durumlarda diğer zamanlara göre daha fazla duaya yöneldiklerini ifade etmiştir. Katılımcılar duanın maddi, manevi hastalıklar için şifa/iyileştirici etkisi olduğuna ve hayatlarının dua ile düzene girdiğine inanmaktadır. Araştırmaya katılan kadın öğrencilerin bir kısmı dua etmek için zaman ve mekânın önemli olmadığını yeryüzünün inanan insan için mescit olduğunu her durum ve zamanda dua edilebileceğini ifade etmiştir. Katılımcılardan bazıları dua etmek için zaman ve mekânın önemli olduğunu belirtmiştir. Bulgulara göre, katılımcılar güne dua ile başladıklarını kendilerine verilen nimetlere şükür ile devam ettiklerini beyan etmiştir. Bununla birlikte günlük hareketlerinde dua davranışlarının etkili olduğu görülmektedir. Katılımcılar, dua ederken sözcüklerin sınırlandırılmaması ve hayırlı olanın istenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Baba duasının, yaşlılardan hayır dua almanın önemli olduğunu belirtmiştir.

Duaları kabul edildiğinde sevindiklerini, Allah'ın kendilerini unutmadığını ve önemseydiğini düşündüklerini ifade etmiştir. Ayrıca duaları kabul olunca başkalarını sevindirme isteği olduğunu da ilave etmiştir. Bunun yanı sıra duaları kabul olmadığında üzüldüklerini ama dua etmeye devam ettiklerini vurgulamıştır. Bazı katılımcılar ise kabul olmayan dua olmadığını zamanı gelmeyen dua olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak değerlendirildiğinde Kur'an kursunda öğrenim gören kadın öğrenciler, dua ederek kendilerini daha iyi hissettiklerini, Allah'a daha yakın olduklarını, yalnız olmadıklarını belirtmiştir. Maddi ve manevi birçok sıkıntının dua ile hafifleyeceğine ve dua ile olumlu sonuçlar olacağına inanmaktadır. Hayatın zorlukları ile karşılaşan katılımcılar, ortak bir kanaatle bunlarla mücadele ederken duaya yöneldiklerini bildirmektedir. Duanın önemli yönlerine temas ederek kişisel olarak bireyi geliştirdiğini düşünmektedir.

Bu araştırma kapsamında aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Bu araştırma Kur'an kurslarındaki yetişkin kadın öğrenciler ile yapılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde erkek öğrenciler ve yetişkin olmayan öğrenciler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Kadın ve erkek öğrenciler ile farklı yaş aralıklarında, farklı şehirlerde dua ile ilgili nitel araştırmalar yapılabilir.

- Duada zaman ve mekân konusunda araştırmacılar tarafından araştırma yapılabilir.

- Kur'an kursu öğrencileri için hazırlanan ders kitaplarında hatim duası, sofrada duası, yolculuk duası, şükür duaları vb. günlük yaşam için gerekli dua örneklerine yer verilebilir.

- Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarına ait 4/6 yaş elifba ve hikâye kitaplarında, görsel ve yazılı medyada çocukların yaş dönemlerine uygun olarak değerler psikolojisi kapsamında dua ile ilgili daha fazla görsel, hikâye ve materyallere yer verilebilir.

KAYNAKLAR

- Argyle, M. (2006). İbadet ve dua. (Çev: M. Koç). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Acaboğa, A. (2007). *Din-mutluluk ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Acar, H. (2014). Kur'an kurslarına devam eden kadınlar arasında dindarlık biçimleri . Doktora Tezi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* . İzmir.
- Adam, B.(Edt.) (2015). *Dinler tarihi*. Ankara : Grafiker Yayınları.
- Ağca, M. (2015). Eski uygur türkçesinde dua/alkış(anlambilimsel bir inceleme). Yüksek Lisans Tezi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Akbıyık, Y. (1999). Dede korkut destanlarında dua motifleri. *Erdem*, 1-15.
- Alıcı, M. (2005). Kutsal'a giden yol: dinler tarihinde bir metodolojik yaklaşım veya bir bilim olarak din fenomenolojisi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C.5, S. 2, 73-120.
- Albayrak, A. (2007). Dindarlık tipleri açısından dua formları. *Marife Dergisi*, 2.
- Altundaş, H. (2019). *Duayı anlamak*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Apak, A. (2014). *Ana hatlarıyla islam öncesi arap tarihi ve kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları. 317-338.
- Argyle, M. ve Hallahmi, B. (1992). Yaş ve din. (Çev. A. Kurt.) Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi . s.4, C.4. 319-331.
- Atalay, O. (2010). Cahiliye döneminde putlar ve putçuluk: vahyin nüzul zemininin aydınlatılmasına bir katkı. *İslami İlimler Dergisi*. S.1,Y.5. 91-105.
- Ateş, A. O. (2014). *İslam'a göre cahiliye ve ehli kitap örf ve adetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Atmaca, E. (2019). Antalya ağızlarında dua ve beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 42-80.
- Avery, R., Bezmez, S., Edmonds, A. ve Mehlika Yaylalı. *Redhouse-english-turkish dictionary* (2002). İstanbul: Sev Matbaacılık.
- Aydın, M. (2015). *Ana hatlarıyla dinler tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2015). *Yaygın din eğitimi olarak kur'an kursu*. İstanbul: DİB. Yayınları.

- Ayten, A. ve Köse A. (2012a) *Din psikolojisi*. İstanbul. Timaş yayınları.
- Ayten, A., Göcen, G. ve Sevinç, K., Öztürk, E (2012b). Dini başa çıkma , şükür ve hayat memnuniyeti ilişkisi-hastalar, hasta yakınları ve hastane çalışanları üzerine bir araştırma . *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 44-79.
- Ayten, A. (2013). Din ve sağlık: bireysel dindarlık, sağlık davranışları ve hayat memnuniyeti üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. S 13. 3-7
- Bacanlı, H. Işık, Ş (Edt.) (2013). *Yetişkinlik ve yaşlılık gelişimi ve psikolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Bahadıroğlu, A. (2011). *İnsanın anlam arayışı ve din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Baktır, M.(2001). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. C.43. DİB. Yayınları.
- Başkurt, İ. (2006). *Yetişkinlik dönemi eğitimi ve problemleri*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Baydar, A. (2009). *Din ve dua*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Bayraktar , F.(2007). Kader- dua ilişkisi. Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Bayraktar, F.K. (2009) . Bir kelam problemi olarak dua-kader ilişkisi. *İslami İlimler Dergisi*. 4/1-2. 275-294.
- Bayraktar, M. (2020). *Üç dinin tarihi. Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, İstanbul: Say Yayınları.
- Beşe, S. (2016). Yetişkin kur'an kurslarının kuşak çatışmasını önlemedeki rolü (Keçiören örneği).Yüksek Lisans Tezi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Çorum.
- Bircan, E. (2020). Dini başa çıkmada kur'an-ı kerim'deki peygamber duaları (Din görevlileri örneği). Yüksek Lisans tezi. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Eskişehir.
- Bulut, M. (1993). Yaygın din eğitimi. *Diyanet İlmi Dergi*. Temmuz, Ağustos 29/3.
- Bulut, Z. (2009). 18-50 Yaş bayanların kur'an kurslarına devam motivasyonları (Ankara-keçiören örneği). Yüksek Lisans Tezi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Kayseri.
- Carrel, A. (2021). *Dua*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Capss, Donald. (2005).İstek duası psikolojisi (Petionary praye). Çev. Ümit Horozcu. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12. 157-169
- Certel, H. (2014). *Din psikolojisi*. Isparta: Berikan Yayınları
- Cilacı, O. (1972). Dua ve ibadet. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 259-316.
- Cilacı, O. (1982). *Psiko-sosyal açıdan ilahi dinlerde dualar* . Konya: Arı Basımevi.

- Cilacı, O. (1994). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Cilacı, O. (1995). *Günümüz dünya dinleri*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları.
- Creswell, J. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağrıncı, M. (1994). *Tdv. İslam ansiklopedisi*: İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Çağrıncı, M. (2002). *Tdv. İslam ansiklopedisi*: Ankara: 26 Baskı. Diyanet İşleri Yayınları.
- Çelikkol, Y. (2014). *İslam öncesi mekke*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Çifçi, A. (2007). *Hastalıklarla başa çıkmada dinin rolü: kanser hastaları örneği*. Yüksek Lisans Tezi. *Marmara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Çobanoğlu, A. V. (1994). TDV. *İslam ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat
- Çobanoğlu, Ö. ve Çobanoğlu, S. (2015). Türk halk kültüründe konuşmalık türler bağlamında sözel nasihatlar, dua ve beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. C,4. s,7, 1-32.
- Dam, H. (2002). Yetişkinlerin din eğitimi. Doktora Tezi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun.
- Demirci, K. (1998). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları.
- Deniz, M. (2016). Tek partili dönemde açılan kur'an kursları. *Turkish Studies*, 11/6.
- Doğan, M. (1997). Duanın psikolojik ve psikoterapik etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Ebû Dâvûd. (1983). *Sünen-i ebû dâvûd* (Çev. İ. Kaçaşlı). İstanbul: Milsan A.Ş.
- Ersoy, N. (2015). Araştırma Etiği. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimler Dergisi*. Eylül, C1, S1, s. 2-8.
- Ertuğrul, R. (2015). Kuran'da fiili dua. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 896-921.
- Eryücel, S. (2013). Yaşam olayları ve dini başa çıkma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*. Ankara.
- Eşmeli, İ. (2019). Dinlerde mabed-ibadet ilişkisi (Yahudilik örneği). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11).
- Fayda, M. (1993). *Cahiliye maddesi, İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları.
- Fordhom, F. (1996). *Jung psikolojisi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fowler, J. (2000). İman bilincinin evreleri. (Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu). *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19. 85-104.
- Fragar, R. (2020). *Sufi terapistin sohbet günlüğü*. İstanbul: Sufi Kitap.

- Gashi, F. (2016). Dua ve hayat memnuniyeti üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 25/2. 1-30.
- Gazali, İ. (1975). *İhyâ-u ulûm-id-din*. (Çev. A. Serdaroğlu). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Göcen, G. (2012). Şükür ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişki üzerine bir alan araştırması. Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*. Ankara.
- Göcen, G. (2013). Pozitif psikolojik iyi olma dua tutum ilişkisi: Yetişkinler üzerine bir araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 13.
- Göcen, G. (2020). *Kavram atlası- din psikolojisi I*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gözeler, E. (2005). Sami dini geleneğinde salat, savm ve zekat kavramlarının gelişmesi. Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Güç, A. (2013). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları.
- Gülle, S. (2004). Kur'an-ı kerim'de dua kavramı. *Ekev Akademi Dergisi*, 8/18.
- Günaltay, Ş. (2013). *İslam öncesi araplar ve dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2013). *Hristiyanlık*. Ankara: İsam Yayınları.
- Güneş, F. (1996). *Yetişkin eğitimi (Halk Eğitimi)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güneş, K. (2018). *Arapça- türkçe sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2013). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları.
- Güven, V. (2021). Yahudilik, hristiyanlık ve islamda haftalık kutsal gün fenomeni. Yüksek Lisans Tezi. *Akadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Antalya.
- Güzel, S. (2009). Telkin ve terapide duanın önemi. Yüksek Lisans Tezi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Hayta, A. (2000). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin ibadet ve ruh sağlığı (Psiko-sosyal uyum) ilişkisi üzerine bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-30.
- Horozcu, Ü. (2010). Din psikolojisi açısından dünyevi istek duaları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *İstanbul Üniversitesi*, İstanbul.
- Hoşrik, E. (2010). Dua ve plasebonun siğiller üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Hoşrik, E. (2014). *Dua kutsal mı bilimsel mi*. İstanbul: Okuyan Us.
- Hökelekli, H. (1993). *Din psikolojisi*. Ankara: Diyanet Vakıf Yayınları.
- Hökelekli, H. (2017). *Din psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2018). *Psikolojiye Giriş*. Bursa: Emin Yayınları.

- İnce, A. (2017). Kur'an kurslarının danışmanlık ve rehberlik fonksiyonu: öğretici görüşlerine dayalı sosyo-psikolojik bir analiz (Sakarya ili örneği). *Sakarya* , 121-149.
- İnce, A. (2018). Türkiye'de yetişkin kadınlara yönelik kur'an kursları politika ve uygulama önerileri. *Seta*.(234), 1-34.
- İsfehanı, R. (2020). *Müfredat*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Karaçoşkun, M. (2005). Okul öncesi dönem çocuklarında dua. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.9/1 s.101-124.
- Karagöz, İ. (2011). *Dualar*. Ankara: DİB. Yayınları.
- Karaman, F. vd., (2009). *Dini kavramlar sözlüğü*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. C, I, S, I.
- Kayadibi, F. (2014). Yetişkin din eğitimi (Sorunlar-çözüm önerileri). *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41-60.
- Kayıklık, H.(1994). Kur'an'ın ışığında inanan insanın duasına psikolojik yaklaşımlar. Yüksek Lisans Tezi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri.
- Kayıklık, H. (2015). *Din psikolojisi*. Adana: Karahan Kitapevi.
- Keskin, A. (2018). Türk kültüründe alkışlar ve kargışlar. Doktora Tezi. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*. İzmir.
- Kılavuz, M. A. (2005). Yaşlanma sürecinin dini gelişime etkileri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2.
- Kılıçarslan, M. (2006). Edebi açıdan kuran'daki dua ayetleri. Yüksel Lisans Tezi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Sivas.
- Kocabıyık, O. O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: Bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. C.4, S.1 55-66.
- Korkmaz, M. (2010). Kur'an kurslarını konu edinen tezler üzerine bir inceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 151-176.
- Korkmaz, M. (2018). *Kur'an kurslarında din eğitimi ve sorunları*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Köylü, M. (2014a). *Yetişkinlik dönemi din eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Köylü, M. (2014b). *Yetişkinlik dönemi eğitimi ve problemleri*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Kur'an Yolu ve Meali*.(2014). (Çev: H. Karaman vd.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurt, İ. (2014). *Yetişkin eğitimi*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Kuşeyri, A. (2009). *Sufilerin inanç ve ahlaki*. (Terc. D. Selvi). Ankara: Sistem Matbaacılık.

- Kutlu, H. (2020). Ergenlerde dua tutumları ve umutsuzluk arasındaki ilişki üzerine bir çalışma. Yüksek Lisans Tezi. *Erzurum Üniversitesi*. Erzurum.
- Küçük, A. Tümer, G. (1993). *Dinler tarihi*. Ankara: Minpa Matbaa.
- Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)* (1993). İstanbul: Kitab-ı Mukaddes şirketi. Yalçın Ofset.
- Meyerowitch, E. D. (2011). *Duanın ruhu*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Miskeveyh, İ. (2018). *Tehzibü'l ahlak*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları .
- Moran, A. (1971). *Turkish-english dictionary*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Nesei, İ. (1981). *Sünen-i nesei* (Çev. A, Büyükçınar, A, Tekin, Ö.F. Harman, Y, Erol). İstanbul: Yay Yayınevi
- Nevevi, İ. (1974). *Riyazü's -sâlihîn*. (Çev. M. Emre). İstanbul: Bedir Yayınları.
- Onur, B. (2008). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Öcal, M. (1998). Cumhuriyet döneminde türkiye'de din eğitimi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 264.
- Örnek, S. V. (1995). *İlkelerde din, büyü, sanat, efsane*. Gerçek Yayınevi.
- Örs, H. (1966). *Musa ve yahudilik*. İstanbul: Yükselen Matbaası.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özcan, E. (2019). Sosyal bütünleşme ve dua. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Özdoğan, Ö. (1995). Dindarlıkla ilgili bazı faktörlerin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Parladır, S. (1994). *Dua-islam ansiklopedisi*. Ankara: DİB. Yayınları.
- Peker, H. (2017). *Ruh sağlığı ve dini inanç*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Peker, H. (2019). *Din psikolojisi* . İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Pınar, Z. (2013). *Duanın ruh sağlığına etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Erciyes Üniversitesi*. Kayseri.
- Sarıçam, İ. (2004). *Hız. Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: DİB. Yayınları.
- Sevinç, K. (2020). *Kavram atlası, din psikolojisi II*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Seyhan, B. Y. (2015). Ölüm kaygısı ve dua tutumu. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İnterretal Feriadical ABD.elmek)*.
- Şahin, M. ve Hökelekli, H.(2019). Tevekkül psikolojisi: Nedenleri, süreci ve sonuçları. *IJSI(International Journal of Social Inquiry)*. 801-856.

- Şengül, A. (2017). *Bayan kur'an kursu öğrencilerinin sorunlarla başa çıkmada kur'an-ı kerim'e başvurmayla ilgili tutumları*. Yüksek Lisans Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*. Bursa.
- Şenocak, E. (2015). *Kur'an kursu öğrencilerinde benlik saygısı*. Yüksek Lisans Tezi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Samsun.
- Şentürk, H. (2008). *İbadet psikolojisi, Hz. peygamber örneği*. İstanbul: İz Yayınları.
- Şeriati, A. (2013). *Dua*. (Çev. D. Örs). Ankara: Fecr Yayınları.
- Şehristani, A. (2014). *Dinler ve Mezhepler Tarihi "el-Milel ve'n -Nihal"*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Temiz, Y. E. (2014). *Yetişkinlerde dini başa çıkma yöntemi olarak dua*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.
- Tekindal, M. ve Uğuz.Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsam ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1) 153-182.
- Topçu, N. (2015). *Var olmak*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Turgut, A. (2017). *İlk yetişkinlerde dua tutumları-psikolojik iyi olma ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Isparta.
- Tümer, G. (1987). *Çeşitli yönleriyle din*. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28.
- Tümer, G. (1991). *Atalar kültürü, Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları.
- Tümer, G. (1994). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (2007). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: DİB. Yayınları .
- Uysal, V. (2006). *Yetişkinlikte dindarlık ve kültürel arka plan*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Uzun, M. İ. (1996). *İslam ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ünal, A. (2008). *Yetişkinlerde din olgusu ve kur'an kurslarında öğretim (Ankara ili örneğinde bir alan araştırması)*. Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Ünal, N. (1998). *Dini inanç, ibadet ve duanın umutsuzlukla ilişkisi (Üniversiteli gençler üzerine bir araştırma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Yaparel, R. (1987). *Yirmi-kırk yaşlar arasındaki kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

- Yaran, C. S. (2009). *Dini tecrübe ve meunet*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yaran, C. S.(2010). *Ahlak ve etik*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2012). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. C.41. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları.
- Yeğin, İ.H. (2012). Din psikolojisi açısından kutsal mekân-insan ilişkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.53-92.
- Yıldırım, S. (1993). *Fatiha ve en'am surelerinin tefsiri* . İzmir: Şık Yayınları.
- Yıldırım, S. (1998). *Mevcut kaynaklara göre hristiyanlık*. Ankara: Gaye Matbaa.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2014). *Dua/ söylemden eyleme*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yıkılmış, M. S. (2020). Nitel araştırmalarda e-görüşme tekniği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran C.22, S.1,183-187.
- Yılmaz, E. (2017). Kur'an kurslarında öğrenim gören yetişkin bayanlarda benlik saygısı ve dindarlık ilişkisi. Doktora Tezi. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Yılmaz, M. (2019). Üniversite gençliğinde dua ve umutsuzluk ilişkisi (Bayburt üniversitesi örneği). *Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Rize.
- Yücel, İ. (1994). *Tdv. İslam ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Zengin, Z. S. (2011). Cumhuriyet döneminde kur'an kurslarının kurulması ve gelişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-24 11(2).

EK 2.

T.C.
KIRIKKALE VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

Sayı : E-37682913-252.03-2052322
Konu : Yüksek Lisans Tezi

12.01.2022

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Elif SİLSÜPÜR'ün 11.01.2022 tarihli başvurusu.

İlimiz Merkez Sanayi Kız Kur'an Kursunda 4-B Sözleşmeli Öğretici olarak görev yapan Elif SİLSÜPÜR, Yüksek Lisans Eğitiminde "Kur'an Kurslarındaki Yetişkin Kadın Öğrencilerin Dua Davranışları" isimli tez çalışması için, İl Müftülüğüne bağlı merkez Kur'an kurslarına devam etmekte olan öğrencilerle veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile kayıt altına alacağından kurumsal izin talep etmektedir.

Bu itibarla; 4-B Sözleşmeli Öğretici Elif SİLSÜPÜR' ün ilgi dilekçesine istinaden, İl Müftülüğümüze bağlı Kur'an kurslarına devam eden yetişkin öğrenciler ile kendi rızaları dahilinde görüşme yapmasını, alınan kayıtların sadece Yüksek Lisans Tezi olarak kullanılması şartıyla izin verilmesini olurlarınıza arz ederim.

Hasan Hayri YAŞAR
İl Müftüsü

OLUR
Hacı Mehmet KARA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: FA73B08C-E5D4-4A8D-AD8E-7096089352A4

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/>

Fabrikalar Mahallesi Hüriyet Caddesi 4. Sokak No:1 71100 MERKEZ /
KIRIKKALE
0 318 224 26 05
0 318 224 55 51

Bilgi için: Hüsamettin
KARAKUŞ
Veri Hazırlama ve Kontrol
İşletmeni

EK 3.

GÖRÜŞME SORULARI

Merhaba ben Elif Silsüpür,

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Psikolojisi bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. “Kur’an Kurslarındaki Yetişkin Kadın Öğrencilerin Dua Davranışları” konulu tez çalışması için görüşme yapıyorum. Görüşme 25-40 dakika sürebiliyor. Hazırsanız başlayabiliriz.

- Kendinizi tanıtır mısınız?
(Yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek)
- Sizce dua nedir? Dua etmeyi nereden öğrendiniz?
- Dua ettiğinizde nasıl hissediyorsunuz?
- Dua ederken Allah ile iletişim kurduğunuzu ve daha yakın olduğunuzu düşünüyor musunuz? Ne hissettiğinizi anlatır mısınız?
- Dua etmenin hayatınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Evetse nasıl? Hayırsa neden?
- Dua etmek sizin için bir alışkanlık mı? Cevabınız evetse bu alışkanlığı nasıl kazandınız?
- Dua etmek sizin için ihtiyaç mı? Siz hangi durumlarda dua etme ihtiyacı hissediyorsunuz?
- Mutlu ve huzurlu olduğunuzdaki dualarınızla, sıkıntı ve güçlük zamanı dualarınız arasında fark oluyor mu?
- Gün içinde nasıl dua edersiniz,dua ederken kimler aklınıza gelir?
- Diğer insanlarla yaşadığınız sorunlarda dua eder misiniz? Örnek verir misiniz?
- Duanın hastalıklar için şifa olacağı hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda deneyim yaşadınız mı? Anlatabilir misiniz?
- Dua etmeniz için zaman ve mekan önemlidir? (Her zaman her yerde dua eder misiniz? Ya da dua etmek için belli bir ortamın ya da şartların oluşmasını bekler misiniz? Evetse neden? Hayırsa neden?)
- Gerçekleşen dua tecrübeniz var mı? Anlatabilir misiniz?
- Gerçekleşmeyen duanız oldu mu? Evetse ne hissettiniz?
Söylemek istediğiniz, eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Görüşmeye katıldığınız için teşekkür ederim.

